

עיונים
לירח האיתנים

לקט מאמרים

לימי הסליחות ומועדי תשרי

הרב אליעזר חיים שנוולד

ראש ישיבת ההסדר מאיר הראל מודיעין

ואל"מ במיל'

כל הזכויות שמורות למחבר

ניתן להעתיק ולצלם את התוכן המילולי (לא כולל תמונות)
על פי הצורך – אם מיועד ללימוד, ולא לשם מטרת מסחריות

מודיעין אלול תשע"ב – ספטמבר 2012

הוצאה לאור: ישיבת ההסדר "מאיר הרצל" מודיעין.

רח' עמק בית שאן 53 מודיעין תד: 354

טל': 08/9719935, פקס: 08/9719938

דוא"ל: yeshivatmeirharel@gmail.com

אתרנו באינטרנט: <http://meirharel.org>

חוברת זו יוצאת לאור בתמיכתם של נדיבי הלב שתרמו להדפסתה

מכובדנו ראש הישיבה
הרב אליעזר חיים שנוולד שליט"א,
צוות הרמים
ומנהל הישיבה צבי זלצר הי"ו.

ברכות מעומק הלב: על עשייה גדולה ומפוארת
בהרבצת תורה לעדרים בני חייל, ברכה והצלחה
גדולה בהמשך הדרך.

על עשייה נהדרת לקירוב לבבות של תושבי
העיר על המגזרים השונים ברוח הציונות
הדתית ועל הפעילות עם בני הנוער בעיר.

על הפעילות הברוכה במסגרת הקהילות
בעיר, על שתוף תושבי העיר במסגרות
ייחודיות בתחומי הלימוד, המחשבה והמעשה
בין כתלי הישיבה.

איחולים לבביים לבנייה מהירה של ההיכל
והמוסדות.

בברכת שנה טובה ומבורכת.
אמנון ושפרה פיגלסון
מידידי הישיבה ודרכה.

חוברת זו יוצאת לאור בתמיכתם של נדיבי הלב שתרמו להדפסתה

לעילוי נשמת

ברכה לנדאו ז"ל

בת ר' יעקב וחווה מאירי ז"ל

אשת ר' מתתיהו לנדאו הלוי שליט"א

נפטרה ביום ה' מנחם אב תשע"ב

ת.נ.צ.ב.ה

בשם UK TOREMET LTD
שלומית וג'וני קליין

מברכים את הרב שנוולד,

מנכ"ל הישיבה צבי זלצר,

צוות הישיבה ותלמידיה

על פעילותיהם בעיר ובשם התורה והמדינה,
שנצעד יחד מ"חיל לחיל"

חוברת זו יוצאת לאור בתמיכתם של נדיבי הלב שתרמו להדפסתה

לע"נ הורינו היקרים

ר' שאול בן ר' יהושע סולר ז"ל

חנה בת ר' יעקב סולר ז"ל

עזרא שלמה בן ר' חיים ורדי ז"ל

מרים ויעקב סולר

לעילוי נשמת

רחל לאה

בת מנחם מענדל ושושנה גולדברג ז"ל

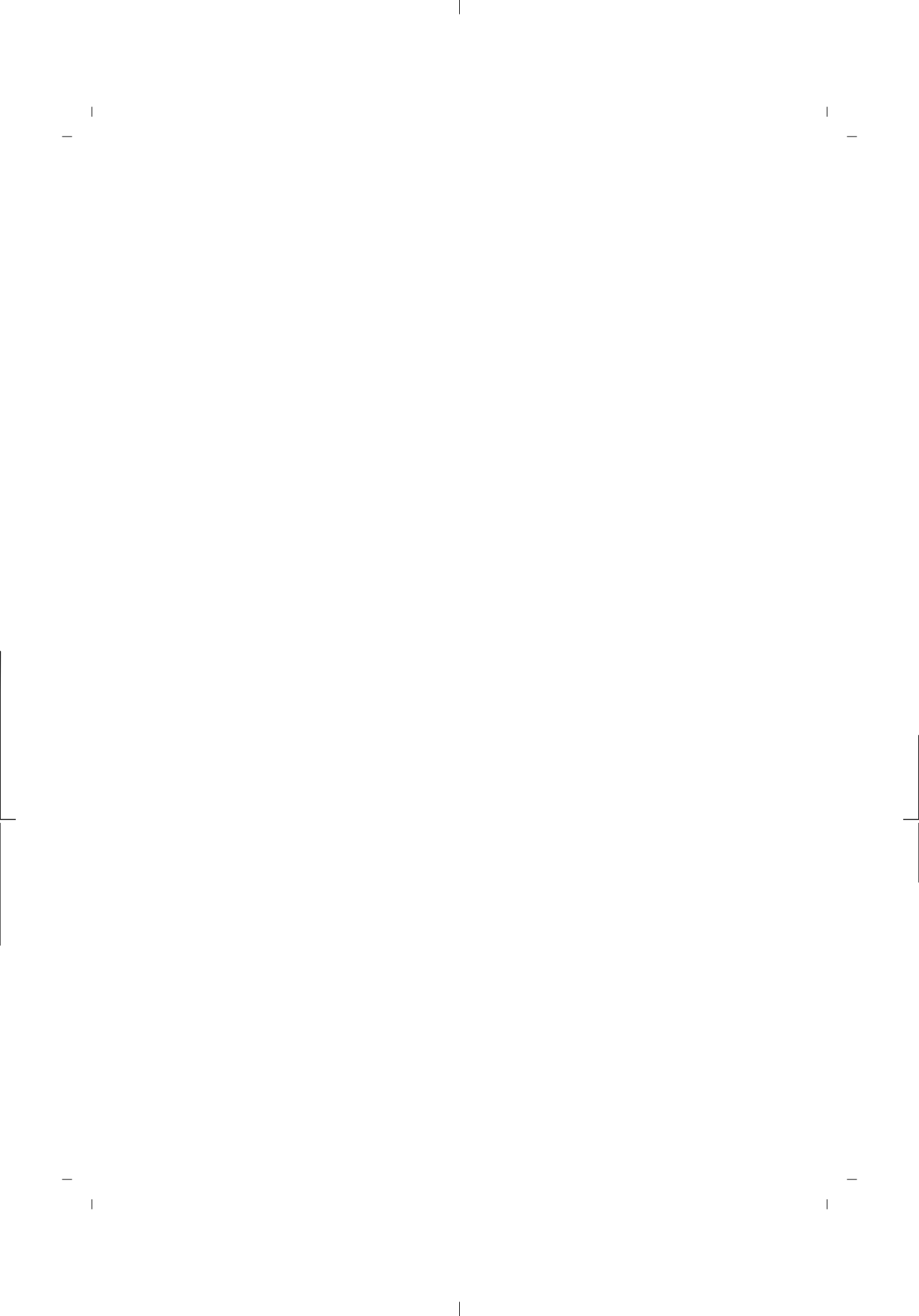
נפטרה בכ"א אלול תשע"א

תודה לתורמים

שחפצים בעילום שמם

על תרומתם

להדפסת החוברת

פ ת ח ד ב ר

והכתיב, "בירח האיתנים" התם – דתקיפי במצות.
ראש השנה יא א

דתקיף במצות: שופר יו"כ וסוכה לולב וערבה וניסוך
המים (וערבה) רש"י (שם)

ואחשוב שקראו ירח האיתנים כי בו המועדים היותר
חזקים והיותר מיישרים אל השלמות
רלב"ג מלכים א' ח' א'

עם כניסת יום הדיון ותחילתה של שנה חדשה יורדת הארה חדשה לעולם.
חודש תשרי נקרא בתורה ה"**חודש השביעי**" ובשל היותו שביעי הוא זוכה
לחיבה מיוחדת: "כל השביעין חביבין לעולם וכו' - בחדשים שביעי חביב:
שנא' (ויקרא כג) **בחדש השביעי** באחד לחדש" (ויק"ר כט יא). בנביא הוא
נקרא "**ירח האיתנים**" (מלכים א' ח') משום שהוא מלא וגדוש במועדים
רבי עוצמה- "היותר חזקים והיותר מיישרים אל השלמות".

חודש זה מיוחד גם בכך שהוא מעין "צומת זמנים" שבו מתכנסים לאחד כמה
מעגלים של ימי מועד שלכל מעגל משמעות משלו: מעגל ארבעים ימי **הסליחה**
שמתחיל בר"ח אלול ומסתיים ביום הכפורים, מעגל **עשרת ימי תשובה**
שמתחיל בר"ה ומסתיים ביוה"כ, מעגל **מועדי תשרי וירח האיתנים** שמתחיל
אף הוא בר"ה ומסתיים בשמחת תורה, ומעגל שנתי כללי של **שלושת הרגלים**
שמסתיים בחג הסוכות (או בשמחת תורה שהוא בבחינת ה"רגל הרביעי" שכן
הוא "רגל בפני עצמו").

החל מחודש אלול, והתחלת אמירת הסליחות ע"י עדות ספרד, עוטפת את
העולם היהודי אורה של תשובה. ככל שמתקרבים לימים הנוראים ישנה
התעצמות רוחנית בתורה, בתפילה בחשבון נפש על העבר, ובציפיה דרוכה
לעתיד. אין ספק שתקופה זו היא השיא של העבודה הרוחנית מכל חודשי
השנה.

בעולם הישיבות יש התייחסות מיוחדת ליחידת הזמן של חודשי אלול ותשרי,
שקרויה "זמן אלול", לשם קונוטציות רוחניות רבות עוצמה לכל בן ישיבה
בעבר ובהווה, והפך לשם דבר בעולם היהודי. ב"זמן" זה ניתן לחוש בישיבות
תכונה מיוחדת, ובחלק אף סוג של מתח באויר. בימים אלה יש אורה מיוחדת
של אינטנסיביות והתגייסות רוחנית, ריבוי בתפילה ולימוד תורה, מיקוד

בתשובה ובתיקון המידות. בנוסף לסדר לימוד ישיבתי רגיל, מתגבר הלימוד ב"ספרות התשובה" לדורותיה. בעולם הישיבות הארץ ישראלי, שתפיסתו התעצבה במידה רבה על פי תורתו של הרב קוק זצ"ל, מקיימים מידי שנה ב"ג' באלול", יום פטירתו, יום התייחדות ועיון במשנתו. בישיבות אלה יש ב"זמן אלול" לימוד מעמיק בספרו המונומנטלי "אורות התשובה".

בבית מדרשנו בישיבת ההסדר הקהילתית "מאיר הראל" במודיעין ניתן דגש חינוכי-רוחני לחיבור ולאחדות בעם ישראל. מעבר לעיסוק החינוכי בהיבטים הרוחניים של הפרט, מוקדשת תשומת לב מיוחדת לאחריות של כל יחיד למצבו הרוחני של הכלל. מגמה זו באה לידי ביטוי גם במהלך העיסוק בתכנים הרוחניים של הימים הנוראים ומועדי ירח האיתנים.

חלק מהיעוד של הישיבה הוא לשתף את בני הקהילה והציבור הרחב בהתרחשות התורנית של בית המדרש-ובשיח הרוחני שמתקיים בין כתליו.

חוברת המאמרים שלפניכם, לחודש אלול ולמועדי תשרי יוצאת לאור לאחר שלוש קודמותיה שיצאו לחודש אדר ניסן ואייר. מהתגובות האוהדות של הציבור למדנו שיש צמאון ללימוד והתבוננות במשמעות המועדים בעיניים אמוניות עכשויות, מתוך עיון והעמקה, של תורת ארץ ישראל, ברוח בית מדרשנו. הדבר מחייב אותנו לעמול בכל יכולתנו כדי לתרום לכך את חלקנו.

בקובץ ישנה מסכת כוללת הבאה מתוך התבוננות בתכנים של מועדי "ירח האיתנים" וחודש אלול. כמה מהמאמרים אף תרגמנו לאנגלית, עבור ציבור העולים מארצות המערב, שב"ה הולך וגדל בעירנו.

ברכתנו לבני הקהילה שתרמו לשם הוצאת החוברת לאור. מהם שבקשו שתרומתם תהיה בעילום שם. בכך הם נעשו שותפים מלאים בזכות של הפצת דברי התורה הללו ברבים, לעילוי נשמת יקיריהם.

ישר כח לכל השותפים למלאכה שטרחו ועמלו: לרב אלי פישר שתרגם את המאמרים לאנגלית, לערן קידרון, ומעל לכולם למנכ"ל הישיבה צבי זלצר.

אנו מברכים את חברי הקהילות בעיר ואת כל בית ישראל באשר הם בארץ

ובתפוצות, בברכת שנה טובה כתיבה וחתימה טובה.

יה"ר שנוכה שהשנה הבאה עלינו לטובה תהיה שנה של הגדלת תורה

והאדרתה והחזרת עטרה ליושנה.

בברכת התורה והארץ

אליעזר חיים שנוולד

לזכרון עולם בבית מדרשנו

"זכבוד עשו לו במותו" – מלמד שהושיבו ישיבה על קברו"

[בבא קמא דף טו/ב]

סמ"ר מאיר שנוולד הי"ד

נולד בחנוכה ביום כ"ט בכסלו תשל"ה (13.12.1974) בצפת, להוריו ר' משה ונחמה שנוולד. למד בישיבת ההסדר בקרית שמונה. נפל בכפר דרום ת"ו – ט' ניסן תשנ"ה (9.4.1995).

סמ"ר מאיר שנוולד הי"ד

סגן הראל שרם הי"ד

נולד ביום ד' בתמוז תשל"ב (16.6.1972) ברמת גן. להוריו משה ושלוה. למד בישיבת ההסדר בחיספין. נפל בקרב בלבנון בערב שבת חנוכה, כ"ו כסלו תשנ"ד. (10.12.1993)

סגן הראל שרם הי"ד

סמ"ר יהונתן יעקב אינהורן הי"ד

נולד ביום כ"א בסיוון התשמ"ד (21.6.84) בהר ברכה, להוריו דוד ורויטל. למד בישיבת ההסדר באילת ובמכינה בעצמונה. נפל בקרב במלחמת לבנון השנייה, בעיירה עייתא א-שעב, ז' מנחם-אב תשס"ו.

סמ"ר יהונתן יעקב אינהורן הי"ד

רב"ט דב אינדיג הי"ד

נולד ביום ג' בסיוון תשי"א (7.6.1951) ברומניה, להוריו מרים ואברהם-יחזקאל, עלה עם הוריו לארץ בשנת 1959. למד בישיבת ההסדר "כרם ביבנה". נפל בקרב במלחמת יוה"כ בקרבות הבלימה נגד הסורים ברמת הגולן ביום י"א בתשרי תשל"ד (7.10.1973).

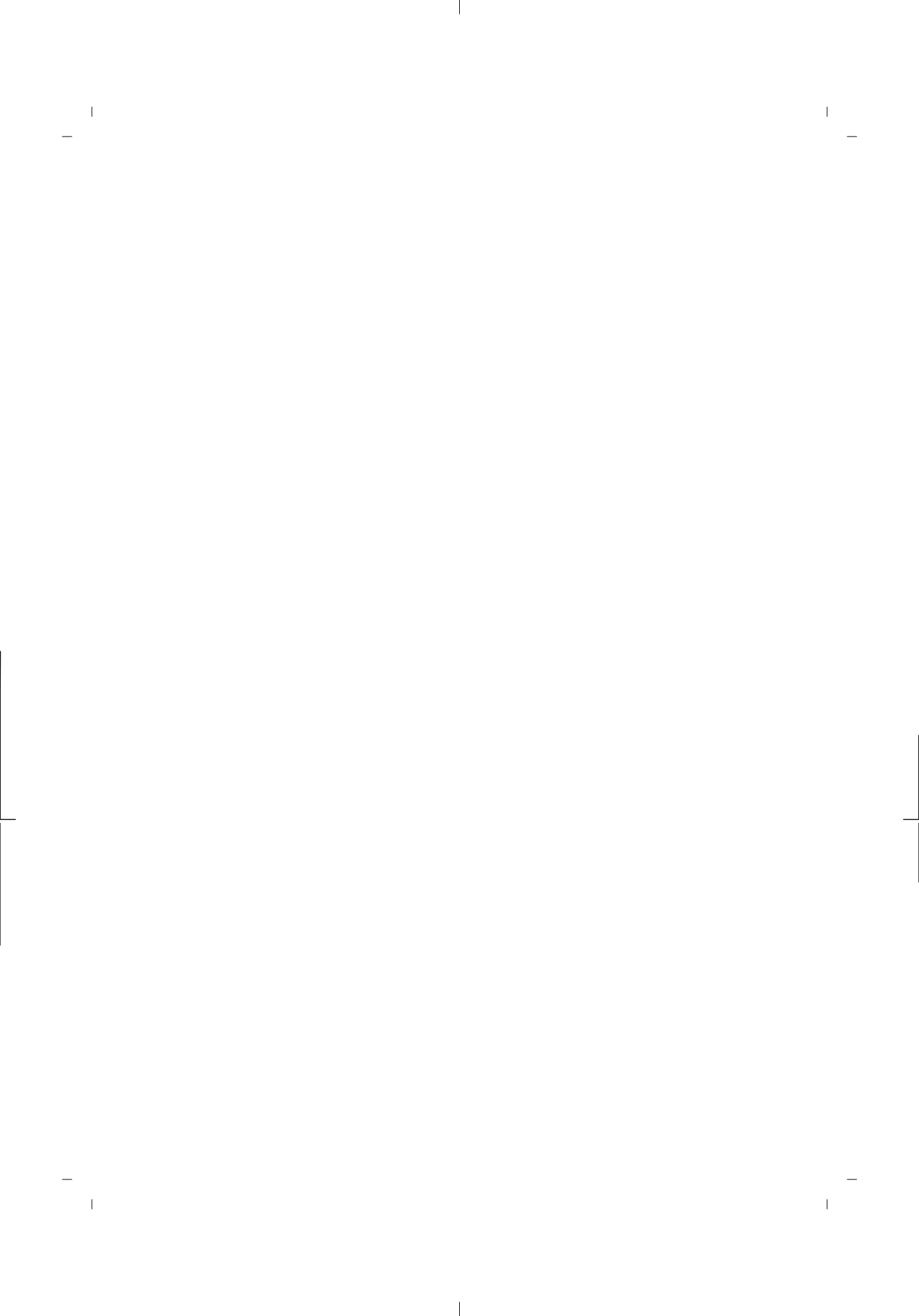
רב"ט דב אינדיג הי"ד

סא"ל אבנר גולדמן ז"ל

נולד ביום ג' באב תשכ"ב (2.8.1962) בפתח תקוה, להוריו עובדיה ואריקה. למד בישיבת ההסדר "ברכת משה" מעלה ארומים. שירת כטייס מסוק יסעור ובתפקידים פיקודיים בחיל האויר. נפל באסון המסוק באימון בקרפטים ברומניה ביום ט"ו באב תשע"א (26.07.2010).

סא"ל אבנר גולדמן ז"ל

עיונים לירח האיתנים לקט מאמרים לימי הסליחות ומועדי תשרי

תוכן העניינים

חודש אלול

תשובה גדולה מאהבה לדור של תמורות וגאולה

- 8 א. ההכנות לירח האיתנים
9 ב. "אורות התשובה" הגדולה
13 ג. בדור של גאולה צריך לדבר בגדלות
16 ד. ה"אחריות" כמניע רוחני לעבודת ד' בגדלות
19 ה. "אורות התשובה" הגדולה – לדורנו

ראש השנה

בארץ ישראל

יום הדין וההתאחדות עם הכלל בא"י

- 22 א. ראש השנה בירח האיתנים
24 ב. ר"ה-מלכות דין שופר והתפילות
27 ג. כח העמידה בדין-ההתכללות בכלל
30 ד. ההתכנסות של הכלל בר"ה בארץ ישראל
31 ה. הארה מיוחדת של ר"ה בארץ ישראל

עשרת ימי תשובה

מעגל התשובה-לקיחת אחריות ואקטיביזם

- 34 א. עשרת ימי תשובה-מעגל החתימה
35 ב. עשרת ימי תשובה-מעגל התשובה
36 ג. מצוות התשובה והיודי-מח' הראשונים
39 ד. היודי-קבלת אחריות ואקטיביזם אמוני.
43 ה. עשרת ימי תשובה ועשרת הספירות

יום הכיפורים

עבודת יוה"כ – והדרך לחיים של קדושה ושליחות בכל ימות השנה

- 48 א. היום הקדוש
49 ב. יום הכיפורים התדמות למלאכים
51 ג. עיצוב תודעת המלאכיות שבנו
53 ד. עיצוב תודעת השליחות

סוכות

סוכה ולולב לעם סגולה

מודל אידיאלי לאחדות לאומית בעם ישראל

- 58 א. כל האורח בישראל ישבו בצלא דמהמנותא
60 ב. מהו הפתרון לקיטוב בין הזרמים
61 ג. "סוכת שלום" וזכותו של אהרון
62 ד. הסוכה והלולב כמודל לאחדות לאומית
64 ה. ארבעת המינים ואבני היסוד ליצירת אחדות לאומית

- 65 1. לב טוב
- 67 2. "עין טובה".
- 69 3. "פה מדבר לטובה".
- 70 4. " שדרת מנהיגות טובה".
- 71 ו. אחדות עכשיו
- שמיני עצרת**
- השלמת מעגל מועדי ירח האיתנים**
- וסוד התהליכיות המעגלית**
- 74 א. שמיני עצרת – רגל בפני עצמו
- 76 ב. "עצרת" ביום השמיני-מדרגה מיוחדת לישראל מעל לטבע.
- 79 ג. ה"רגל הרביעי" – חיתום מתקלל של מועדי "ירח האיתנים".
- 85 ד. עצרת בשמיני – ומחזוריות השבע
- 87 ה. בסוד התיקון שבתהליכיות המעגלית.
- "מלחמת ירח האיתנים"**
- "חרב הרוח המהפכת"**
- מלחמת יוה"כ – ה"מהפך" והנצחון ששורשו ברוח**
- 94 א. הקדמה – "מלחמת ירח האיתנים"
- 95 ב. תחילתו "מחדל" וסופו "מהפך"
- 95 ג. מה חולל את "המהפך"
- 96 ד. ניסים ולחימה בדרך הטבע.
- 98 ה. "רוח הלחימה" כ"מכפיל כח".
- 99 ו. עוצמת ה"עוגן" המוסרי במלחמה – עפי" הרב קוק זצ"ל
- 101 ז. מאפייני העימות בעידן שאחרי מלחמת יוה"כ
- 102 ח. הבטחון הלאומי – מטבע בת שני צדדים.
- 103 **זכרון לנופלים**
- מאמרים באנגלית**

עיונים לירח האיתנים

אֶלֶל

פּוֹתְחִים בַּתְּשׁוּבָה גְדוּלָה

תשובה גדולה מאהבה לדור של תמורות וגאולה

א. ההכנות לירח האיתנים

משנכנס "חודש אלול" מרבין בתשובה. מתחילות ההכנות לקראת מועדי חודש תשרי, הימים הגדולים ורבי העוצמה שעל שמם הוא קרוי "ירח האיתנים". לקראתם יש לגייס תעצומות רוח ונפש, וכפי ההכנה לקראתם כך זוכים לספוג את האורות המיוחדים שמאירים מהם.

בחלק מקהילות ישראל מתחילים לומר סליחות מר"ח, ומתחילים לתקוע בשופר כדי לעורר את הלבבות לתשובה. מנהגים אלה מיוסדים על "חודש אלול" הראשון בתולדות עם ישראל, בהם משה רבנו עלה להר סיני כדי להשלים את תהליך הסליחה והכפרה לעם ישראל על חטא העגל¹:

תניא בפרקי ר"א בר"ה אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה שאז עלה לקבל לוחות אהרונות והעבירו שופר במחנה משה עלה להר שלא יטעו עוד אחר עבודת גילולים, והקב"ה נתעלה באותו שופר שנאמר (תהלים ט"ז) עלה אלהים בתרועה וגו' לכן התקינו חז"ל שיהו תוקעין בר"ה אלול בכל שנה ושנה וכל החדש כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה שנאמר (עמוס ג') אם יתקע שופר בעיר וגו' .. ויש מי שמרבין לומר סליחות ותחנונים מר"ה אלול ואילך.

ההכנות בחודש אלול לקראת מועדי חודש "ירח האיתנים" והימים הנוראים, דומים להכנות לשבת בערב שבת²:

¹ טור אורח חיים סימן תקפא.

² "אהבת ישראל" לרבי ישראל הגר מוויז'ניץ.

עיונים לירח האיתנים

אמרו הז"ל (ע"ז ג): "מי שמרה בערב שבת יאכל בשבת. רמז לחודש אלול, חודש השישי, שהוא ערב תשרי – חודש השביעי, בחינת שבת, שצריך להכין בו תשובה ומעש"ט ליום הכסה. אמנם התשובה צריך ג"כ שתהא מתוך שמחה, וכן כתוב "ושמחת בכל הטוב" (דברים כו, יא) כ"ל מו"ב בגימטריא אלול, לרמז כיצד תהיה עבודת חודש זה.

עיקר ההכנה, העיסוק בתשובה, מהלך ההכנה מתחיל בחודש אלול, ומגיע לשיאו ביום הכיפורים, ובלשונו של הרמב"ם³:

יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים והוא קץ מחילה וסליחה לישראל

זה יחודו של עם ישראל שמתחיל את השנה החדשה, בתשובה!

ב. "אורות התשובה" הגדולה

העיסוק בתשובה, כולל תהליכים של תשובה, בפועל, וכן לימוד מיוחד בספרים העוסקים בתשובה. בדורנו נוסף למדף ספרות התשובה ספר מיוחד במינו, של מרן הרב קוק זצ"ל, "אורות התשובה"⁴. בספר זה יש ברור מעמיק של סוגיות התשובה ליחיד ולדור ואנו נהגנו ללמוד ממנו ולהעמיק בו בחודש אלול⁵.

הרב קוק זצ"ל מכונה ע"י תלמידיו "מורה התשובה" של הדור, ובספרו יש מעין קומה נוספת בהבנת מהות תהליך התשובה.

בדרך כלל מקובל לחשוב שהתשובה היא מהלך אנושי רוחני שבא בדיעבד, כתיקון של חטא, שעליו החוטא מתוודה ושב בתשובה. אולם הרב קוק זצ"ל מרחיב את היריעה, לפיו התשובה היא תהליך

³ הלכות תשובה לרמב"ם פרק ב ז.

⁴ ראה גם בהקדמת הרב יעקב פילבר לאורות התשובה-במהדורתו.

⁵ בג' באלול אנו גם מציינים מידי שנה את יום פטירתו של מרן הרב זצ"ל.

רחב, של תיקון המציאות, שעדין לא באה לתיקונה. ועל כן גם צדיקים שלא חטאו צריכים לעסוק בתשובה⁶:

כשם שצריכים להעלות את המדות והמהשבות הרעות לשרשן, כדי לתקן ולמתקן, כן צריכים להעלות את המדות והמהשבות הקטנות, אע"פ שהן טובות אבל אינן במעלה גדולה ומאירה, למקור שרשן, ולהאירן באור של גדולה. וכו'. ומדה זו של העלאת דברים קטנים לגדלות אינה פוסקת בכל עת ובכל שעה, והיא התשובה הנמורה שצדיקים נמורים באים על ידה להיות עולים במעלות בעלי תשובה.

הרב קוק מבאר שתהליך התשובה אינו מוגבל רק לתחום האנושי, העולם כולו נמצא בתהליך של תשובה תיקון והתקדמות⁷:

ע"י התשובה הכל שב לאלהות, ע"י מציאות כח התשובה, השורר בעולמים כולם, שב הכל ומתקשר במציאות השלמות האלהית.

וכן⁸:

התשובה ביסודה היא תנועה לשוב אל המקוריות, אל מקור החיים וההויה העליונה בשלמותם.

בניגוד למה שנתפס במחשבה שטחית, התשובה אינה מהלך שהווקטור שלו מוביל אחורה, כחזרה מהווה אל העבר, הרב קוק

⁶ אורות התשובה פרק יד פסקה א. ובפרק טז פסקה יב, כתב הרב זצ"ל: "הצדיקים הבהירים, שרואים את כל העולם נדון בטוב, הם מזככים את הכל - מצד בהירות רעיונותיהם ומצד הזוהר של הטוב המיושר שבחפצם הטהור, הם מסלקים את כל קלקולי העולם ואת כל הרשעה מיסודם" ובפרק ח פסקה ה: "הצער הגדול, שמרגיש כל צדיק בעצמו על מעוט הדבקות האלהית, שהוא חש בעצמו, שאינו שובר את צמאנו הגדול וכו'".

⁷ אורות התשובה פרק ד פסקה ב. ובנתיבות עולם למהר"ל ח"ב, נתיב התשובה - פרק ב: "דע לך כי התשובה היא לאדם מצד כי האדם נברא בהתחלתו בלא חטא, וכאשר הוא שב אל השיי אז האדם חוזר אל התחלתו, ומפני זה ראויה התשובה להביא רפואה לעולם כי הרפואה גם כן שהוא שב להיות כבתחלה. וכאשר בני אדם עושים תשובה וחוזרים אל התחלתם, העולם ג"כ חוזר אל התחלתו לתקן כל קלקול שהוא בעולם, ולפיכך אמר גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם כאשר העולם מתדבק בהתחלתו והבן זה".

⁸ אורות התשובה פרק י"ב פסקה ח*.

עיונים לירח האיתנים

זצ"ל מבאר שהתשובה הוא מהלך שהוקטור שלו פונה מההווה אל העתיד, היא תהליך שמהווה את תמצית ה"קידמה" בעולם, ברוח ובחומר⁹:

מהלך כל היש הוא בנוי על יסוד התשובה. ההווה מתגלות בתור ירידה מאלהיות לעולמיות, – שהיא כמו השפלה ו"מיתה" נוראה, – אשר כל הירידות שבעולם, מדרגה לדרגה, מרבוי כשרון וקנין למעוט כשרון וקנין, לא ישוו לה. וכל זה נעשה ע"פ המשקל העליון של שפיטת הצדק, המשערת את משפט ההווה בטרם כל יציר נברא, ויש בהסד עליון של "עולם הסד יבנה" משום מדת הגבורה והדין של רוח אלהים המרחפת על פני המים. אמנם ירידה זו הלא יסוד העליה העליונה גנוז בה, ולפני סדר זמנים היא, הרי העליה כרוכה כבר בה, ותהום רבה של המשפט והררי אל של הצדקה יהדיו ישקו. והולכים הדברים ומתבררים, שבים לאיתנם ביתר שאת ברוח האדם, שהתשובה היא חלקו ונחלתו, והיא דוגמא לכל היש ברוב ריזמות ובשפל תחתיות. "אדני מעון אתה היית לנו בדור ודור, בטרם הרים יולדו ותחולל ארץ ותבל ומעולם ועד עולם אתה אל, תשב אנוש עד דכא ותאמר: שובו בני אדם". וכל מה שאנו מתבוננים יותר עד כמה הדברים היותר פרטיים שבהווה, הרוחנית והחמרית, יש בהם משום זעירות וקמוץ של כל הכלליים, וכל קוטן יש בו צללים של גודל בעומק ישותו, שוב לא נתפלא כלל על רז התשובה החודר כ"כ לעמקי נפש האדם, וחודר הוא וחולך מראשית תעופת הלך מחשבתו והשקפת עולמו עד פרטיות דיוקי מעשיו ותאורי מדותיו, והדברים הולכים וחוזרים לפעולתם במהלכים החיסתוריים של

⁹ אורות התשובה פרק י"א פסקה ד.

כללות האדם. וכשנדע עוד יותר את הערך האיכותי של האדם ורוחו ואת הצביון שהוא נותן למציאות ע"י הטבעתו, מיד נביט בבהירות על היחש המזהיר של התשובה הגדולה הקוסמית, במובנה היותר רחב והיותר עמוק ויותר רב, עם תשובתו של האדם, היחידי והצבורי, שעל אופניה סובכים מתגלגלים כל תכסיסי החיים, המעשיים והרוחניים, "ממעמקים קראתיך ד".

אם מתבוננים לעומק מבינים שהתשובה היא הכח ש"מניע" את העולם אל הקידמה והעתיד. היא הסיבה שהעולם לא קופא על שמריו ואינו מסתפק בהישגי העבר, ושואף כל הזמן להתקדם ולהשתפר¹⁰:

אמנם במעמקי החיים מתנוצץ ככל רגע אור חדש של תשובה עליונה, כשם שאור שוטף חדש הולך בכל העולמות ומלואיהם לחדשם, ולפי ערכו של האור ומילוי החכמה והקודש שיש בו מתמלאות הנשמות באוצרות חיים חדשים, ופרי התרבות המוסרית והמעשית היותר עליונה הולך וצומח מתוך שטף זה. ונמצא אור העולם כולו וחדושו לכל צורותיו ככל זמן ועידן בתשובה הוא תלוי, וקל וחומר אורו של משיח וישועתם של ישראל, תחית האומה והארץ, השפה והספרות, שהכל ממקור התשובה יוצא, וממעמקים אל מרומי התשובה העליונה יובאו.

¹⁰ אורות התשובה פרק ד פסקה י"א. ובנתיבות עולם ח"ב, נתיב התשובה - פרק ב: "אמנם עיקר הפירוש כי התשובה מה שהוא שב אל הש"י בכל לבבו ובכל נפשו, ודבר זה הוא סדר העולם שהעולם הזה שב אל הש"י ואין לו קיום מצד עצמו רק שהוא שב אל הש"י אשר ממנו הוא נמצא ואליו שבים כל הנמצאים, וזהו קיום שלהם מפני שהם שבים אל הש"י".

ג. בדור של גאולה צריך לדבר בגדלות

בספר זה הרב קוק זצ"ל גם סלל את הדרך לתשובה לדור התחיה והגאולה. הוא מתמודד עם מורכבותו של הדור, דור הגאולה והשיבה לארץ ישראל, ומתווה את הדרכים בהם ניתן להובילו ולהדריכו בנתיבי התשובה המיוחדים לו. אחד העקרונות שעליהם מבוסס הספר, ובזכותו זכה לפופולאריות רבה, הוא, שכדי להדריך את הדור צריך להבין לעומק את התקופה ומהלכיה, ולנתח את התהליכים הרוחניים המתרחשים בה¹¹:

"ואם יבא אדם לחדש דברים עליונים בעסקי התשובה בזמן הזה, ואל דברת קץ המגולה ואור הישועה הזרוחה לא יביט, לא יוכל לכוין שום דבר לאמיתתה של תורת אמת. כי כל זמן מאיר בתכונתו".

בדור של תמורות וגאולה יש יעדים מיוחדים ויש עוצמות אנושיות גדולות. צריך להכירם היטב כדי להנחות את הדור בהתאם. כלל נוסף קשור לאופי הדור¹²:

"דורנו, הוא דור נפלא, דור שכולו תימהון. קשה מאד למצוא לו דוגמא בכל דברי ימינו. הוא מורכב מהפכים שונים, הושך ואור משמשים בו בערבוביה. הוא שפל וירוד, גם רם ונשא; הוא כולו חיוב, גם כולו זכאי, אנחנו חייבים לעמוד על אופיו למען נוכל לצאת לעזרתו".

כדי להנחות את הדור בכל ענין רוחני צריך לאבחן את תכונותיו ואופיו. אגב האפיון של הדור אצל הרב קוק אינו מבוסס רק על ההיכרות שלו עם בני דורו, אלא גם על האפיון של דור הגאולה כי שהוא מתברר בספרות הסוד והקבלה.

¹¹ אגרות הראיה אגרת שע"ח.

¹² "מאמר הדור", "אדר היקר" עמ' ק"ח.

אחת מהסוגיות בהן עוסק הספר מעל ומתחת לפני השטח, היא האסטרטגיה של התשובה. באיזה אופן עלינו להציג את אתגרי התשובה, לבני הדור, האם לדבר איתו ב"גדולות" או להנמיך ציפיות ולדבר ב"גובה העיניים".

בדור של מורכבויות, יש גדלות וקטנות, אור וחושך, עוצמות יחודיות וגם קטנות מוחין וצרות אופקים. ועל כן קיימת התלבטות כיצד לפנות אליו. נדמה שאם נדבר איתו ב"גדולות" ונציב בפניו אתגרים גדולים - נדרוש ממנו לשוב מאהבה ולא מיראה, קרוב לוודאי שנאתגר את הגדולים שבו ונאבד את השאר. ואם נפנה למכנה המשותף הנמוך של הציבור הרחב, ונציב בפניו אתגרים קלי השגה, ב"גובה העיניים" - ונדרבן אותו לתשובה מתוך יראת העונש, נרצה את נמוכי הקומה ונאבד את הגדולים ששואפים לגדלות. נראה שהרב זצ"ל הכריע לטובת הגדלות¹³:

לתשובה גדולה אנחנו נקראים, לתשובה מאהבה ולכל מכשיריה, דווקא בעת משבר גדול וסכנה עצומה, צריכים לקחת את המעולה שבתרופות, רדיקלים אנו מוכרחים להיות, בפשרות למחצה לשליש ולרביע מאומה לא נתקן.

יש לחשוף את הדור הזה לתכנים עמוקים רבי עוצמה, ולהעמיד בפני הדור את החזון במלוא עוצמתו, ולתרגם אותו ליעדים ואתגרים גדולים! ועל כן קרא לדור לשאוף למדרגה הגבוהה ביותר של התשובה, ל"תשובה מאהבה": "לתשובה גדולה אנחנו נקראים, לתשובה מאהבה ולכל מכשיריה". בדור של תמורות המתמודד עם משברים גדולים יש צורך בעשיה גדולה ורבת עוצמה: "דווקא בעת משבר גדול וסכנה עצומה, צריכים לקחת את המעולה שבתרופות". בד"כ אנו נוטים לחזור לפתרונות ולתכנים שהיינו מורגלים בהם עד

¹³ אגרות הראיה אגרת תמ"ג.

עיונים לירח האיתנים

כה, ומעדיפים להלך ב"קטנות", ומנמקים שזה בגלל ש"לא איכשר דרא" והציבור אינו מסוגל ליותר. כפי שהיה "בימים שעברו וכו' עוד לא היה כללות הדור מוכשר לדמות שהוא ראוי לשאיפות גדולות" (שם עמ' ק"י). אולם אם מבינים את המצב לאשורו, את גודל המשבר והסכנה, מגיעים למסקנה שפתרונות אלה לא ישיגו את יעדם! ועל כן קורא הרב זצ"ל: "רדיקלים אנו מוכרחים להיות, בפשרות למחצה לשליש ולרביע מאומה לא נתקן!".

האם בכך ויתר הרב זצ"ל על ה"שיח" עם הציבור הרחב? אם נתבונן לעומק ולרוחב תורתו נראה שלא! הרב האמין בכוחותיו של הדור וסבר שגם הציבור הרחב ניחן בכוחות רוחניים גדולים¹⁴.

"ועכשיו הכלל נתרומם על חשבונם של האישים הפרטיים וכו' הוא מוכשר רק להתרומם, ללכת באורח חיים ההולכת למעלה למשכיל וכו', הוא לא יוכל לשוב מיראה, אבל מאד מוכשר הוא לשוב מאהבה שיראת הרוממות תתחבר עמה. וכו' ודור בעל רוח גדול חפץ ומוכרח לחפוף, בכל מקום שהוא פונה, לשמע דברים גדולים".

ועל כן, הדו שיח עם כלל העם לא צריך להיות רדוד, אין להוריד את השיח לרמה נמוכה¹⁵:

"השאלות הרוחניות הגדולות, שהיו נפתרות רק לגדולים ומצוינים, מהויבות הן להיפתר עכשיו, בהדרגות שונות, לכלל העם".

מאידך הרב קוק זצ"ל לא מתעלם מהצורך לפשט את התכנים הגדולים ולבטאם בשפה שהציבור הרחב יוכל להבין¹⁶:

¹⁴ שם

¹⁵ "עבודת אלקים" עמ' קמ"ד.

¹⁶ שם

"להביע הדברים היותר עמוקים בסגנון קל ופופולרי להשיב
נפשות צמאות".

הרב קוק זצ"ל מטיל את המשימה על תלמידי החכמים שבדור,
שצריכים להתעמק בהם ולתרגם אותם לשפה ומונחים מוכרים¹⁷:
"ולהוריד דברים נשאים ונשגבים ממרום עוזם, עד עמק
הדיוטא הרגילה ההמונית, – צריך לזה עושר רוח גדול ואדיר,
ועסקנות קבועה ומורגלת, שרק אז תתרחב הדעה, ותתברר
השפה, עד כדי להביע הדברים היותר עמוקים בסגנון קל
ופופולרי".

ד. ה"אחריות" כמניע רוחני לעבודת ד' בגדלות

הרב קוק זצ"ל חש בקרב בני הדור משב רוח רענן של אידיאליזם,
שבא לידי ביטוי בלקיחת אחריות על עתידו וגורלו של עם ישראל,
ובעשייה למען העתיד, שלא מתוך מניעים אינטרסנטיים ותועלתניים.
לעיתים היתה העשייה הזו כרוכה בסיכון עצמי. משב רוח זה בא לידי
ביטוי בתחום יישוב הארץ ובבנין מערכות לאומיות לקראת הקמת
מדינה. הרב קוק זצ"ל סבר שהוא משקף מפנה עמוק בהלכי הרוח
בדור, ועל כן הוא אמור לבוא לידי ביטוי גם בקודש. הוא ציפה
לעליית קומה אידיאליסטית גם בעבודת ד' של בני הדור. לעלות
מהקומה שבה המניעים הרוחניים הם בקשת הגמול-מיראת העונש
או מבקשת השכר, לקומה אידיאליסטית שבה המניע הוא אהבה,
"לשמה", ותחושת ה"אחריות". בקומה זו מתבססת העבודה על
ההכרה שלאדם ניתנו כוחות השפעה כבירים על כל ההויה, והיא
תלויה במעשיו. ומכאן תתעורר תחושת האחריות שלו על גורלה¹⁸:

¹⁷ שם

¹⁸ אורות הקודש ח"ג - מוסר הקודש עמ' סג, ההשקפה המוסרית האחראית – פס' מג.

עיונים לירח האיתנים

" כמה רוממה היא, כמה אמת ושירה כמוסה היא, המחשבה הרזית, שהאדם מצד כחו הרוחני הוא פועל על כל ההויה כולה. אור החיים שבתוך החפץ החפשי, שיוכל להתעלות על ידי בחירת הטוב, בעז גבורה וחכמה נשאה לחוג נעלה מאד, אין די מקום לצמצם את ערכו. מה נהדרה היא ההשקפה המוסרית, היוצאת מצורה אחרת גדולה כזאת, אחריות של ההויה כולה, של כל העולמות, שהנפ בידו של אדם להרבות בהם חן ואור, חיים שמחה וכבוד, כשהוא הולך בדרך ישרה, כשהוא מתחזק ומתאזר בגבורה טהורה לכבוש לפניו דרכי חיים טובים ונערכים, והוא הולך ומתעלה מחיל אל חיל. ובידו להכאיב בהם כל חלקה טובה, בהשפילו את נפשו, בהשחיתו את דרכיו, ובהחשיכו את אורו הרוחני, בהשכינתו את טהרו המוכרי.

הפסגה הרוממה המוסרית הזאת, הבנויה על פי השבונו של עולם, גדול ונהדר זה, היא מעדינת את הנפש בהופעתה, עד אשר לא תוכל כלל להשפל, היא משתגבת בחומות ומגדלים של כל ההויה כולה, של כל המציאות, של כל נצחם והודם של כל העולמים, להשמר על ידם מכל רע. איך זה תוכל תכונת הרע להתרומם לקחת חיק בחיי האדם ובמעשהו, כשהשבון נשא ומרומם כזה ערוך לפניו. וכו'..

הרעה שהאדם הוא התוכן המרכזי של ההויה כולה מגדילה את האחריות המוסרית, ומעוררת את החפץ לפעול גדולות. וכו'.."

תחושת ה"אחריות" כ"מניע" לעשייה רוחנית היא מדרגה גבוהה

מאד¹⁹ :

¹⁹ אורות הקודש ח"ב עמי תלג, מרכזיות האדם בחויה – פס' כד.

כמה אמת ושירה מופיעה לפנינו בחזיון של מרכזיות נשמת האדם, ביחש ההויה כולה. וכו'.. האחדות של האדם הרוחני מקיפה היא אותו בכל גילויו בכל העולמים, כאחדותו של כח המושך בכל הגרמים. וכו'..

.. האחריות המוסרית מתגדלת לפי שילוב הויה כזה, וזהו גם כן יתרון מרין לרוחו של אדם בהשתלמו.

מובן הדבר, שלצורך ציור של גדול נרא לגבי האחריות המוסרית צריך עומק והארה צלולה לתוכן המוסר, כדי שלא יתמסמם הרוח מיתרון פחדנות, ולא יוכל להיות המושך באותה האביריות, הדרושה לאדם פועל בחיים.

הננו תופסים ציור גדולתו של האדם, ציור המרכז את ההויה אל הויה האדם, אל גדלו האיכותי ואל שאיפת רצונו, האמיץ והקדוש. הגויה וכחותיה הנם התמצית הארצית כולה, והרוח וכחותיו הנם התמצית השמימית כולה האמת לאמתה זורחת היא האמת הנסתרת הגלויה לכל עיני נשמה בהירה.

ההתעלות של הגוף ושל הרוח היא התעלות חלק מרכזי, שעל ידי עילויו מתעלה כל הסובב אותו, המעלילו, ושופע ומשפיע תמיד על הויתו. הרוממות הזאת צריכה להיות מובנת במובן חפשי מאוד מכל דמיון תועה, אז תהיה למקור גבורת הרוח, ואושר האדם בכל צביוניו.

ניתן להביא דוגמאות רבות ממרחב תורתו של הרב קוק זצ"ל, כמה צפיות ותקוות תלה בבני דורו, ועד כמה האמין ביכולתם להעפיל למדרגה זו²⁰, גם אם לא באופן מלא ומושלם. גם בתחום המניע לתשובה²¹:

²⁰ דוגמה חלקית נוספת, הרב קוק - אורות הקודש ח"ג עמ קנה "צדיק לרבים": "כל מה שהאדם מתעלה יותר בצורתו הרוחנית, מרגיש הוא יותר את הערך הגדול של הרבים,

עיונים לירח האיתנים

צריך לעורר לתשובה גם בשביל קיום האומה. הא כיצד? אנחנו צריכים להיות אנשים ביהוד לדורות, האגד הרוחני שלנו צריך הוא פרנסה, פרנסתו היא אורח החיים ומהלכי הדעות. כשמחזיקים אותם הדרכים והמחשבות הרי התיומת האחדותית קימת, והיא מוסיפה כח לאחדות הגזע ויתר מיני סמני האחדות, אע"פ שהם מצד עצמם דברים עוברים ומשתנים: אבל בחלישות הרוחניות, הפרוד הרוחני מתגבר, והאחדות המקרית של הגזע והענינים החצונים לא יעצרו כח לאגד את הפרודים הרבים, שהחיים בתנאיהם החצונים והפנימיים מפרידים.

ה. "אורות התשובה" הגדולה – לדורנו

יש הטוענים שהרב קוק דיבר רק לדורו, דור של אידיאליסטים חולמים ובונים, ולא לתקופה שאנו חיים בו היום. אולם אין הדבר כן. הרב קוק ז"ל אפיין את דור הגאולה כחטיבה מיוחדת עם אופי מיוחד, וגם אם חלים שינויים בין תקופה לתקופה, אין הדבר משנה את האופי הבסיסי. מאידך בהחלט יש חובה להתאים את הסגנון ואת השפה לפי התקופה.

הציבור מתחיל להיות חי בתוכיותו, בלבבו ועומק רצונו הוא מרגיש את הצרכים הרבים של הציבור, את גודל הערך של החיים, המפעמים בכללות הציבור, והוא עומד כולו לעיני רוחו כדמות חטיבה אחת, הוא מרגיש את המציאות הממשית של הציבור, ומתמלא אליו אהבה וכבוד אין קץ. ואז הרי הוא מתעלה להיות מנהיג ציבורי אידיאלי, מחשבותיו מתקדשות בקדושת הרבים, ומוסרו מתעלה להיות צדיק לרבים".²¹

אורות התשובה פרק י"ב פסקה יא. ובאורות הקודש חלק ג' עמ' קמ"ז: "האדם צריך להחלץ תמיד ממסגרותיו הפרטיות שזהו מוריד את האדם לעומק הקטנות, ואין קץ ליסורים, גשמיים ורוחניים, המסובבים מזה. אבל צריך שתהיה משבתו ורצונו ויסוד רעיונותיו נתונים להכללות, לכללות הכל, לכללות העולם, לאדם לכללות ישראל, לכל היקום, ומזה תתבסס אצלו גם הפרטיות שלו בצורה הראויה. וכו'. וכל מה שהתפיסה הכללית היא יותר חזקה אצלו ככה תגדל שמחתו, וככה יזכה להארת האור האלקי, כי שם מלא חל על עולם מלא ולית שכינתא שריא באתר חסיר, וכיון דבאתר חסיר או פגים לא שריא, איך תשרה באתר שהכל נטול וחסר ואין שם כי אם נקודה דלה מצערה ואפסית, שהיא הפרטיות האנוכית לבדה. וכו'".

אליעזר חיים שנוולד

על כן בפרוס עלינו חודש אלול המתקרב נצטרף לקריאה של מרן הרב קוק זצ"ל: **"לתשובה גדולה אנחנו נקראים, לתשובה מאהבה ולכל מכשיריה"**. נדבר עם בני הדור ב"גדולות", ובשפתו. וזו תהיה ההכנה הראויה ביותר למועדי "ירח האיתנים".

עיונים לירח האיתנים

ראש

השנה

יום הדין-והכלל בא"י

ראש השנה בארץ ישראל יום הדין וההתאחדות עם הכלל בא"י

א. ראש השנה בירח האיתנים

בראש השנה יום הדין הקדוש, מתחילה שנה חדשה ויורדת הארה אלקית חדשה לעולם.

ראש השנה, כשמו, הוא בבחינת הראש של השנה²². כשם שכל ההתנהלות של הגוף תלויה בראש, כך כל ההנהלות של השנה תלויה בראש השנה²³. כשם שכל ההנהלות של כל האברים נמצאים בכח, בראש, בצורה תמציתית ואח"כ היא יוצאת אל הפועל באברים, כך כל השנה ומועדיה, נמצאים בכח בר"ה והיא עתידה לצאת אל הפועל במהלך השנה ומועדיה.

בראש השנה - יום הדין נקבע גורלה של כל השנה. ובעבודה הרוחנית שלנו לקראת ר"ה, ובמהלכו, מעצבת עבורנו את דמותה הרוחנית של השנה שתבוא.

הבנות אלה יוצרות אצלנו דריכות רבה לקראת יום הדין. לקראתו אנו משתדלים לעשות את כל ההכנות הרוחניות הנדרשות, ומשתדלים לעסוק בתשובה ולפעול לטובה בכל דרך אפשרית כדי לזכות בכמה שיותר זכויות. **לכל אלה אנו מבקשים לתת נופך של בית המדרש הארץ ישראלי.**

חודש תשרי נקרא בתנ"ך "ירח האיתנים", שם זה משקף גדלות

²² שפת אמת לראש השנה - שנת [תרס"ד]: "ובר"ה מתחדש ביותר כל ההנהגה של ימי השנה החדשה ונק' ר"ה שבו מאיר המוחין ושורש כל הימים. ובאמת זה מיוחד לבניי שנקראו ישראל לי ראש שכל התחדשות של ר"ה בשבילם הוא. ונק' ראשית כמ"ש עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה. וכמו כן בניי נקראו ראשית והיא המשכת החיים. כי עלמא דין עלמא דמותא וצריכין להמשיך חיים מן השורש כמו שחיות כל הגוף נמשך מן הנשמה שבראש".

²³ תפארת שלמה מרדומסק על מועדים - לשמיני עצרת: "זוה הענין ג"כ מ"ש מראשית השנה עד אחרית שנה רמז שמצות תקיעת שופר בר"ה היא הגורמת לכל המצות של כל השנה כמ"ש להלן והיי אם שמוע תשמעו. כי מצות תקיעת שופר היא סגולה להביא את האדם לבחי' השמיעה ולקבל עליו עול התורה ומלכות שמים".

עיונים לירח האיתנים

איתנות ועוצמה, התחזקות והתגברות, שיא מיוחד מבין כל חודשי השנה. חז"ל קשרו את יחודו של החודש לכך שהוא נקרא בתורה ה"חודש השביעי", וכל השביעין חביבין²⁴:

כל השביעין חביבין לעולם. למעלן השביעי חביב וכו'.
בארצות שביעית חביבה: וכו'. בדורות שביעית חביב: וכו'.
באבות שביעי חביב: וכו'. בבנים השביעי חביב: שנאמר דוד הוא השביעי. במלכים השביעי חביב: וכו'. בשנים שביעי חביב: שנאמר (שמות כג) והשביעית תשמטנה ונמשתה. בשמיטין שביעי חביב: שנא' (ויקרא כה) וקדשתם את שנת החמישים. בימים שביעי חביב: שנאמר (בראשית ב) ויברך אלהים את יום השביעי. בחדשים שביעי חביב: שנא' (ויקרא כג) בחדש השביעי באחד לחדש.

הגמי מבאר את הקשר בין שמו של החודש לבין המאורעות שהתרחשו בו, לידת האבות²⁵:

רבי אליעזר אומר, מנין שבתשרי נולדו אבות? שנאמר, (מלכים – א ח) "ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח האיתנים בחג" וגו', ירח שנולדו בו איתני עולם²⁶. מאי משמע דהאי, איתן, לישנא דתקיפין הוא? דכתיב, (במדבר כד) "איתן מושבך" וגו'. ואומר, (מיכה ו) "שמעו הרים את ריב ה', והאיתנים מסדי ארץ" וגו'. ואומר, (ש"ה ב) "קול דודי הנה זה בא (וגו') [מדלג על ההרים מקפיץ על הגבעות]". "מדלג על ההרים" – בזכות אבות. "מקפיץ על הגבעות" – בזכות אמהות ולדעת ר"י שלשיטתו האבות נולדו בניסן שמו של החודש נקבע משום

²⁴ מדרש רבה ויקרא פרשה כט פסקה יא

²⁵ ראש השנה יא ע"א.

²⁶ עיי ברבנו חננאל על ראש השנה דף יא/א: "ר' אליעזר אומר בירח האיתנים ירח שנולד בו איתני עולם הם היסודות. שמעו הרים את ריב. והם מלשון החורים האבות והאיתנים מוסדי ארץ כלומר הם היסודות".

המועדים שחלים בו (שם):

רבי יהושע אומר, מניין שבניסן נולדו אבות? שנאמר, (מלכים - א ו) "זיהי וגו', בשנה הרביעית בחדש זיו" וגו'. ירח שנולדו בו זיותני עולם. והכתיב, "בירח האיתנים?" התם - דתקיפי במצות.

החודש איתן, מרובה במצוות רבות עוצמה, בשל המועדים שחלים בו, כפי שמפרש רש"י:

דתקיף במצות - שופר, יוה"כ, וסוכה, לולב וערבה וניסוך המים (וערבה).

במועדים שלחודש תשרי, יש עוצמה גדולה גבורה התחזקות והתגברות, ועל שמם הוא נקרא "ירח האיתנים"²⁷

וחדש השביעי ירח האיתנים, והוא מקרא קדש, ובו יום תרועה וצומא רבא וסוכה ולולב וניסוך המים וז' הקפות ושמיני עצרת, כל אלו רומזים לענינים פנימים.

ראש השנה היא הצלע הראשונה של "ירח האיתנים", ובה נמצא בכח, הפוטנציאל הרוחני של כל שאר המועדים שעתידים לצאת אל הפועל במלוא עוצמתם ב"ירח האיתנים", להשלמתם נגיע בע"ה בשמחת תורה.

ב. ר"ה-מלכות דין שופר והתפילות

שורש העוצמה של ראש השנה נובע מכך שהוא יום המלכת הקב"ה בעולמו ומזה נגזר גם שהוא יום הדין, ועל כן נצטוינו לתקוע בשופר, ואנו מרבים בו תפילות מיוחדות. כנגד שלושת יסודות החג תקנו חכמים לכלול בתפילתנו: מלכויות זכרונות ושופרות. המלכת הקב"ה, היא אחד הטעמים לתקיעת השופר לפי הרס"ג²⁸:

²⁷ ספר תורת המנחה לרבי יעקב סקילי - דרשה נו.
²⁸ עשרה טעמים על תקיעת שופר מרבינו סעדיה גאון.

עיונים לירח האיתנים

הענין הראשון מפני שהיום תחלת הבריאה שבו ברא הקב"ה העולם ומלך עליו, וכן עושים המלכים שתוקעין לפניהם בחצוצרות ובקרנות להודיע ולהשמיע בכל מקום תחילת מלכותו וכן אנו ממליכין עלינו את הבורא יתברך ביום זה, וכן אמר דוד בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה':

ר"ה כיום המלכת הקב"ה הוא כנגד "מלכויות".

בעיצומו ובתוקפו של יום הדין והמלכת הקב"ה נפתחים שלושת ספרי הזכרונות כמובא בגמ'²⁹:

"שלושה ספרים נפתחים בראש השנה, זכו, של צדיקים גמורים – נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים. של רשעים גמורים – נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה. ובינוניים – תלויים ועומדים מראש השנה עד יום הכפורים. זכו – נכתבו לחיים, לא זכו – נכתבים למיתה".

ר"ה כיום הדין הוא כנגד "זכרונות". בשעת פתיחת ספרים ותחילת דינו של הקב"ה-אנחנו מצוים במצוות היום – התקיעה בשופר שמהפכת את מידת הדין לרחמים³⁰:

יהודה ברבי נחמן פתח (תהלים מז) עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר בשעה שהקב"ה יושב ועולה על כסא דין בדין הוא עולה מאי טעם עלה אלהים בתרועה ובשעה שישראל נוטלין את שופריהן ותוקעין לפני הקב"ה עומד מכסא הדין ויושב בכסא רחמים דכתיב ה' בקול שופר ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם והופך עליהם מדת הדין לרחמים אימתי בחדש השביעי.

התקיעה בשופר היא כנגד "שופרות", והיא כנגד החסד והרחמים שבדין.

²⁹ גמ' ר"ה ט"ז ע"ב
³⁰ ויקרא רבה פרשה כט ג

הרמח"ל עמד על הקשר בין שלושת היסודות של ראש השנה, המלכת הקב"ה, הדין והשופר, ושלושת חלקי התפילה המיוחדת של ר"ה: מלכויות זכרונות ושופרות, ובאר שהזכרתם בתפילה מעוררת ומעצימה את פעולתם כראוי להם³¹:

הנה כבר אמרנו שביום זה הקב"ה עומד בבחינת מלך בעולמו, ואמנם בזה צריכים אנו להתחזק כי זה כל טובנו וכל תקפנו, עוד הנה היום יום משפט ודין וצריך להתעורר לפניו ית' שיעלה זכרוננו לפניו לטובה, ועוד ענין גדול יש ביום זה והוא ענין השופר שנצטוינו בו, וזה כי סגולת השופר בתקיעתו למטה וכה שרשו למעלה, הוא להחזיק הטוב ולכפות הרע, וכו'... .. ואולם נצטוינו לתקוע בשופר בראש השנה לחזק התיקון העשוי כבר במתן תורה ולהזמין העתיד ליעשות לעתיד לבא, וכן כנגד זה נסדר הסדר בתפילה לעורר אותו כראוי. נמצאו כללי הענינים הראויים להתעורר ביום זה, ג' והם המלכויות זכרונות ושופרות, והתיקון לסדר עשרה פסוקים בכל אחד מהסדרים, כנגד עשרה מאמרות והם הם סוד העשר ספירות³²:

רבי נחמן מברסלב מקשר בין העוצמה של ירח האיתנים לבין עוצמת קול השופר והעוצמות המיוחדות של תפילות היום³³:

ועזות דקדשה הוא בחינת תשרי, ועל כן נקרא "ירח האתנים" (מלכים א' ח), מלשון תקיפות ועזות, כי אז צועקין ישראל קולות וקול שופר, שהקולות כלם הן בחינת עזות כנ"ל.

נדמה שתפילתנו מגיעה לשיא-באמירת הפיוט "ונתנה תוקף" שגם

³¹ "מאמר החכמה" לרמח"ל (מתוך ספר המאמרים): מלכויות זכרונות ושופרות.

³² וכן עיי' בדרך ח' - חלק ד פרק ח - במצות הזמנים - שופר.

³³ ספר ליקוטי מוהר"ן - מהדורא קמא סימן כב.

עיונים לירח האיתנים

בה אנו מזכירים את שלושת המרכיבים בעוצמה רבה:
ונתנה תוקף קדשת היום. כי הוא נורא ואיום. ובו תנשא
מלכותך. ויכון בחסד כסאך. ותשב עליו באמת. (כנגד
מלכויות).
אמת כי אתה הוא דין ומוכיח ויודע ועד. וכותב וחותר (וסופר
ומונה). ותזכור כל הנשכחות. ותפתח את ספר הזכרונות.
ומאליו יקרא. וחותרם יד כל אדם בו. (כנגד זכרונות).
ובשופר גדול יתקע. וקול דממה דקה ישמע. (כנגד שופרות).
ומלאכים יחפזון. וחיל ורעדה יאחוזון. ויאמרו הנה יום הדין.
וכו'. וכל באי עולם יעברון לפניך כבני מרון.

ג. כח העמידה בדין-ההתכללות בכלל

חכמנו הדריכו אותנו כיצד עלינו להכנס לדין של ר"ה. בד"כ אנו
מדגישים את העיסוק בתשובה ובחסד תיקון המעשים, וקבלות שאנו
מקבלים על עצמנו. **אולם בבית המדרש הארץ ישראלי**, ניתן דגש
נוסף כפי שבאר הרב קוק זצ"ל בדרשה מופלאה, עפ"י דברי חז"ל,
בנגלה ובנסתר³⁴:

**אך נראה עוד כוונה בזה, והיא להעיר על הנהגה גדולה
הדרושה לנו ממש בתחילת השנה. וכו' והנה צריך לדעת
מה היא עבודת הלילה של ר"ה, והלא המשפט הוא כיום?
וכו'..**

"ונתן לנו הקב"ה לילה להקדים את עצמנו בזו השלמות של
האחדות וכו'... אלא נראה שאנחנו מזרזים את עצמנו
להקדים ולהתאחד כולנו בלב אחד, כדי שיעשה כל אחד
מצורף אל כלל עם ד'. כי כל אחד כשהוא לעצמו צריך זכויות
גדולות, גם יהוד אימתי דוקא בעשי"ת הוא מתקבל בקל, אבל

³⁴ דרשות מדבר שור ט', עפ"י זוהר ח"ב מ"ד ע"א.

אנו הפצים שנזכה להיכתב תיכף ומיד בכתיבה טובה בספר החיים, על כן צריך לזה זכות הרבים. על כן הדרך המוצלחת שהורנו חז"ל היא להתאחד עם הכלל כדי שכשנבוא למחר בעזרת השי"ת ונהיה מוכנים ליום הדין הגדול והקדוש כבר תהיה זכות הרבים מסייעת אותנו".

ליל ר"ה הוא שלב נוסף בהכנות. מהותו היא ההתאחדות של כל יחיד עם הכלל, כשהיחיד מרגיש כחלק מהכלל ולא רק כאיש פרטי³⁵.

ההתאחדות עם הכלל מועילה גם לתיקון העצמי של היחיד (שם):
"ואע"ג שאין אדם יוצא ידי חובתו בזה שהוא משתתף עם הציבור לבדו וצריך כל אחד לתקן את עצמו בפני עצמו גם כן, אבל זכות גדולה היא ומועילה מאד להיות אח"כ בא לתיקון שלו הפרטי וכו'".

ההתאחדות עם הכלל מתבטאת גם במנהגי ליל ר"ה: בברכה שמברכים איש את רעהו, ובמנהגי ה"סימנים" (שם):

"על כן פוקד כל אחד את חברו בשנה טובה בכתיבה והתימה טובה, וכמו כן בתפילות שעושים לסימן טוב, הכל הכוונה על הכלל כולו, וכו' ועל כן הוא זוכה להיכתב בספר החיים ששמו נקרא עליו וזוכה לברכה, וכו', וכל זה ע"י מה שעושה עצמו כרש לשתף עצמו עם הציבור, ועל ידי כך "מתעשרת בסופה" שזוכה על ידי זה גם כן לתיקון הפרטי, כי זכות הרבים מסייעת אותו – להיות לו אחרית ותקווה".

ההתאחדות עם הכלל כדי לצאת זכאים בדין, היא כנגד "זכרונות"³⁶:
אתם נצבים היום, בר"ה צריכין להיות באגודה אחת, כי יום תרועה לשון אהבה וריעות וכו'..אתם נצבים היום כולכם ר"ל כמו שאתם נצבים היום למטה כולכם כן עומדין ה' מול ה'

³⁵ השווה גם ל"שם משמואל" חלק המועדים - ראש השנה שנת תרע"ו.

³⁶ ספר מגלה עמוקות על התורה - פרשת נצבים.

עיונים לירח האיתנים

דרגין לפני ד' אלקיכם למעלה.

אולם יש בחינה של ההתאחדות בר"ה שהיא כנגד "שופרות"³⁷:

וקול השופר הולך וחזק מאוד, הוא כי עצם קול השופר
הוא לקבץ ולאסוף אליו יתברך ברואיו וכדכתיב (ישעי' כ"ז)
והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים וגו'³⁸.

ההתאחדות של הכלל באה לידי ביטוי בתקיעת השופר, כך היה
במעמד הר סיני וכך בכל שנה בר"ה³⁹:

ובפרט על ראש השנה שהוא עקר זמן הקבוץ שזה בחינת
שופר שמקבץ נדחי ישראל כמו שמתפללים בברכת
תקע בשופר גדול לחרותנו וכו'⁴⁰.

אולם קיבוץ הציבור בר"ה הוא גם כנגד "מלכויות", שכל הציבור
נקבץ לשם המלכת הקב"ה, וכן שאין מלכותו של הקב"ה שלימה עד
שיתקבצו כולם לאגודה אחת, כפי שאנו אומרים בתפילת מוסף:

לְדָר וְדָר הַמְּלִיכוֹת לְאֵל כִּי הוּא לְבָדוֹ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ: וּבְכֵן
יִתְקַדֵּשׁ שְׁמֵךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ
וְעַל צִיּוֹן מְשֻׁכֵּן כְּבוֹדֶךָ וְכו': וּבְכֵן תֵּן פְּחָדֶךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל
כָּל מַעֲשֵׂיךָ, וְכו' וַיִּירָאוּךָ כָּל הַמַּעֲשִׂים, וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְפָנֶיךָ כָּל
הַבְּרוּאִים, וַיַּעֲשׂוּ בָלֵם אַגְדָּה אַחַת לַעֲשׂוֹת רִצּוֹנְךָ בְּלִבְבָם שְׁלֵם,

³⁷ דרשות המהר"ל - דרוש על התורה.

³⁸ ע"י במחזור ספרד לראש השנה שמביא דברי מוסר וכוונות פשוטות לפני תקיעת שופר:
"עוד אמרו רז"ל מצות ואהבת לרעך כמוך היא מצוה שכל התורה כולה תלויה בה
ומהראוי להתאמץ מאוד להחזיק בה. והזהירו מאד לקבל על עצמו בכל יום קודם
שיכנס להתפלל לקיים המצוה הזאת לאהוב כל איש כנפשו. וכו'. ולכן להיות עכ"פ
באותו שעה כל איש באחיו יתלכדו ואסיריהם באהבה יחזיקו ותהי זאת נחמתנו להיות
עונותיהם נמחקים. וצדקותינו בספר יכתבו בעט ברזל יוחקו, אמן סלה".

³⁹ ספר עלים לתרופה - מכתב תט.

⁴⁰ וכן כתב בספר ליקוטי הלכות או"ח - הלכות נטילת ידים לסעודה הלכה ו: "כי עקר כלל
התקונים שהמשכנו מראש השנה עד שמיני עצרת הוא בחינת תקון הקבוץ והאספה של
נפשות ישראל שהצדיקים האמתיים בחינת רועי ישראל מתיגעין בזה ביותר בכל חדש
תשרי מראש השנה עד שמיני עצרת לאסף ולקבץ את כל נדחי ישראל שכלם ישובו לה'
יתברך באמת ויעמדו על עמדם באפן שיתקיים הקבוץ הקדוש לדורות עולם שבזה תלוי
כל הגאולה שלמה בבחינת בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס". וכן הוא בטעמי השופר
לרס"ג: הענין התשיעי להזכירו קבוץ נדחי ישראל ולהתאסף אליו שנאמר (ישעיה כז יג)
היה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור וגו'.

שִׁדְעֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שֶׁהִשְׁלַטְנוּ לְפָנֶיךָ עַז בְּיָדְךָ וּגְבוּרָה בְּיַמִּינְךָ,
וְשִׁמְךָ נִזְרָא עַל כָּל מַה שֶׁבְּרָאתָ.

ד. ההתכנסות של הכלל בר"ה בארץ ישראל

ההתכנסות של הכלל אינה שלימה אלא בארץ ישראל, כי רק בא"י עם ישראל נקרא קהל⁴¹:

לְפִי שְׁבִנֵי א"י הֵם הַנְּקֻרָאִים קָהָל וְהַקְּב"ה קָרָא אוֹתָן כָּל הַקָּהָל
וְאָפִי הִיוּ עֲשֶׂרָה אַנְשִׁים וְאִין מוֹשְׁגִיחִין לְזוּלְתָן שְׁבַחְזוּצָה לְאַרְיָן
כְּמוֹ שְׁבַאֲרֵנוּ בַּהוֹרִיּוֹת.

וכן מבואר בזוהר שרק בא"י נקראים ישראל "אחד"⁴²:

אֵלָּא בִירוּשָׁלַם דְּלִתְתָא יִקְרוּן יִשְׂרָאֵל אַחַד, מִנְּא לָן, דְּכַתִּיב
(ש"ב ז כג): "גוי אחד בארץ", וְדָאִי בְּאַרְיָן הֵם גּוֹי אַחַד, עֲמָה
אַקְרוּן אַחַד, וְלֹא אֵינְוֹן בְּלַחֲדִייהוּ, דְּהָא וּמִי כַעֲמֵךְ יִשְׂרָאֵל גּוֹי
אַחַד סָנִי לִיה, אֲבָל לֹא אַקְרוּן אַחַד אֵלָּא בְּאַרְיָן, כְּזוּוּגָא דְּהָאִי
אַרְיָן.

רק בא"י נוכל לממש את ההתאחדות הנדרשת לר"ה בשלמות.
הדברים מתבארים באופן מיוחד בדבריו של מרן הרב קוק זצ"ל⁴³:

אֵךְ נִבְּיָן פֶּשְׁטָא דְקָרָא דְסִיפֵר בְּמַעֲלַת א"י וְאָמַר שֶׁד' דוֹרֵשׁ
אוֹתָהּ תְּמִיד וְעֵינֵי ד' בַּהּ "מִרְשִׁית הַשָּׁנָה עַד אַחֲרִית הַשָּׁנָה",
וְהֵינְנוּ שְׁמַתְחִילַת הַשָּׁנָה נִידוֹן מַה יִּהְיֶה בְּסוֹפָהּ. וְלִמָּחָה דוּוּקָא
א"י מִיּוֹחֲדָת לִכְךָ, וְאִיךְ יִהְיֶה הַדִּין בְּשֹׂאֵר הָאַרְצוֹת? הִנֵּה
עִיקַר הַחֲכֵנָה שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה עַל כָּל הַשָּׁנָה הוּא מִפְּנֵי שֶׁהָאוֹר
שֶׁל קְדוּשַׁת הַנֶּפֶשׁ מֵאִיר בְּיוֹתֵר כְּתַחֲלִילַת הַיְצִירָה כַּעֲנִין "חֹדֶשׁ
יְמֵינוּ כְּקֹדֶם" (אֵיכָּה ה' כ"א), ע"כ יוֹכֵל לְרַאוֹת בְּעֵין יָפֵה אִיךְ

⁴¹ פירוש המשניות לרמב"ם בכורות פרק ד משנה ג.

⁴² זוהר חלק ג דף צג.ב.

⁴³ הרב קוק זצ"ל - "מדבר שור" דרשה ט'.

עיונים לירח האיתנים

ליישר דרכיו וכדכתיב (תהילים פ"ט ט"ז): "ד' באור פניך יהלכון". וכו'..

על כן כל מה שיכלול אדם עצמו יותר בכלל הרבים יהיה כח קבלתו יותר ברור ויהיה יכול להיות נידון לטובה על כל השנה כולה. וכו'..

והנה כח קדושת אחדותם של ישראל עיקרו הוא בא"י, שהרי על הגלות כתוב: והפיץ ד' אתכם, שאין האחדות בשלימות, ע"כ נקראנו "שה פזורה ישראל" אבל כשאנו בא"י נקראים אנו "עדר ד'" בקיבוץ ואחדות. וכל האחדות גורם בטחון הקבלה שמקבל עליו, כענין הברית שהרבים בטוחים הם, ע"כ כשהוא מבטל את עצמו בכל דרכיו אל הכלל דינו נפסק ע"פ מידת הכלל שקבלתם בטוחה, וכיון שהקבלה בטוחה ע"כ נידון בר"ה עד אחרית שנה ואין הדבר צריך מיתוק ודין חדש. וכו' 44

ה. הארה מיוחדת של ר"ה בארץ ישראל

על א"י נאמר שהשגחת הקב"ה מתחדשת בה מראש השנה 45 :

וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אִתָּם עֲבָרִים שָׁמָּה לְרֵשֶׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים וּבְקַעֲת
לְמַטֵּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתַּחֲוֶיֶם מָוִם: (יב) אֶרֶץ אֲשֶׁר יְדוּד אֱלֹהֶיהָ דְרִשׁ
אֶתָּה תִּמְיֵד עֵינֵי יְדוּד אֱלֹהֶיהָ בְּהַ מְרִשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית
שָׁנָה:

מכאן ההארה המיוחדת של ר"ה לשנה כולה מופיעה דווקא בא"י
וזוכין לה יושביה 46 :

⁴⁴ וביערות דבש לר"י אייבשיץ חלק שני - דרוש י: "על כל פנים בחוץ לארץ דינו כיחידים, ובירושלמי ר"ה [פ"א ה"ג] קאמר דציבור נדונים בכל יום, ויחיד רק בראש השנה, א"כ חוץ לארץ נדונים בראש השנה דדינם כיחידים, וידוע בא"י נקרא ישראל, ובחז"ל יעקב וכו'". שם בהרחבה וכן בדרוש ה' שם.

⁴⁵ ספר דברים פרק יא יא.

⁴⁶ ספר התניא - אגרת הקודש - פרק י"ד.

אך הענין יובן ע"פ מ"ש: "ה' בחכמה יסד ארץ", שיסוד הארץ העליונה היא בחי' "ממלא כל עלמין" והתחתונה היא ארץ הפץ המכוונת כנגדה ממש ונק' על שמה ארץ החיים. הנה הוא נמשך מהמשכת והארת חכמה עילאה מקור החיים העליונים כדכתיב: "החכמה תחיה בעליה וכו'" והארה והמשכה זו היא מתחדשת באור חדש ממש בכל שנה ושנה, כי הוא יתברך וחכמתו אחד בתכלית היחוד ונק' בשם אור א"ם ב"ה, שאין סוף ואין קץ למעלת וגדולת האור והחיות הנמשך ממנו יתברך ומחכמתו, בעילוי אחר עילוי, עד אין קץ ותכלית, לרום המעלות למעלה מעלה. ובכל שנה ושנה יורד ומאיר מחכמה עילאה אור חדש ומחודש שלא היה מאיר עדיין מעולם לארץ העליונה כי אור כל שנה ושנה מסתלק לשרשו בכל ערב ר"ה כשהחדש מתכסה בו ואח"כ ע"י תקיעת שופר והתפללות נמשך אור חדש עליון מבחי' עליונה יותר שבמדרגת חכמה עילאה להאיר לארץ עליונה ולדרים עליה הם כל העולמות העליונים והתחתונים המקבלים חיותם ממנה, דהיינו מן האור א"ם ב"ה וחכמתו המלוכש בה, כדכתיב: "כי עמד מקור חיים באורך נראה אור", דהיינו אור המאיר מחכמה עילאה מקור החיים (וכנודע לי"ח שבכל ר"ה היא הנסירה ומקבלת מוחין חדשים עליונים יותר כו') ובפרטי פרטיות כן הוא בכל יום ויום נמשכין מוחין עליונים יותר בכל תפלת השחר ואינן מוחין הראשונים שנסתלקו אחר התפלה רק גבוהין יותר ודרך כלל בכללות העולם בשית אלפי שנים כן הוא בכל ר"ה ור"ה.

מכאן נבין את מעלת קבלת השנה החדשה בארץ ישראל. לאור דברים אלה ואחרים עולה תמיהה גדולה מדוע עדיין יש כאלה שמעדיפים לקבל את החדשה והארתה, דווקא בערבות אוקריאנה.

עיונים לירח האיתנים

עֵשֶׂרֶת

יָמֵי

תְּשׁוּבָה

מֵעַגְלֵי הַתְּשׁוּבָה בֵּין כֶּסֶה לְעֵשׂוֹר

עשרת ימי תשובה מעגל התשובה-לקיחת אחריות ואקטיביזם

א. עשרת ימי תשובה-מעגל החתימה

לוח השנה העברי משקף את תפיסת העולם היהודית. כמה אופייני הוא שהשנה היהודית החדשה מתחילה בעשרת ימי תשובה. עשרת ימי התשובה שמתחילים בראש השנה ומסתיימים ביום הכיפורים מהוים מעגל שלם ומיוחד בתוך מועדי "ירח האיתנים", מעגל של חתימה ומעגל של תשובה. על עוצמת מעגל הימים האלה ניתן להחיל ללא ספק את דבריו של ה"מצודות"⁴⁷:

חודש תשרי נקרא ירח האתנים, מלשון איתן וחזק, על שם כי בחודש תשרי הם המועדים היותר חזקים, ומישרים את האדם אל השלמות.

מעגל הימים של עשרת ימי תשובה מתחיל ביום הדין, שבו נפתחים ספרי חיים ומתים, בהם נקבע גורלם של כל היצורים, ועל כן ביום זה אין אומרים הלל⁴⁸:

אמר רבי אבהו, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבנו של עולם, מפני מה אין אומרין לפניך ישראל שירה בראש השנה וביום הכפורים? אמר להם, אפשר - מלך יושב על כסא דין, וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו, וישראל אומרים שירה?

פתיחת הספרים מתחיל מעגל חתימה גורלי שמתחיל בר"ה ומסתיים ביוה"כ⁴⁹:

⁴⁷ מצודות דוד על מלכים א פרק ח פסוק ב
⁴⁸ ראש השנה דף ל"ב ע"ב עין יעקב אות (כט)

עיונים לירח האיתנים

וכשם ששוקלין זכויות אדם ועונותיו בשעת מיתתו כך בכל שנה ושנה שוקלין עונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכויותיו ביום טוב של ראש השנה, מי שנמצא צדיק נחתם לחיים, ומי שנמצא רשע נחתם למיתה והכינוני תולין אותו עד יום הכפורים אם עשה תשובה נחתם לחיים ואם לאו נחתם למיתה.

ב. עשרת ימי תשובה-מעגל התשובה

מעגל החתימה של עשרת ימי תשובה מקביל למעגל התשובה של עשרת ימי תשובה, של עשרת ימי הרצון רבי עוצמה, שמסוגלים לתשובה יותר משאר ימות השנה, כפי שכותב הרמב"ם עפ"י הגמ'⁵⁰:

"אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם. בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים היא יותר ומתקבלת היא מיד שנאמר: "דרשו ד' בהימצאו". במה דברים אמורים ביחיד אבל ציבור כל זמן שעושים תשובה וצועקין בלב שלם הם נענים שנאמר: "בכל קראנו אליו"⁵¹.

אמנם ראש השנה אינו יום תשובה במובן הרגיל שכן אין מתוודין בו, אולם הוא חלק ממעגל התשובה של עשיית, בזכות מצוות היום של תקיעת השופר, כפי שכותב הרמב"ם⁵²:

אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב רמז יש בו כלומר עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם

⁴⁹ רמב"ם הלכות תשובה פרק ג הלכה ג

⁵⁰ רמב"ם הלכות תשובה פ' ב' ה"ו עפ"י הגמ' במס' ראש השנה י"ח ע"א

⁵¹ ובתנא דבי אליהו זוטא פרק כב מבאר מדוע דווקא באלה הימים: "רבי נהוראי אומר מפני מה נתנה קורת רוח בעשרת הימים מראש השנה ועד יום הכפורים כנגד עשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו ונמצא שלם בכולן לפיכך נתן הקב"ה לישראל עשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים, וכנגד עשרת הדברות שקבלו ישראל בסיני שאם יעשו תשובה שלימה בעשרת הימים מראש השנה עד יוה"כ שיקבלם בתשובה שלימה לפניו לכך נאמר לכו נא ונוכחה יאמר ה' אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו".

⁵² רמב"ם שם פרק ג ד

והפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושונים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה.

ובהמשך אותה הלכה כותב הרמב"ם על עשרת ימי תשובה⁵³:

ומפני ענין זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצות מראש השנה ועד יום הכפורים יתר מכל השנה ונהגו כולם לקום בלילה בעשרה ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ובכיבושין עד שיאור היום.

בהמשך מדגיש הרמב"ם שמעגל התשובה של עשיית מגיע לשיאו ביום הכיפורים, שבו מחוייבים הכל לעשות תשובה⁵⁴:

יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים והוא קין מחילה וסליחה לישראל, לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים.⁵⁵

ג. מצוות התשובה והיודי-מח' הראשונים

המיקוד של ימים אלה בתהליך התשובה זוקק באור, והוא מתקשר להגדרת מעשה התשובה כמצווה. עפ"י הרמב"ן מצוות התשובה היא מצוה בפני עצמה⁵⁶:

(יא) וטעם כי המצוה הזאת – על כל התורה כולה. והנכון, כי על כל התורה יאמר (לעיל ח א) "כל המצוה אשר אנכי מצוך היום", אבל "המצוה הזאת" על התשובה הנזכרת, כי והשבות

⁵³ רמב"ם שם.

⁵⁴ רמב"ם שם הל' ז'.

⁵⁵ בהמשך מונה הרמב"ם שם את חמשת היודיים של יום הכיפורים.

⁵⁶ רמב"ן דברים פרק ל פסוק יא

עיונים לירח האיתנים

אל לבכך (בפסוק א) ושבת עד ה' אלהיך (בפסוק ב) מצוה שיצוה אותנו לעשות כן. ונאמרה בלשון הבינוני לרמוז בהכטחה כי עתיד הדבר להיות כן. והטעם, לאמר כי אם יהיה נדחק בקצה השמים ואתה ביד העמים תוכל לשוב אל ה' ולעשות ככל אשר אנכי מצוך היום, כי אין הדבר נפלא ורחוק ממך אבל קרוב אליך מאד לעשותו בכל עת ובכל מקום:

מצוה זו מקבלת דגש מיוחד בעשרת ימי תשובה.

מאידך, לרמב"ם יש שיטה אחרת. על פי הרמב"ם התשובה מורכבת מארבעה מרכיבים שהם בעצם ארבעת השלבים של תהליך התשובה: עזיבת החטא; חרטה; וידוי וקבלה לעתיד⁵⁷. אבל היא עצמה אינה נמנית ב"ספר המצוות" כמצווה מתוך התרי"ג, במקומה מונה הרמב"ם את מצוות הוידוי⁵⁸:

"היא שצונו להתודות על העונות והחטאים שהטאנו לפני האל ולאמר אותם עם התשובה וזהו הוידוי. וכונתו שיאמר אנא השם הטאתי עויתי פשעתי ועשיתי כך וכך. ויאריך המאמר ויבקש המחילה בזה הענין לפי צחות לשונו".

בדרך דומה מגדיר הרמב"ם בהלכות תשובה ב"יד החזקה"⁵⁹:

כל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני האל ברוך הוא שנאמר איש או אשה כי יעשו וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו זה וידוי דברים, וידוי זה מצות עשה, כיצד מתודין אומר אנא השם הטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי

⁵⁷ רמב"ם שם פ' ב' הל' ב'

⁵⁸ ספר המצוות להרמב"ם - מצות עשה - מצוה עג.

⁵⁹ הלכות תשובה לרמב"ם פ' א' הל' א'. והשווה למנין המצוות הקצר (הלכות תשובה הקדמה): "מצות עשה אחת, והוא שישוב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה. וביאור מצוה זו ועיקרים הנגררים עמה בגללה בפרקים אלו".

ובושתני במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה, וזהו עיקרו של וידוי, וכל המרבה להתודות ומאריך בענין זה הרי זה משובה, וכן בעלי הטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן או על זדונן **אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה**, ויתודו וידוי דברים שנאמר והתודה אשר הטא עליה, וכן כל מחוייבי מיתות בית דין ומחוייבי מלקות **אין מתכפר להן במיתתן או בלקייתן עד שיעשו תשובה ויתודו**, וכן החובל בחבירו והמוזיק ממונו אף על פי ששילם לו מה שהוא חייב לו **אינו מתכפר עד שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם** שנאמר מכל הטאות האדם

מפרשי הרמב"ם התחבטו בשאלה מדוע נהג כך הרמב"ם שכן על פי הכללים שהגדיר הרמב"ם לספר המצוות היה עליו למנות את המצוה בכללותה - מצוות התשובה, ולא למנות פרט אחד מפרטיה - מצות הוידוי.

לשאלה זו ניתנו תשובות רבות בכיוונים שונים, שהרחבנו בפרוטם ובהבדלים שביניהם במקום אחר. נציין כאן רק את תשובת ה"קריית ספר", ממפרשי הרמב"ם, שעל פי הרמב"ם אין התשובה מצווה גמורה בפני עצמה, והוידוי הוא גמר תהליך התשובה⁶⁰ :

שישוב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה. התשובה והוידוי מצוה אחד היא שאין וידוי בלי תשובה כי מו שמתודה ואינו גומר בלבו לשוב מחטאתו הוא כטובל ושרץ בידו והוידוי הוא גמר התשובה. אע"ג דמשהרהר תשובה בלבו נקרא צדיק גמור (מדפוס ראשון) - מדכתיב עונה בה (במדבר טו, לא) בזמן

⁶⁰ קריית ספר הלכות תשובה פרק א מצוה טז. בספר החינוך מצוה שסד, ובמנחת חינוך - מצוה שסד - אות א, וב"משך חכמה" על דברים פרק לא פסוק יז, ובשו"ת משפט כהן (ענייני ארץ ישראל) סימן קכח, עיי' ב"זכרון אברהם דוד" על הרמב"ם (ספר הליקוטים - מהדוי רמב"ם פרנקל), וב"על התשובה" לרב סולוביצ'יק (עמ' 38-40), וכן גם באנציקלופדיה תלמודית כרך יא, ודו'.

עיונים לירח האיתנים

שעונה בה שלא הרהר תשובה בלבו ונפשו) אפילו הכי לא
הוי תשובה מצוה בפני עצמה אלא עם היודוי שהוא נמר
התשובה וכל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם
עבר אדם על אחד מהם בין בזדון בין בשגגה כשיעשה
תשובה וישוב מחטאו הייב להתודות לפני האל ברוך הוא
שנא: "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת וגו' והתודו את
חטאתם אשר עשו" – זה וידוי דברים והוא מצות עשה.

מכאן שעל פי הרמב"ם עיקר המצווה בימים אלה הוא היודוי שבו
תלויה התשובה.

ד. היודוי-קבלת אחריות ואקטיביזם אמוני.

על מקומו של היודוי בתהליך התשובה כותב מרן הרב קוק זצ"ל⁶¹:
אחד מהיסודות של התשובה, במחשבתו של האדם, הוא
הכרת האחריות של האדם על מעשיו, שבא מתוך אמונת
הבחירה החפשית של האדם. וזהו גם כן תוכן היודוי המחובר
עם מצות התשובה שמודה האדם שאין שום ענין אחר, שיש
להאשימו על החטא ותוצאותיו, כי-אם אותו בעצמו. ובוה
הוא מברר לעצמו את חופש רצונו ועוצם יכולתו על פדרי
חייו ומעשיו, ומתוך כך הוא מפנה לפניו את הדרך לשוב אל
ד', לחדש את חייו בסדר הטוב. אשר יכיר שהוא מוצלח בעדו
כאשר ישאב ממקור הדעת, המתחבר אל קדושת אור התורה,
המשיבת נפש⁶².

מדברי הרב קוק זצ"ל ניתן ללמוד מדוע היודוי הוא מרכיב כל כך
מרכזי בתהליך התשובה, שכן קבלת האחריות והפנמת עוצמתה של

⁶¹ אורות התשובה לרב קוק פרק טז פסקה א1.

⁶² וראה גם באורות התשובה פי ט"ז א-ג; ספר החינוך - מצוה שסד; ספר הכוזרי מאמר שלישי אות ב-ה

הבחירה החופשית הם היסודות עליהן מתבסס המהלך התודעתי הפנימי הנדרש כדי לשוב בתשובה. ואולי בכך יתקבל תירוץ נוסף על שיטת הרמב"ם, מדוע מנה דווקא את מצוות הוידוי ולא את מצוות התשובה.

דבריו של הרב קוק זצ"ל מתבארים, לאור המדרש שמתאר את התגלות תופעת התשובה בעולם, בפעם הראשונה. התשובה התגלתה בעולם בזכות הבנת כוחה של הבחירה החופשית וקבלת האחריות⁶³:

"זהו שאמר הכתוב: "מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם" (משלי כה יג), זה אדם הראשון שאמר להקב"ה "האשה אשר נתתה עמדי וגו'" (בראשית ג יב), ולא רצה לעשות תשובה, שנאמר "ועתה פן ישלח ידו" (שם שם /בראשית ג' כב), אמר ר' אבא בר כהנא היה הקב"ה אומר לו עשה תשובה, והוא אומר "פן", ואין עתה אלא לשון תשובה, שנאמר: "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו'" (דברים י יב), הוי "מכסה פשעיו לא יצליח".
"ומודה ועוזב ירוחם". זה קין, שנאמר: "ויצא קין מלפני ה'" (בראשית ד טז), אמר ר' הונא [בש"ר הנינא] בר יצחק מלמד שיצא שמה, שנאמר "ויצא המן ביום ההוא שמה וטוב לב" (אסתר ה ט), פגע בו אדם הראשון, אמר לו מה נעשה בדינך, א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי, אמר לו וכך הוא התשובה גדולה טוב להודות לה' (תהלים צב ב)."

אדם הראשון לא התוודה על חטאו ולכן לא זכה לגלות את האפשרות לעשות תשובה ולהתכפר, לעומתו קין התוודה על חטאו וזכה להתגלות התשובה על ידו.

⁶³ מדרש תהלים מזמור ק.

עיונים לירח האיתנים

אולי ניתן לומר שאדם הראשון כלל לא העלה על דעתו שיש מציאות של תשובה ותיקון. בהתבוננותו החודרת בטבע העולם הוא מזהה, לכאורה, שיכולתו של האדם לתקן היא מוגבלת והתיקון לא מחזיר את המצב לקדמותו, שכן "מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להימנות"⁶⁴. ועל כן גילוי תופעת התשובה מפתיעה אותו ומגודל התפעלותו הוא פוצח במזמור הודייה: "מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לד'".

מדברי המדרש מובן שהיודי הוא המפתח לתופעת התשובה מאז אדם הראשון ולתמיד.

תמצית היודי הוא לקיחת האחריות של האדם על מעשיו, אולם יש בויודי גם אמירה נוספת רבת משמעות על אחד מיסודות התפיסה היהודית בדבר עוצמת הבחירה האנושית, כפי שכותב הרמב"ם⁶⁵:

רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו, הוא שכתוב בתורה: "הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע", כלומר הן מין זה של אדם היה יחיד בעולם, ואין מין שני דומה לו בזה הענין, שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא הפין, ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע, וכיון שכן הוא: "פן ישלח ידו".

גם הרמב"ם למד את עקרון הבחירה החופשית מהפסוקים המוזכרים בתורה על אדם הראשון לאחר החטא. כאמור, עקרון הבחירה החופשית הוא אחד מיסודות התפיסה היהודית כפי שכותב שם הרמב"ם⁶⁶:

⁶⁴ קהלת א' ט"ו.

⁶⁵ הלכות תשובה לרמב"ם פרק ה א.

⁶⁶ הלכות תשובה שם פרק ה ג.

ודבר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה שנאמר:
"ראה נתתי לפניך היום את החיים" וכתוב: "ראה אנכי נותן
לפניכם היום", כלומר שהרשות בידכם וכל שיחפוץ האדם
לעשות ממעשה בני האדם עושה בין טובים בין רעים.
אדרבא, אם לא היתה בחירה לאדם אין מקום לצווי התורה⁶⁷:

אילו האל היה גוזר על האדם להיות צדיק או רשע, או אילו
היה שם דבר שמושך את האדם בעיקר תולדתו לדרך מן
הדרכים, או למדע מן המדעות, או לדעה מן הדעות, או
למעשה מן המעשים, כמו שבודים מלבם המפשים הוברי
שמים, היאך היה מצוה לנו על ידי הנביאים עשה כך ואל
תעשה כך?! הטיבו דרכיכם ואל תלכו אחרי רשעכם?! והוא
מתחלת ברייתו כבר נגזר עליו, או תולדתו תמושך אותו
לדבר שאי אפשר לזוז ממנו, ומה מקום היה לכל התורה
כולה?! ובאי זה דין ואיזה משפט נפרע מן הרשע או משלם
שכר לצדיק, "השופט כל הארץ לא יעשה משפט?!".

כיון שיש לאדם בחירה חופשית עליו לקחת אחריות על חטאיו
ולעשות תשובה⁶⁸:

וכשם שהאדם חוטא מדעתו וברצונו כך הוא עושה תשובה
מדעתו וברצונו!

כאמור, על פי שיטת הרמב"ם יש זיקה בין הבחירה החופשית
התשובה והוידוי⁶⁹:

הואיל ורשות כל אדם נתונה לו כמו שבארנו ישתדל אדם
לעשות תשובה ולהתודות בפניו מהטאיו ולנעור בפניו מהטאיו
וכו'.

⁶⁷ הלכות תשובה שם פרק ה ד

⁶⁸ הלכות תשובה שם פרק ו

⁶⁹ הלכות תשובה שם פרק ז א

עיונים לירח האיתנים

היודוי מחדד את ההכרה שגם אם החטא נגרם כתוצאה מפיתוי או השפעה חיזונית חזקה, בסופו של דבר האדם שולט במעשיו והוא האחראי הבלעדי עליהם ועל תוצאותיהם. הכרה זו היא גם המפתח לתשובה ולתיקון בעתיד משום שמי שסבור שהחטא נגרם כתוצאה מ"תאונה" בלתי נשלטת, או מהשפעה חיזונית רבת עוצמה ופיתוי שלא ניתן לעמוד בפניה, לא ימצא בנפשו את העוז והתעצומות לפעול כדי לתקן את אשר נעשה.

זהו ההבדל בין אדם הראשון לבין קין, מי שלא לקח אחריות על חטאו והאשים את האשה בכך שפיתתה אותו לא זכה שתתגלה לו תופעת התשובה שמאפשרת לתקן את החטא.

בעשרת ימי תשובה אנו צריכים לחזק בקרבנו את האמונה בכח הגנוז באדם, ביכולת הבחירה שבו, וביכולת שלו לעשות ולשנות, שממנה נגזרת האחריות שלו על מעשיו. חיזוק זה אמור גם להתרחב למעגלים נוספים בעשיה של האדם לאורך כל ימות השנה. היא צריכה לדרבן את האדם להרגיש שהוא אחראי להשפיע ולתקן במעגל האישי הקרוב. והיא צריכה לגם לדרבן אותו להשפיע ולתקן קלקולים במעגל הלאומי. ולאחר מכן גם במעגל הכלל עולמי. תפיסה זו הופכת את האדם המאמין לאדם אקטיבי אכפתי ופעיל ולא לאדם פאסיבי חסר יכולת השפעה.

ה. עשרת ימי תשובה ועשרת הספירות

לא מקרה הוא שמעגל התשובה של עשי"ת והשפעותיו הכבירות, נמשכים עשרה ימים. בספרות הסוד ישנה הקבלה בין עשרת ימי תשובה ובין עשרת הספירות, כפי שכותב הרמ"ק⁷⁰:

⁷⁰ הרמ"ק פרדס רמונים - שער ו פרק ה. וראה גם בס' סוד עשר ספירות - לרבי משה די ליאון ז"ל: "מה שאמר מקצה השמים ועד קצה השמים הם סוד עשרת ימי תשובה והם סוד עשרה מאמרות. וסוד עשר הדברות וסוד עשר הספירות הניתנים לדרוש ולתור אחריהם ולחקור עניניהם".

אבל כונת רבי יוסי אינו אלא לומר לנו כי הספירות הם עשר בדמיון אותן הימים שאינם אלא עשר. ואם היו הספירות י"א יהיו הימים י"א. וכמו שהימים ט' ויום הכפורים עשירי בן ראוי לענין הספירות כי המשכן עצמו העשירי. והענין כי עשרת ימי תשובה הם ימים שבתשובה שהיא הבינה והנה חיוך היא התשובה עצמה רצה לומר המדרגה העליונה שבה והיא נכללת בעשרה ימים שהם עשר ספירות והיא מכלל הימים⁷¹.

המספר עשר מצוי במערכות ההויה, בחלקיה העליונים ובחלקיה התחתונים, במקומות שעשרת המרכיבים מהוים שלימות מערכת אחת, וקיימת הרמוניה בין עשרת מרכיביה. כשם שעשרת הספירות מהוים מערכת שלימה, שחלקיה מחוברים ומשפיעים זה על זה, כך עשרת ימי התשובה, מהוים מערכת אחת שלימה, של תשובה ותיקון. זוהי מערכת מדורגת, כאשר בשלב ראשון יש תיקון של המדרגות התחתונות וכך בהדרגה עד המדרגה העליונה ביותר כפי שמבאר השלי"ה הקדוש⁷²:

וביותר בערב ראש חודש, ככלות החודש תתקן מכל הנעשה בכל החודש. והפסוק (ישעיהו נה, ו), "דרשו את ה' בהמצאו בחיותו קרוב", ביותר ביום הכפורים המטהר לכל חי, ועמו עשרת ימי תשובה שהם בין ראש השנה ליום הכיפורים כדמות חול המועד למעט ממלאכה לעשות מלאכת הקודש. וזריזין מקדימין מן ראש חודש אלול לתקן מכל הנעשה בכל השנה. ואם זכית באור סודות התורה, תדע כי עשרת ימי

⁷¹ וראה גם בשם משמואל (שנת תרע"ד עמ' ק"י) שכתב: "עשרת ימי תשובה הם נגד עשרה המאמרות שבהם נברא העולם. ובאשר תשובה נבראה קודם שנברא העולם (בי"ר פ"א), ע"כ כשישראל זוכין ומתדבקין בתשובה, זוכין לשורש של העשרה מאמרות קודם שבאו לכלל מאמר.

⁷² השלי"ה הקדוש, עשרה הלולים, ז.

עיונים לירח האיתנים

**התשובה הם י' ספירות מלמטה למעלה, תעיין בימי תשובה
העשרה בספר תומר דבורה לתקן בכל יום ויום המכוון נגד
אותה ספירה.**

עפ"י השל"ה יש זיקה והתאמה בין כל אחד מימי עשיית ובין
הספירה המקבילה לה. זיקה זו בין הספירות ובין תיקון המידות
והמציאות, מבוארת בספרו של הרמ"ק "תומר דבורה". בעשיית כל
יום מהווה תיקון בפני עצמו. תיקון של עשרת המרכיבים בכל אחד
מעשרת הימים מהווה תיקון אחד שלם. אולם יש קשר והשפעה בין
הימים ויש הדרגה, בתיקון מלמטה למעלה, מר"ה ליוה"כ.
במקום אחר כותב השל"ה, שמעשר ספירות אלה של הבינה,
משתלשלים כל מאורעות השנה, ועל כן ניתן לתקן אותם בעשרת ימי
תשובה⁷³:

והיינו תשובה שהוא חזרת והשבת הדברים לשרשן ומקורן,
הרומזים על ספירת בינה שנקראת תשובה, שבה נכללים
עשר ספירות שנקראין עשרת ימי תשובה, שהם שורש
ומקור שמהם נשתלשל שנה כדפירשנו. והשנה בכל שנה
ושנה עם כל ימיה שהם שנה ימים ישונו ויחזרו למקורן
לשרשן בסוד הבינה, שהוא סוד התשובה כדפירשנו חזרת
והשבת הדברים למקורן ושרשן, שבו ינחו וישבתו שלום
ושקטם ונחיהם. ואחר עשרת ימי תשובה אלו שבבינה, רצוני
לומר אחר חזרת והשבת כל ימות השנה למקורן, ואחר
שביתתן ומנוחתן, שם ישתלשל ויתחדש ממקורו מסוד
הבינה שנה חדשה שנה אחרת שנתחדש אחר יום כפורים.
ומפני כן אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ויום כפורים יכול
האדם לתקן מה שעוות כל השנה.

⁷³ ראה גם בדברי השל"ה הקדוש, תולדות אדם, בית חכמה (תניינא), כד.

אולם יש גם תהליך פנימי יותר שמתקיים בין ימי עשי"ת, שבו כל יום הוא המקור של היום שלפניו, ויוה"כ הוא הגבוה מכולם והוא המקור של כל עשרת הימים (שם):

ובסוף עשרת ימי תשובה שהוא יום העשירי הוא היום המקבץ והכולל כל ימות השנה עם תשעת ימי התשובה השייכים לו, שהוא יום הכפורים שהוא בינה בעצמה עם תשע ספירות התשובה שבה, שאליה רומז יום הכפורים שהוא חותם ומקור לכל השנה, יום מסוים יום שביתה ומנוחה שבו שובתין ונחין ושקטין כל העולמות שנשתלשלו ממנו בסוד עולם שנה ונפש כמבואר בספר יצירה. ועל כן כל אדם קודם בואו לפני המקור הגדול לראות פני האדון ה' צבאות יתקן את אשר עיוות בעשרת ימי תשובה, ואם לא תקן ח"ו יתקן על כל פנים ביום כפור, כי הוא חותם לכל, והוא מקור לכל. כי כל אלו עשרת ימי תשובה כל אחד מקור לחבירו, וכל הקרוב יותר ליום כיפור הוא יותר מקור ויותר כולל, עד שיום כפור הוא מקור כל המקורות, בסוד הבינה שבה נכללות תשע ספירות שהם נקראות תשובה, והיא בעצמה היא העשירית, מקור לכולן.

ההקבלה שקיימת בין מעגל התשובה של עשרת הימים, לבין עשרת הספירות, שופכת אור יקרות על עוצמת תהליכי התשובה בימים אלה.

עיונים לירח האיתנים

יום

הכיפורים

עיצוב תודעת המלאכות שבנו

עבודת יוה"כ – והדרך לחיים של קדושה ושליחות בכל ימות השנה

א. היום הקדוש

יום הכיפורים הוא היום הקדוש בה"א הידיעה⁷⁴, מכל ימות השנה, זה היום שהקב"ה ייחד מכל ימות השנה כדי לכפר על עם ישראל, והוא בבחינת הצלע השניה למועדי "ירח האיתנים"⁷⁵:

ד"א "ימים יוצרו ולא אחד בהם" זה יום הכפורים לישראל. לפי שהיתה שמחה גדולה לפני הקב"ה שנתנו באהבה רבה לישראל. משלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיו עבדיו ובני ביתו מוציאים את הזבלים ומשליכין אותו כנגד פתח בית המלך, וכשהמלך יוצא ורואה את הזבלים הוא שמח שמחה גדולה. לכך נדמה יום הכפורים שנתנו הקב"ה באהבה רבה ובשמחה. ולא זו בלבד אלא בשעה שהוא מוחל לעונותיהן של ישראל אין מתעצב בלבבו אלא שמח שמחה גדולה.

ביום זה אנו מגיעים לאחד השיאים רבי העוצמה של מועדי "ירח האיתנים", המביאים אותנו לשלימות⁷⁶:

וידמה שנקרא החדש השביעי ירח האיתנים, לפי שבו המועדים היותר חזקים ומישרים אל השלמות, כי בו יום תרועה ויום הכפורים והג הסוכות.

⁷⁴ על כן המסכת העוסקת בדיני יום הכיפורים נקראת "יומא" שפירושו היום, בה"א הידיעה.

⁷⁵ תנא דבי אליהו רבה פרק א. וראה בבתי מדרשות חלק ב - מדרש חסרות ויתרות תהלים רלא (קלט טז): "ימים יוצרו ולא אחד ולא א' כתיב וקרי' ו' שבחר הקדוש ברוך הוא [יום אחד] מכל הימים זה יום הכפורים ושבתי". וב"אמרי אמת" על פי האזינו: "אוי בתנדב"א ימים יוצרו ולא אחד בהם זה יום הכפורים, ביוה"כ ישראל מתעלן למעלה"

⁷⁶ אברבנאל על מלכים א - פרק ח

עיונים לירח האיתנים

הרמב"ם בהלכות תשובה כותב⁷⁷:

"יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים, והוא קין מחילה ופליחה לישראל, לפיכך הייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים".

יום הכיפורים נקרא גם "שבת שבתון" שכן בו מושבתים כל צרכי הגוף⁷⁸. לאורך היום כולו אנו מתכנסים בבתי הכנסת ושרויים בתפילה מעומק הלב ובהתעלות הרוח, בחשבון נפש ובתענית מזככת. כפי שמבאר הרמח"ל⁷⁹:

"אמנם ענין יום הכפורים הוא, שהנה הכין האדון ב"ה לישראל יום אחד, שבו תהיה התשובה קלה להתקבל, והעונות קרובים לימחות, וכו'.. .. והנה ביום זה מאיר אור שבכחו נשלם כל זה הענין. ואמנם הוא אור שלקבל אותו צריך שישמרו ישראל מה שנצטוו ליום זה, ובפרט ענין העינוי, שעליה מתנתקים מן הגופניות ניתוק גדול, ומתעלים במקצת אל בחינת המלאכים וכו'".

יום הכיפורים הוא פסגת ההתעלות עד כדי התדמות למלאכים⁸⁰.

ב. יום הכיפורים התדמות למלאכים

דברי הרמח"ל מבוססים על חז"ל: שביום הכיפורים עולה עם ישראל למדרגה גבוהה מאד, עד כדי הידמות למלאכים, בכמה מישורים⁸¹:

⁷⁷ פרק ב הלכה ז.

⁷⁸ אבן עזרא על ויקרא פרק טז פסוק לא: "שבת שבתון - יש אומרים שביה לנפש ולגוף ואחרים אמרו שהוא שביתת השביתה שאין למעלה ממנה ושניהם שמות פעם יבא זה קודם זה והם שוים ואינו רחוק".

⁷⁹ דרך ה' ח"ד פ"ח ה'

⁸⁰ בספר הכוזב - מאמר שלישי ה'. מתאר ריה"ל את מעגלי ההתקדשות היומיים, החודשיים והשנתיים, והשיא הוא ביום הכיפורים: "והנה צום היום הזה עושה את החסיד דומה כמעט למלאכים שכן עובר עליו היום בענוה ובכניעה בעמידה ובהשתחויה בשבוח ובהודאה וכל כחותיו הגופניים צמים מן הצרכים הטבעיים וטרוידים בטרדה של מצוה לבד כאלו לא היה בו טבע בהמי כלל".

⁸¹ פרקי דרבי אליעזר פ' מה

"ראה סמאל שלא נמצא בהם ביום הכפורים הטא אמר לפניו רבון כל העולמים יש לך עם אחד כמלאכי השרת שבשמים מה מלאכי ישראל אין בהם אכילה ושתיה כך ישראל אין להם אכילה ושתיה ביום הכיפורים, מה מלאכי השרת שלום ביניהם יחפי רגל ביום הכפורים כך ישראל יחפי רגל ביום הכפורים, מה מלאכי השרת אין להם קפיצה כך ישראל עומדים על רגליהם ביום הכפורים, מה מלאכי השרת שלום ביניהם כך ישראל שלום ביניהם ביום הכפורים, מה מלאכי השרת נקיים מכל הטא כך ישראל נקיים מכל הטא ביום הכפורים. והב"ה שומע עתירתן של ישראל מן הקטיגור שלהם ומכפר על המזבח ועל המקום ועל הכהנים ועל כל הקהל מקטון ועד גדול ועל כל עונותיהם של ישראל ועל כל העם, שנ' וכפר את מקדש הקדש".

לפי זה ניתן לבאר את המצווה לאכול ביום שלפני יום הכיפורים⁸². חובה זו אומרת דרשני משום שלא מובן מדוע יש לאכול ביום לפני אם אנו מצווים לצום למחרת? רבנו יונה מביא לכך שלשה טעמים⁸³: הטעם השני הוא שהאכילה נועדה לחיזוק הגוף לקראת הצום. טעם זה דומה לטעמו של רש"י ביומא שם. וכן מבואר בטור⁸⁴:

"תני רב חייא בר רב מדיפתי ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש וכי בתשעה מתענין והלא בי' מתענין ללמוד שכל האוכל ושותה בט' מעלה עליו הכתוב כאילו התענה ט' וי'. והכי קאמר קרא: הכינו עצמכם בתשיעי לעינוי של מחר, ומדאפקיה רחמנא לאכילה בלשון עינוי א"כ חשיב כמו עינוי

⁸² יומא פ"א ע"ב

⁸³ "שערי תשובה" שער ד' ח"י

⁸⁴ אורח חיים סימן תרד

עיונים לירח האיתנים

כאילו התענה מ' וי' פירוש כאילו נצטוו להתענות בשניהם
והוא מאהבת הקב"ה את ישראל שלא צוה להתענות אלא
יום אחד בשנה ולטובתם לכפר עונותיהם וציום שיאכלו וישתו
תחלה כדי שיוכלו להתענות ושלא להזיק להם העינוי".

ניתן לבאר שהצורך לאכול בערב יום הכיפורים ולחזק את הגוף
לקראתו הוא כדי שהצום לא יגרום לנו לחשוב כל היום על האוכל,
ונוכל להתנדמות למלאכים שאין להם כלל צורך באכילה.
דבר נוסף שאנו נוהגים ביוה"כ מדמה אותנו למלאכים. לאחר "שמע
ישראל" אנו אומרים בקול רם: "ברוך שם כבוד מלכותו". בכל השנה
אנו אומרים אותו בלחש משום שזהו שבח שמשבחים המלאכים את
הקב"ה. הרמח"ל מבאר זאת לעומק⁸⁵:

"והנה המלאכים מצד התיקון שהם בו, משבחים שבח זה,
ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אך התחתונים אי אפשר
להם לשבח אותו, כי אינם ראויים לזה, ולא השם שורה עליהם
כראוי, ולא הכבוד מתגדל בם. אלא יעקב אבינו ע"ה זכה כבר
לזה בעת פטירתו מן העולם, בהיותו עם כל בניו הקדושים
סביביו שלא היה בהם פיסול, ונתעטרו ביחודו ית' שאמרו,
שמע ישראל וכו', ואז ענה הזקן, ברוך שם כבוד מלכותו
לעולם ועד. ונמצא שמצדנו אין אנו ראויים לענין הזה, אלא
קצת ממנו ניתן לנו מצדו של יעקב אבינו, ועל כן אנו
אומרים אותו, אך בחשאי, זולתי ביום הכפורים שמתעלים
בו ישראל למדריגת המלאכים".

ג. עיצוב תודעת המלאכיות שבנו

יש שואלים: מה מועילה ההתעלות יוצאת הדופן של יום הכיפורים,
שהרי לכאורה, מיד לאחר סיומו החיים חוזרים לשגרת החולין,

⁸⁵ דרך ה' ח"ד פ"ד

והכל חוזר לקדמותו?

יש צדק רב בשאלה זו, אכן, בצאת יום הכיפורים לא הכל אמור לחזור לקדמותו! אולם אלה המעלים את השאלה, חשים שזהו המצב! צריך להקדים ולומר שעדיף היה שלאחר צאת יום הכיפורים יחוש כל אחד שמהו מהותי השתנה כתוצאה מהתעלות הרוח של יום הכיפורים, יום הכיפורים אמור להקרין על התודעה שלנו לאורך כל ימות השנה. אולם גם מי שאינו חש זאת באופן ברור, אין זאת אומרת שלא השתנה משהו!

גם אם ברובד ההכרתי יש תחושה של חזרה לשגרה, ברובד העל הכרתי והנשמתי נותר רושם רב של קדושה שעתיד לפרנס בעוצמתו את כל ימות השנה. אולם אנו מבקשים לבחון כיצד יום הכיפורים גם יכול להשפיע באופן משמעותי על הרובד ההכרתי.

נראה שהעיקרון של ההתדמות למלאכים ביום הכיפורים יכול להיות מפתח לכך. לשם כך יש לבררו לעומק, משום שעל פניו הוא נראה לכאורה כמעשה של התדמות ע"י פעולות חיצוניות, למשהו שהוא לא אנחנו: האם הימנעות מאכילה ושתיה הליכה יחפים, התאחדות של הציבור עמידה על הרגלים במשך היום, הופכים אנשים למלאכים?! ההתדמות למלאכים אינו מעשה אשלייתי של "כאילו", אלא על שיקוף של מהות המציאות הקיומית שלנו כיהודים. יש בקרבנו נשמה אלקית רוחנית והיא סוג של ישות מלאכית. בכל יהודי יש מעין מלאך קטן. אמנם בכל ימות השנה, עולם החולין בו אנו שרויים מאפיל מסתיר ומטשטש זאת, ונדמה לנו שכל קיומנו וישותנו סובבים רק סביב צרכי הקיום הגופניים. ביום הכיפורים כאשר אנו משביתים את העולם סביבנו, ע"י השביתה מכל מלאכה, ומשביתים את כוחות החיים הקיומיים ע"י חמשת העינויים⁸⁶, אנו מאפשרים למציאות

⁸⁶ במקום אחר הארכנו לבאר, את שיטת הרמב"ם, הרואה בחמשת העינויים "השבחה" שנועדה לשם כך. על כן שינה הרמב"ם את שמם של הלכות העינוי ביום הכיפורים

עיונים לירח האיתנים

המלאכית שבתוכנו לבוא לידי גילוי, ולבצבץ מתוך הכיסויים שעוטפים אותה בכל ימות השנה. עם צאת היום הקדוש וחזרתנו לשגרה זה לא אמור להתפוגג באופן מוחלט.

מידי שנה אנו מזכירים לעצמנו באופן מעשי את החויה הזו, ותזכורת זו אמורה להותיר בנו רושם, ולא אמורה להתפוגג בצאת היום הקדוש. רושם זה נחקק עמוק גם בחלקים העל תודעתיים והנשמתיים שבאישיותנו והוא גם אמור לעצב את התודעה שלנו, שלאורה נתנהל לאורך כל השנה כולה. הרושם והתודעה, של המלאכיות שבנו, הם המפתח והמודל לחיים של קדושה בחיי היום יום.

ד. עיצוב תודעת השליחות

אחד מהביטויים של הקדושה בחיי היום יום היא ההתייחסות למהות החיים כ"חיים של שליחות" ולא כחיים אנוכיים.

תפיסת החיים כשליחות נגזרת מהתפיסה האמונית שהחיים אינם עובדה סתמית, שהאדם נולד אליהם במקרה, אלא הם מתת אלוקים, כדי שישמשו למילוי תפקיד ויעוד משמעותי. האדם יורד לעולם עם נשמה אלקית, שאמורה לבוא לידי ביטוי ברובד הקדוש של החיים, מובן אם כן שהאדם עומד למבחן האם הוא מייעד את חייו לתכלית בריאתו או שהוא מתכחש אליה.

מצוות הוידוי של יום הכיפורים, קשורה לחשבון הנפש על הדברים המשמעותיים והחשובים ביותר של החיים ומשמעותם. מכאן ניתן להבין מדוע המבחן של מילוי התכלית והשליחות מהווה מרכיב משמעותי בוידוי.

מ"יומא" ויום הכיפורים, לשם מיוחד: הלכות "שביתת עשור". כך גם דייק להגדיר את גדר העינויים ביום הכיפורים (הלכות שביתת עשור פרק א הלכה ד): "מצות עשה אחרת יש ביום הכפורים והיא לשבות בו מאכילה ושתיה", לא להתענות אלא לשבות!

תוך כדי הוידוי של יום הכיפורים אנו מזכירים את הוידוי של רב המנונא זוטא, המובא בגמרא, וידוי זה היה נאמר מידי יום ע"י רבא⁸⁷:

תנו רבנן: מצות וידוי ערב יום הכפורים עם השכה.

מאי אמר? (כלומר: מה אומרים בוידוי) וכו'...

אמר רב: אתה יודע רזי עולם. ושמואל אמר: ממעמקי הלב. ולוי אמר: ובתורתך כתוב לאמר. רבי יוחנן אמר: רבון העולמים. רבי יהודה אמר: כי עונותינו רבו מלמנות והטאתינו עצמו מספר.

רב המנונא אמר: אלהי, עד שלא נוצרתי איני כדאי, עכשיו שנוצרתי כאילו לא נוצרתי, עפר אני בחיי קל וחומר במיתתי, הרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכלימה. יהי רצון מלפניך שלא אחטא, ומה שחטאתי מרוק ברהמיך, אבל לא על ידי יסוריך.

והיינו וידויא דרבא כולה שתא (כלומר: רבא היה אומר וידוי זה מידי יום, כל השנה). ודרב המנונא זוטא – ביומא דכפורי.

ככלל מהות הוידוי ביום הכיפורים הוא חשבון נפש, ובמהלכו המתוודה בוחן את מעשיו והתנהלותו אל מול המטרה והתכלית של החיים. הרב קוק זצ"ל באר את תוכן הוידוי של רב המנונא, כחשבון נפש על מילוי השליחות של האדם בעולמו⁸⁸:

אלהי, עד שלא נוצרתי איני כדאי, ועכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי. לפני שנוצרתי, כל אותו הזמן הבלתי מוגבל שמעולם עד שנוצרתי, ודאי לא היה דבר בעולם שהי' צריך לי. כי אם הייתי חסר כשביל איזו תכלית והשלמה הייתי נוצר, וכיון שלא נוצרתי עד אותו הזמן הוא אות שלא הייתי כדאי עד אז

⁸⁷ גמי יומא דף פז עמוד ב

⁸⁸ עולת ראייה ח"ב עמ' שנו. עין איה ח"א עמ' 18-28

עיונים לירח האיתנים

להבראות, ולא היה בי צורך כי אם לעת כזאת שנבראתי, מפני שהגיעה השעה שאני צריך למלא איזה דבר להשלמת המציאות. ואילו הייתי מיוחד מעשי אל תכלית בריאתי הנני עכשיו כדאי, אבל כיון שאין מעשי מכוונים לטוב התכלית הרי לא הגעתי אל תכלית בריאתי ואיני עדיין כדאי כמו קודם לכן. גישה זו של הרב קוק זצ"ל, קשורה לתפיסת היסוד של החיים וקדושתם שמתעצבת ביום הכיפורים⁸⁹:

"וימי הייהם הבל לפניך". ימי החיים נתנו להוציא על ידם מן הכח אל הפעל בודאי איזה דבר ממשי. אבל כאשר האנשים הולכים בדרך תוהו, ואינם מתעלים להדבק בצרור החיים את ד', ולהקשר בקשר מהיה החיים ומקורם, נשארו ימי החיים רק דבר שבכח, שאיננו כלל בפעל. וזהו הענין של הבל, שהוא מתאר דבר כחני, שלא יצא אל הפעל, שאע"פ שעשו איזה דברים בימי הייהם, מאחר שלא קנו על ידי הדברים הללו השלמה עצמית, הראויה להיות נחשבת למציאות של אמת, לפני האמת העליונה, של אל אמת ב"ה, נשארו לפני ההערכה האמתית, שהיא ההערכה האלהית, הנאמנה, לענין של הבל. וימי הייהם הבל לפניך.

הרב סולוביצ'יק עסק בהרחבה במושג השליחות, כמושג יסוד בתפיסת העולם היהודית. "השקפת עולם של שליחות נובעת מן האמונה שכל אדם בא לעולם כדי למלא שליחות יחודית בעלת ערך אישי וכללי. השליחות וחיוניותה מקנה לחיי האדם ערך וחשיבות וממלאת את חייו בתוכן ומשמעות. בתוך מכלול המעשים והמטרות שיש לאדם בחייו שליחות זו היא הנקודה המרכזית שאליה מכוונים חייו. מזווית מבט זו הכשרונות והאופי שבהם חונן האדם משמים, ניתנו לו ככלים למילוי שליחותו, ועל כן ישנה התאמה בין הכלים

⁸⁹ עולת ראייה ח"א עמ' ק"ה.

לבין השליחות. במילוי השליחות האדם מממש את יעודו (מימוש עצמי חיובי) ומוציא מן הכח אל הפועל את כשרונותיו בצורה אופטימלית". בדבריו הוא מתייחס גם לדברי הרב קוק הנ"ל⁹⁰:

'את העובדה שמישהו חי בזמן מסוים, בתקופה מיוחדת ובמקום מוגדר. ולא נולד בתקופה אחרת ובנסיבות אחרות, נוכל להבין אך ורק אם נקבל את עצם הרעיון בדבר שליחותו של האדם. ההשגחה יודעת היכן וכיצד יכול הפרט-היחיד על חסרונותיו וכוחות הנפש האצורים בו, לקיים את שליחותו. באלו נסיבות ותנאים ובאיזו חברה יהא זה בכוחו של האדם למלא את שליחותו. בורא העולם פועל בהתאם להלכה האומרת כי לא יתכן למנות שליח כדי לבצע תפקיד שהוא למעלה מכוחותיו של השליח. זוהי שליחות שאי אפשר לקיימה והיא מחוסרת כל ערך. מאחר שאם ממנים אדם למלא שליחות מן הראוי ליתן לו את היכולת לפעול כשליח. משום כך נברא היחד בתקופה ובמקום שבהם יוכל לקיים את פעולתו לשם קיום שליחותו'.

ביום הכיפורים אנו מעצבים את ההתייחסות הנכונה לחיים, לחיים של קדושה ושל שליחות. בידוי של יום הכיפורים אנו גם בוחנים בצורה נוקבת האם אנו ממלאים את היעוד של חיינו בתוכן ובקדושה. שכן זהו אחד מהיסודות החשובים ביותר של קיום החיים.

⁹⁰ ימי זכרון עמי 11.

עיונים לירח האיתנים

סוכות

פאחדות בצלא דמהימנותא

סוכה ולולב לעם סגולה מודל אידיאלי לאחדות לאומית בעם ישראל

חג הסוכות הוא ב"בחינת" הצלע השלישית של מערך המועדים רבי העוצמה של "ירח האיתנים". פנים רבות יש לעוצמה המקופלת בחג הסוכות והלכותיו מרובות. היציאה מהבית לסוכה משרה על יושביו אוירה משמחת. נטילת הלולב עם שאר מיניו מחבר את האדם עם הקדושה שמחוברת לרבדים הארציים של הטבע והצומח. אולם בשונה מהעיסוק בהשפעות של החג על הפרט, אנו מבקשים לעסוק דווקא במשמעות הכללית שיש לחג הסוכות, ולהקרנה שלו על מצבו של הכלל בישראל, ולשאול האם ניתן ללמוד מחג הסוכות מהו המודל האידיאלי לגישור על פני הפערים והקיטוב שבין מגזרים שונים בחברה הישראלית, בין דתיים לחילוניים, בין ימין לשמאל וכו'?

א. כל האזרח בישראל ישבו בצלא דמהמנותא

הציווי בתורה על הישיבה בסוכה מנוסח בצורה מיוחדת⁹¹:

בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים כָּל הָאֲזָרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכּוֹת:
לְמַעַן יֵדְעוּ דִרְתִּיכֶם כִּי בַּסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
כְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם:
בפשטות הציווי של "כל האזרח" משמעו שכל ישראל חייבים

⁹¹ ויקרא פרק כג מב- מג.

עיונים לירח האיתנים

במצווה⁹², אולם הגמי' מביאה לימוד נוסף עפ"י דעתם של חכמים⁹³:
"אף על פי שאמרו אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב
הראשון בלולבו של חבירו, אבל יוצא ידי חובתו בסוכתו
של חבירו, דכתיב (ויקרא כג): "כל האזרח בישראל ישבו
בסוכת" – מלמד שכל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת."

הלימוד מהפסוק "כל האזרח" הוא בסגנון כולל והצהרתי יותר, לא
רק החובה על כל אחד ואחד, אלא על האפשרות ש"כולם" – כל
האזרחים בישראל ישבו בסוכה אחת ויצאו ידי חובת המצווה,
"מלמד שכל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת". כלומר, שבאופן
עקרוני היה ניתן לכנוס את כל עם ישראל בסוכה אחת. מכאן למדו
שלא מדובר כאן רק על אפשרות הלכתית תיאורטית לצאת ידי חובה
בסוכה שאולה, אלא על מהות ייחודית של הסוכה שיש לה פוטנציאל
לכנוס את כל עם ישראל לסוכה אחת.

גם הזוהר הקדוש דרש פסוק זה⁹⁴:

ועל דא כתיב, "כל האזרח בישראל ישבו בסוכת", כל מאן
דאיהו משרשא וגזעא קדישא דישראל, ישבו בסוכת תחת
צלא דמהימנותא, ומאן דליתיה מגזעא ושרשא קדישא
דישראל, לא יתיב בהו, ויפוק גרמיה מתחת צלא
דמהימנותא.

ומכאן שכל עם ישראל ראויין לחסות ב"צלא דמהימנותא" שהיא
הסוכה. מכאן דרשו אחרונים, כל אחד בסגנונו, שלסוכה "סגולה"
מיוחדת לאחד את כל עם ישראל – לשבטיו מגזריו ומפלגותיו, תחת
"צילא דמהימנותא"⁹⁵, בדומה לאיחוד של כל עם ישראל לשבטיו

⁹² כפי שמנוסחת המצווה על נסכי השלמים, במדבר פרק טו יג: "כל האזרח יעשה ככה את
אלה להקריב אשה ריח ניחוח לדי'".

⁹³ במס' סוכה דף כז ע"ב. ובלשון הספרי: "כל ישראל ישבו בסוכה אחת".

⁹⁴ זוהר חלק ג דף קג ע"א.

⁹⁵ שפת אמת תרנ"א ד"ה: "דאיתא במדרש "כינשו"י"; שפת אמת תר"ס ד"ה: "איתא
בירושלמי"; שפת אמת תרס"ב ד"ה: "כל האזרח"; הרב קוק זצ"ל, "הסוכה האחת"

במדבר-בסוכה אחת של ענני הכבוד.

ב. מהו הפתרון לקיטוב בין הזרמים

הגורם העיקרי להעדר אחדות ולקיטוב בעם ישראל הוא העדר הסכמה לאומית לגבי השאלות השנויות במחלוקת בין המגזרים. מדובר על שאלות של: אמונה, השקפה וזהות, הנושקות לסוגיות של חברה, תרבות, לאום, כלכלה ובטחון. לדעת רוב העם אלו שאלות הרות גורל של חיים ומוות. ועל כן כל זרם ומגזר רואה בגישה היריבה את שורש הרע ואת המקור לכל אסונותינו.

ישנם הסוברים שהפלורליזם הוא המענה הבלעדי לקיטוב – שרק סובלנות וליברליות, המאמינה שלכל אחד אמת משלו, ו"כולם צודקים" כי אין "אמת אובייקטיבית", היא זו שיכולה לרכך את היומרה של כל מגזר להיות משוכנע שכל האמת מונחת בכיסו. גישה זו משתלבת היטב עם הטרנד הפוסט מודרני שאנו נמצאים בעיצומו. על פי גישה זו, אם כולם יצודדו בה ויתנהלו על פיה, לא אמור להיווצר מתח בין הזרמים השונים, משום שיש לכל אחד לגיטימציה לדבוק באמת שלו, (בתנאי שלא יהין לפגוע בזולתו!).

האם גישה זו עומדת במבחן המציאות, האם היא הצליחה להקהות פערים ולגשר על פני הקטבים?

לפני שנים רבות היה מי שטבע את המטבע "יחי הטשטוש המאחד!" וכוונתו שבטשטוש ההבדלים שבין זרמים שונים נוכל ליצור תחושה של אחדות!! האם צדק? האם ניתן להתעלם מהגישות הקוטביות שיש למגזרים שונים בשאלות העקרוניות ביותר?!

מאידך היו כאלה שצודדו ביצירת הסכמה על מכנה משותף ו"סטטוס קוו" ע"י וויתור הדדי, כל זרם יוותר מצידו על מכסימום

מאמרי הראייה עמ' 148; ליקוטי הלכות ברסלב (חוי"מ הלי' פקדון הלי' פסי' לייט) ד"ה: "וע"כ הסוכה".

עיונים לירח האיתנים

של עקרונות מבדילים ומפרידים וכך ייווצר מכנה משותף רחב ככל הניתן אשר הוא ייצור את האחדות בין הזרמים! אולם האם זהו הפתרון האמיתי, האם נגזר על כל זרם לוותר על האמת שמנחה את חייו ובה הוא מאמין?!

מהי הדרך הנכונה לגשר על פני הקטבים והשונות שבין המגזרים והזרמים בעם ישראל! הכיצד?

ג. "סוכת שלום" זכותו של אהרון

נראה ש"הסוכה האחת" של "כל האזרח" היא מודל לאחדות לאומית בעם ישראל, למרות השוני, ומבלי לטשטש את ההבדלים! על כן היא נקראת "סוכת שלום"

הסוכה - זכר לסוכות ענני הכבוד בהם הושיב הקב"ה את בניי במדבר⁹⁶. סוכת ענני הכבוד - היתה סוכה מרכזית אחת שהקיפה את כל ישראל במדבר כאיש אחד. כולם היו שם לשבטיהם, כל שבט - אופיו ודגלו המיוחד לו, וכולם מכונסים כאיש אחד תחת "צילא דמיהמנותא" - תחת כנפי השכינה. שם לא טושטשה הזהות היחודית של כל שבט ויחודו. אדרבא כל שבט קיבל את מקומו הראוי לו והווה נדבך לבנין השלם של כנסת ישראל. לשהות המשותפת של שבטי ישראל תחת "צילא דמיהמנותא" היה פוטנציאל של הקרנה הפריה הדדית ומשלימה. בעיקר בזכות גישה משותפת של כל השבטים: שהיחודיות והשונות לא מחייבים בהכרח יצירת מחלוקת ועוינות. אדרבא, שהות משותפת תחת "קורת גג" אחת, ולא בדלנית, יוצרת שיתוף פעולה מפרה ומאזן, בין השבטים והזרמים, שלרוב גם מקהה את רוב המתחים.

לא מקרה הוא שדמותו של אהרון מרחפת מעל סוכה זו. חז"ל בארו

⁹⁶ גמ' סוכה דף יא ע"ב: "דתניא: (ויקרא כג) "כי בסכות הושבתי את בני ישראל" - ענני כבוד היו, דברי רבי אליעזר. רבי עקיבא אומר סוכות ממש עשו להם".

שענני הכבוד היו בזכותו של אהרון, אוהב שלום ורודף שלום⁹⁷. בגמי מוזכר שעמוד הענן היה בזכות אהרון⁹⁸:

רבי יוסי ברבי יהודה אומר, שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו הן, משה, אהרן ומרים. ושלושה מתנות טובות נתנו על ידם, ואלו הן, באר וענן ומן. "באר" בזכות מרים. "עמוד ענן" בזכות אהרן. "מן" בזכות משה.

ואילו בזוהר קושר את הישיבה ב"צילא דמהימנותא" בזכות אהרון⁹⁹:

תא הזוי, כל אינון שניין דקאים אהרן, הווי ישראל בצלא דמהימנותא, תחות אלין עננין, בתר דמית אהרן, אסתלק עננא חד דהוא ימינא דכלא, וכד האי אסתלק, אסתלקו כל שאר עמיה (נ"א עננין), ואתחזיאו כלהו בגריעותא. ולכן אחר הסתלקותו של אהרון הסתלקו גם ענני הכבוד¹⁰⁰:

מת אהרן נסתלקו ענני כבוד, שנאמר, (שם כא) "וישמע הכנעני מלך ערד", מה שמועה שמע? שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד, וכסבור נתנה לו רשות להלחם בישראל, והינו דכתיב, (שם כ) "ויראו כל העדה כי גוע אהרן".

ד. הסוכה והלולב כמודל לאחדות לאומית

ההשפעה המאחדת של הסוכה לא תושלם אלא כאשר נוטלים בה את הלולב. שכן מבואר בקבלה שיש עדיפות ליטול לולב דווקא בסוכה משום שיש קשר והשלמה בין שתי המצוות¹⁰¹.

⁹⁷ משנה מסכת אבות פרק א משנה י"ב.

⁹⁸ גמי' תענית דף ט ע"א.

⁹⁹ זוהר חלק ג דף קג ע"א.

¹⁰⁰ שם תענית דף ט ע"א.

¹⁰¹ פרי עץ חיים שער הלולב פ"ג: "ענין נטילת לולב - טוב לברך תחלה קודם התפלה, בהיותך בביתך בסוכה עצמה. ואח"כ שאר הנענועים והקפה, יהיה בבית הכנסת. ויותר טוב לברך אחר העמידה קודם הלל בהיותך בסוכה, אך מפני הרואים תעשה כנ"ל". משנת חסידים מסי ימי מצוה וסוכה פ"ה; השל"ה סוכה פ' נר מצוה טו; ובתולדות יעקב

עיונים לירח האיתנים

חז"ל דימו את מצוות הלולב וארבעת המינים בשני דימויים מרכזיים: לאיברי הגוף של האדם, ולזרמים המרכיבים את הציבור בישראל. נדמה ששני הדימויים הללו משלימים זה את זה.

המדרש מדמה את ארבעת המינים לאברי הגוף¹⁰²:

"השדרה של לולב דומה לשדרה של אדם, וההדס דומה

לעין, וערבה דומה לפה, והאתרוג דומה ללב".

ובמקום אחר מדמה המדרש את ארבעת המינים לזרמים המרכיבים את הציבור בישראל¹⁰³:

"עין עבות אלו ישראל מה הדם יש בו ריח ואין בו טעם כך

ישראל יש בהם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה

וערבי נחל אלו ישראל מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה

ריח כך הם ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה

ולא מעשים טובים ומה הקב"ה עושה להם לאבדן אי אפשר

אלא אמר הקב"ה יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו

על אלו ואם עשיתם כך אותה שעה אני מתעלה הה"ד (עמוס

ט): "הבונה בשמים מעלותיו" ואימתי הוא מתעלה כשהן

עשויין אגודה אחת שנאמר (שם): "ואגודתו על ארץ יסדה".

ארבעת המינים מייצגים את כל מרכיבי הצבור (צדיקים בינוניים

ורשעים) במצווה זו עלינו לאגוד את כל המינים, ואם יחסר מין

יוסף (פרי וזאת הברכה א) כתב: "והנה נודע כי גם שמצות סוכה הוא מצוה בפני עצמה, ומצות לולב ומיניו הוא מצוה בפ"ע ג"כ, מ"מ מישך שייכי להדדי שצריך נטילת לולב בתוך הסוכה כמבואר בכתבים".

¹⁰² מדרש רבא פרשת ויקרא פ' לי פסי' יד.

¹⁰³ מדרש רבא ויקרא פרשה ל פסקה יב. ובדעת זקנים מבעלי התוספות (ויקרא כג מ): ארבע מינין הללו יש מהן שיש בו טעם וריח כמו אתרוג והוא כנגד הצדיקים שיש בהם ריח תורה וטעם של מעשי טובי. באילן שבו גדל הלולב יש בו טעם ולא ריח וכנגד הבינוני של ישראל שיש בהם טעם של מצות ואין בהם ריח תורה. ההדס יש בו ריח ולא טעם והוא כנגד אותם שיש בהם ריח תורה ואין בהם מצות. וערבי אין בה לא טעם ולא ריח וכנגד עמי הארץ שאין בהם לא ריח תורה ולא טעם של מצות ואנו אוגדין הארבעי ביחד רמז שאין הקב"ה מתרצה לישראל עד שיהיו כולם לאגודה אחת שנא' הבונה בשמי עליותיו ואגודתו על ארץ יסדה אימתי הקב"ה מתעלה בזמן שכלנו נעשים אגודה".

מביניהם לא נצא חובת המצווה. שכן לכל מין יחודיות ותרומה למצווה, והוא משפיע את יחודו לזולתו, ולא ניתן להחסיר אף אחד מהם.

מעניין לציין שהמדרש מגדיר בצורה ברורה את הדימוי של ההדס והערבה, אולם לגבי האתרוג והלולב נחלקו הדעות. בחלק מהמקורות (בעיקר בראשונים) הצדיקים נמשלו לאתרוג שיש בו טעם וריח - תורה ומצוות. אולם בזוהר הצדיקים נמשלו דווקא ללולב משום שהוא דומה לחוט השדרה¹⁰⁴:

"לולב דא צדיק, דדמי לחוט השדרה".

אולם מרכזיותו של הלולב בין ארבעת המינים בא לידי ביטוי גם בהקשר נוסף: בקריאת המצוה ובברכתה – "על נטילת לולב" (ולא על נטילת אתרוג או נטילת ארבעת המינים) כפי שמבואר בגמ'¹⁰⁵:

אמר ליה רבי ירמיה לרבי זריקא מאי טעם לא מברכינן אלא "על נטילת לולב"? הואיל וגבוה מכולן! ולגבהיה לאתרוג ולבריך?! אמר ליה הואיל ובמינו גבוה מכולם!

אמנם המפרשים התקשו בביאור הטעם לקביעה זו, משום דמה בכך שלולב גבוה ובולט יותר, מדוע זהו הקריטריון לעדיפות בברכה (שלא על פי כללי הקדימות שמצינו בהלכות אחרות)?¹⁰⁶

ה. ארבעת המינים ואבני היסוד ליצירת אחדות לאומית

נראה לומר שהמדרשים הללו מבטאים שני מישורים מקבילים ליצירת אחדות לאומית בין המגזרים השונים בעם ישראל. לא מדובר רק על איחוד המגזרים שחלוקים ביניהם על פי יחסם ל"טעם וריח" – לתורה ומצוות, אלא מדובר על אבני יסוד הנדרשים ליצירת

¹⁰⁴ זוהר חלק ג דף רנה/ב.

¹⁰⁵ תלמוד בבלי מסכת סוכה דף לו/ב.

¹⁰⁶ ראה רש"י ותוסי' על סוכה (דף ל"ז ע"ב) ובספר "כפות תמרים" על סוכה שם. ובשו"ת מהרי"ל סי' קס"א [ק"נ].

עיונים לירח האיתנים

אחדות אידיאלית בעם ישראל, שחשוב לצרף אותם בכניסתנו לסוכה כדי ליצור את האחדות הנכספת. אבני היסוד הללו הם מידות ותכללי התנהגות שקשורים לאברי הגוף: הלב, העין, הפה, ועמוד השדרה.

1. לב טוב

האתרוג נמשל ללב. "לב טוב" הוא אבן יסוד ומידה חיונית ליצירת האחדות ולגישור בין הפערים. "לב טוב" הוא ביטוי לטוב המוטבע בלב בצורה מהותית. ועל כן טוב הלב שואף להיות טוב לכל גם לאלה השונים ממנו, וגם לאלה שלא יהיה לו מהם תועלת אם יהיה טוב אליהם. ועל כן טוב הלב הוא המפתח לאהבת אחים אמיתית בין המגזרים השונים.

טוב הלב הוא גם מפתח להקהיית המתחים המלאכותיים הנוצרים כתוצאה מהשונות שבין המגזרים השונים. אדם טוב לב משתדל לפעול לשם השגת הטוב והישר האמת והצדק, גם אם זה לא תמיד משרת את האינטרס הצר שלו או האינטרס הסקטוריאלי של המגזר אליו הוא משתייך.

זכינו לשמוע מרבנו הרצי"ה קוק זצ"ל ש"לב טוב" היא אחת המידות שבהם מצטיין עם ישראל:

"ישראל רחמנים – בעלי לב טוב ואהבת הבריות"¹⁰⁷

כאשר רבי יוחנן בן זכאי ביקש מתלמידיו לומר מהי המידה הטובה ביותר שעל האדם לדבוק בה נענה רבי אלעזר בן ערך ואמר "לב טוב"¹⁰⁸. ועל כך אמר רבי יוחנן בן זכאי:

"אמר להם, רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם,

¹⁰⁷ ראה "שיחות הרב צבי יהודה" על התורה פרשת קדשים סדרה ב - תשל"ד.
¹⁰⁸ אבות - פרק ב יג : "אמר להם צאו וראו איזו היא דרך טובה שידבק בה האדם, רבי אלעזר אומר עין טובה".

אלעזר חיים שנוולד

שבכלל דבריו דבריכם".

המאירי מפרש שם¹⁰⁹:

"ואמר ר' אלעזר בן ערך "לב טוב" כלומר: שיתמיד הפעולות היוצאות מלב טוב. וידוע אצל החכמים שמעלות המדות ופחיתותם יצאו מאחד מכחות הנפש והוא הכח המתעורר ומבוע זה הכח הוא בלב, וכשהוא בטוב המזג ימצאו בו כלל המעלות והמדות שכל הנזכרות בכללם, והוא אומרו שבכלל דבריו דבריכם"

כלומר, לב טוב היא מידה מרכזית שממנה נובעות כל שאר המידות הטובות, לכן תשובתו של ר' אלעזר בן ערך כללה את תשובותיהם של שאר התלמידים.

יתר על כן, הרמב"ם מגדיר את המידה "טוב לב" כמידה שמניעה את האדם לתרום ולסייע לזולתו בתחומים שונים. הרמב"ם מבאר שמדובר על מידה מאוזנת כשביל הזהב בין שתי מידות קיצוניות, של אדם שאינו רוצה כלל לתרום לאחרים ובין אדם שתרומתו לאחרים כרוכה בפגיעה עצמית¹¹⁰:

"לב טוב קורים מי שכל כונתו להטיב לבני אדם בגופו, בעצתו, בממונו, בכל יבלתו, בלתי שישגהו נזק או בזיון – והוא האמצעי, והנבל הוא הפך זה, והוא מי שאינו רוצה להועיל לבני אדם בדבר, אפילו במה שאין לו בו חסרון ולא טרה ולא נזק – והוא הקצה האחרון. ויתרון טוב הלבב הוא

¹⁰⁹ מאירי על אבות פרק ב משנה יג. והברטנורא שם מפרש בצורה דומה: "לב טוב - לפי שהלב הוא המניע לכל שאר הכחות והוא המקור שממנו נובעים כל הפעולות. ואע"פ שיש לפעולות אברים מיוחדים מ"מ הכח המעורר לכל התנועות הוא בלב לפיכך אר"א לב טוב. ומפני זה אמר ריב"ז רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם".

¹¹⁰ שמנה פרקים להרמב"ם - פרק ד.

עיונים לירח האיתנים

שעושה דברים הנזכרים בלב טוב, ואפילו אם ישיגהו בזה נזק גדול, או בזיון, או טורח רב והפסד מרובה – והוא הקצה הראשון".

בנוסף על עצם המידה של לב טוב ניתן לומר שעצם היותה מידה מאוזנת גם היא חשובה מאד משום שביחסים שבין המגזרים השונים יש נטיה להעצים ולהפריז בשוני שבין המגזרים – לדבר במונחים של "קיטוב" ו"תהום פעורה" בין מגזר למשנהו. וכאשר מפריזים, ממילא קשה עוד יותר להתגבר ולגשר על השונות. על כן חשוב לשמור על מידתיות ולהמנע מהפרזה.

2. "עין טובה".

ההדס נמשל לעין. "עין טובה" גם היא אבן יסוד ומידה חיונית ליצירת האחדות ולגישור בין הפערים.

הזכרנו את בקשת רבי יוחנן בן זכאי מתלמידיו לומר מהי המידה הטובה ביותר שעל האדם לדבוק בה. רבי אליעזר נענה ואמר "עין טובה"¹¹¹. וכן כאשר מבקשת המשנה לאפיין מידה יחודית לעם ישראל כ"תלמידיו של אברהם אבינו", שבה עם ישראל נבדל "מתלמידיו של בלעם הרשע" היא מציינת את תלמידי אברהם אבינו במידה של "עין טובה"¹¹². מהי המידה "עין טובה" ומדוע היא כל כך חשובה?

המאירי מפרש שם שמדובר על יחס לבריות שהוא ההיפך מצרות

¹¹¹ אבות פרק ב יג: "אמר להם צאו וראו איזו היא דרך טובה שידבק בה האדם, רבי אליעזר אומר עין טובה.

¹¹² אבות פרק ה יט: "כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו, מתלמידיו של אברהם אבינו. ושלשה דברים אחרים, מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה, מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה, ורוח גבוהה, ונפש רחבה, מתלמידיו של בלעם הרשע."

עין¹¹³:

ואמר ר' אליעזר עין טובה כלומר שיהא נהנה בטובה זולתו
שאז יתאהב לכל אדם ויהיה ענינו מקובל אצל הכל והכל
מקובלים אצלו ואהבת העולם הוא שורש כל המדות.

וכן זכינו לשמוע מרבנו הרצי"ה קוק זצ"ל, שעין טובה היא מידה
שמסגלת הסתכלות סימפטית ואהבת לבריות¹¹⁴:

"כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו מתלמידיו של אברהם
אבינו", והראשון שבהם: "עין טובה", אברהם אבינו מסתכל
על כולם בעין טובה, יש לו סימפטיה לכולם, אהבה אל
כולם. הוא מתפלל אפילו על אנשי סדום הרשעים
והמקולקלים.

כאשר שוררת אהבה בין הבריות נקל גם לגשר על תקלות ומתחים
שנוצרים בין המגזרים השונים שכן "על כל פשעים תכסה אהבה"¹¹⁵.
אביו מרן הרב קוק זצ"ל מבאר שמבט על הבריות מתוך עין טובה
גורם לראות את הצדדים החיוביים שיש בהם, ומביא ללמד זכות על
הבריות¹¹⁶:

"כי המסתכל בעין טובה ימצא באמת את הצדדים
הטובים שמחייבים אותו להכיר טובה ולקנות אהבה וקורת
רוח מבעה"ב. וכיון שנפשו טובה הרי הוא מוצא לפניו נכון
לדון לכף זכות וכף צדק, וכו'.. והנפש הרעה שלא תוכל
לצייר כ"א רק רע, תשקף ג"כ על העולם בעין רעה, ותתיאש
מכל צדדי החיים שתוכל לדון אותם לרעות ולהקטין את

¹¹³ מאירי על מסכת אבות פרק ב משנה יב.

¹¹⁴ מובא ב"שיחות הרב צבי יהודה" על התורה. בראשית שיחה א 17. ישראל רחמנים.

¹¹⁵ משלי פרק י"א.

¹¹⁶ עין אי"ה ברכות ב (נח ע"א) פרק ט' ס"י רפז.

עיונים לירח האיתנים

הטובות בקטנות ערך. וכו'.. ומתוך העין הטובה תבא כל טוב, וממנה יוצאת ואליה שבה מדת הסבלנות המשובחת, אותה שהיא משכללת את העולם ומביאה אותו לשכלולו".

ניתן לומר מכאן ש"עין טובה" היא אבן יסוד לאחדות לאומית ולגישור על פני ה"שונות". כיון שאיננו מתעלמים מהשונות ואיננו מנסים לטשטש אותה הרי יש צורך לראות את היתרונות והתועלת שב"שונות". כאשר קיימת שונות וכל מגזר פועל כדי לחזק את עמדתו ולהוכיח את צדקתו, הוא עושה זאת לא פעם ב"צרות עין" בחיפוש והבלטת החסרונות של יריביו. כדי למנוע זאת יש לסגל את המידה של "עין טובה". לא רק שאין להבליט את הפגמים של היריב בצורה לא פרופורציונאלית, אדרבא יש לאזן אותה בראית החיוב שיש בדעה ובשיטה הנגדית. התבוננות מתוך "עין טובה" מאפשרת למצוא את החיוב האמיתי שיש אצל היריב ועוד יותר מכך את התועלת שצומחת מגישתו עבור הכלל כולו. על כן, קובע הרב קוק שזו המידה שיוצרת סובלנות אמיתית: "וממנה יוצאת ואליה שבה מדת הסבלנות המשובחת, אותה שהיא משכללת את העולם ומביאה אותו לשכלולו".

3. "פה מדבר לטובה".

הערבה נמשלה לפה. פה מדבר לטובה, ולשון נקיה וטובה, בניגוד ל"לשון הרע", גם הם מהוים אבן יסוד ומידה חיונית ליצירת אחדות לאומית ולגישור על הפערים. שותפות אמת תלויה בהדברות ולא בכפיה, בהסכמה לאומית ולא בהשלטות מגזר מסויים ובכיפוף ידיים. השפה היא מרכיב מרכזי ביצירת ה"אקלים" של האחדות והתקשורת הנצרכת בין המגזרים השונים. כדי ליצור אחדות נדרשת מכל המגזרים הידברות חיובית ולא קנטרנית, רכת לשון ומפרגנת,

אליעזר חיים שנוולד

משתפת ולא מקטבת.

למושגים הממתנים, לטון הדיבור ולמוזיקה המתלווה לדו שיח בין המגזרים יש השפעה כבירה. הערבה נמשלה לפה וגם היא מצטרפת לאיגוד הלולב כדי לתרום את חלקה לאחדות הלאומית. בשמה המוזכר בתורה: "ערבי נחל" יש גם משמעות נוספת, כפי שמבואר בגמ'¹¹⁷:

"תנו רבנן" "ערבי נחל" - הגדילין על הנחל. דבר אחר:

"ערבי נחל" - שעלה שלה משוך כנחל".

השם "ערבי נחל" מקפל בתוכו את הערבות והנעימות שבדיבור פה חיובי, והדימוי לנחל "משוך כנחל" גם הוא ביטוי לרכות ונעימות של דיבור מלטף וחיובי, זרימה שוטפת ולא של זרם מים גועש שוצף וקוצף. כל אלה משרטטים את מאפייניו של הפה המדבר לטובה שמהווה נדבך מרכזי באחדות הלאומית.

4. "שדרת מנהיגות טובה".

הלולב נמשל לחוט שדרה. הוא המין הבולט מבין הארבעה בטפח (סוכה דף לב/ב), נמצא במרכז, וכל המצווה נקראת על שמו, וכן גם הברכה היא "על נטילת לולב". ניתן לומר שהלולב מייצג את המנהיגות ואופיה, מנהיגות איכותית ומלכדת המהווה חוט שדרה לאומי מהווה אבן יסוד חיונית ליצירת אחדות לאומית ולגישור על הפערים. הלולב הוא כנגד השדרה שבגוף שכן המנהיגות היא חוט השדרה של הציבור, ועליה להוביל מגמה של אחדות מלכדת, שיודעת לשתף כל מגזר ולתת לו מקום ראוי ותורם במפעל הלאומי. מידי פעם אנו רואים שמנהיג חסר חוט שדרה מנסה להוביל מגמות

¹¹⁷ גמ' סוכה דף לגב.

עיונים לירח האיתנים

של "הפרד ומשול" של שיסוי מגזר במשנהו כדי לחפות על חולשתו. מנהיג כזה לא רק שלא מביא תועלת למנהיגותו הוא מועל בתפקידו – וביצירת האחדות הלאומית, שהיא הנכס הלאומי הראשון במעלה. כאשר משה רבנו עומד להפטר מן העולם הוא מבקש מאת הקב"ה שיעמיד לו יורש שיהיה "איש אשר רוח בו", ורש"י שם מפרש:¹¹⁸ אשר רוח בו - כאשר שאלת שיוכל להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד.

בפשטות "אשר רוח בו" הכוונה לכך שיהיה מנהיג שיודע להתמודד עם טיפוסים שונים ועם מגזרים שנים בעם. אולם ניתן לומר גם שיוכל להלך נגד רוחו היחודית של כל אחד ושונותו ולרתום אותו למפעל הלאומי של הכלל ולהביא לידי ביטוי את תרומתו ויתרונו היחודי.

על פי ההלכה הולב צריך להיות ישר וזקוף, ללמד על היושר האישי שהוא תנאי למנהיגות, ועל זקיפות הקומה של המנהיגות בייצגה את עניני הכלל.

ו. אחדות עכשיו

גם לעתיד לבוא עתיד הקב"ה להושיב את הצדיקים בסוכת "עורו של לוייתן"¹¹⁹. וכל צדיק עם דרכו המיוחדת מתחבר לזולתו תחת כנפי השכינה.

בהווה הסוכה היא המודל לאחדות ישראל האמיתית. לתוך סוכה זו של כלל ישראל נכנס "כל האזרח בישראל" כל מי שיש לו קישור לעם ישראל ליעודו וגורלו. כל מי שרוצה בטובתו והצלחתו של עם

¹¹⁸ במדבר כ"ז י"ח וברש"י שם.

¹¹⁹ פסיקתא דרב כהנא - נספחים אות ב: "מה הקב"ה עושה רומז ללוייתן והוא מכה את הבהמות בסנפירין ושוחטו ורומז לבהמות והוא מכה ללוייתן בזנבו וממיתו מיד הקב"ה מה עושה נוטל עורו של לוייתן ועושה סוכה לצדיקים דכתי' התמלא בסוכות עורו ובצלצל דגים ראשו (שם מ לא).

אליעזר חיים שנוולד

ישראל. לסוכה הוא בא עם השקפתו שבתוכה גרעין של אמת. גם אם כדי להבליט את השוני והייחוד מוקצנת ההשקפה והגישה, ומתווספים לה סיגים שאינם ממין העניין, בכ"ז הגרעין היסודי הוא גרעין של אמת. אמת שהיא נחוצה לפסיפס השלם של הדעות. נדבך שהוא חיוני לבנין השלם של בית ישראל.

בואו נא אחים אל הסוכה – כולנו!
נדע כי אחים אנו,
ונזכה לישוב יחדיו ב"צלא דמהימנותא"
נחפד ונמצא את הדרך
לגשר על פני השונה
ולמצות את היתרון שיש בכל אחד בשונותו.
ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ!

שמירני עצרת

עצרת ושלמות מעגלית

שמיני עצרת השלמת מעגל מועדי ירח האיתנים וסוד התהליכיות המעגלית

א. שמיני עצרת – רגל בפני עצמו

שמיני עצרת הוא חג מיוחד במינו. הוא החג האחרון בין מועדי ירח האיתנים, ומשלים, כצלע רביעית, את התהליך של מועדי ירח האיתנים שהתחיל בר"ה¹²⁰:

"זוה בחינת שמיני עצרת. שאז גמר התקון של ראש השנה

ויום – כפור וסוכות וכו"¹²¹.

על כן השלמת התהליך מביאה לשמחה של תורה¹²²:

" ענין ההקפות בשמחת תורה. כי אחר גמר כל התיקונים אשר נעשו בחודש הזה "ירח האיתנים" מר"ה עד היום הזה, בתקיעת שופר וסוכה וארבע מינים, הנה בנ"י האירו האותיות בתורה ע"י המצות אשר נעשו להביא השמחה בתורה הקדושה וכו'..".

אמנם התורה אינה מצווה בו מצוה מיוחדת, חוץ מהלכות יו"ט, וקרבתות החג, ובכל זאת הוא אינו חלק מחג הסוכות אלא נחשב כ"רגלי" בפני עצמו¹²³:

¹²⁰ ספר ליקוטי הלכות-ברסלב או"ח - הלכות נט"י הלכה ו אות קג.

¹²¹ וב"שער הכוונות לאר"י ז"ל (דרושי ראש השנה דרוש א): "כי ר"ה הוא בחי שמאלו תחת לראשי עד יוה"כ וביוה"כ האירו ונתמתקו הדינים ההם ע"י אימא עילאה ובחג הסוכות בחי וימינו תחבקי וביום ח' עצרת אז הוא זוג ממש ואלו הם פשטן של דברים". ובדרוש ו: "ונמצא כי מיום א' של ר"ה עד סוף ליל חג עצרת כולם הם או זוג ישראל עם לאה או זוג יעקב עם לאה ולכן נק' ר"ה כי כן לאה היא ראש של רחל כנודע בסוד עקב ענוה יראת ה'".

¹²² ספר תפארת שלמה על מועדים - לשמחת תורה.

¹²³ גמי סוכה דף מ"ז, ע"א. אדרבא חל איסור לאכול בסוכה בשמיני עצרת, ואף יש אפילו איסור של "בל תוסיף".

עיונים לירח האיתנים

שמיני – רגל בפני עצמו הוא. שכשם ששבעת ימי החג מעונין קרבן ושיר וברכה ולינה, אף שמיני מעון קרבן ושיר וברכה ולינה.

בהמשך הגמי מצינת שמיני עצרת נבדל כרגל עצמאי בששה דברים¹²⁴:

תניא כוותיה דרב נחמן שמיני רגל בפני עצמו לענין פז"ר קש"ב: פיים בפני עצמו, זמן בפני עצמו, רגל בפני עצמו, קרבן בפני עצמו, שירה בפני עצמו, ברכה בפני עצמו.

רש"י מפרש שם¹²⁵:

פיים בפני עצמו – שבכל פרי החג לא היו מטילין פיים (גורל) איזה משמר יקריב, לפי שבסדר היו מקריבין אותן עד שכל עשרים וארבעה משמרות שונות ומשלשות בהן חוץ משתים, כדאמרינן בהחליל (סוכה נה, ב), ופר דשמיני בתחילה מפייסין עליו: **זמן –** לברך בו שהחיינו: **רגל בפני עצמו –** שאין יושבין בסוכה: **קרבן לעצמו –** שאינו כסדר פרי החג, דאם כן היו בו ששה פרים: **ברכה לעצמו –** את יום השמיני, ובתוספתא משמע שמברכין את המלך וכו',

למרות שמיני עצרת הוא "רגל" בפני עצמו התורה אינה מצווה בו מצווה מיוחדת, ובכך הוא שונה משאר מועדי ירח האיתנים. אולם דווקא העובדה שאין בו מצווה מיוחדת מן התורה מעידה על כך שמהותו של החג מושרשת ברבדים עמוקים, על גבול הנסתר, כפי שיבואר בהמשך.

כמו כן הדבר מעלה שאלה שכן מצינו שבתורה מוזכרים שלושה רגלים בלבד, ללא שמיני עצרת¹²⁶, ואם הוא "רגל" בפני עצמו, ולא חלק מחג הסוכות, מדוע התורה מונה רק שלושה רגלים, ולא ארבע?

¹²⁴ שם דף מ"ח ע"א.

¹²⁵ רש"י סוכה שם דף מ"ח ע"א.

בתקופות מאוחרות החלו לנהוג בחג מספר מנהגים. החלו מציינים בו את "שמחת התורה", "סיום" למחזור השנתי של הקריאה בתורה, ו"התחלה מבראשית" של המחזור החדש. (בחו"ל הוא יום בפני עצמו, ביום התשיעי, ובארץ ישראל "שמחת התורה" חל בשמיני עצרת). המקובלים הנהיגו לערוך בו שבע הקפות. בהקפות מקיפים, בצורה מעגלית, עם ספרי התורה, את הבימה של קריאת התורה. כמו כן נהגו שמעלים לתורה את כל בני הקהילה. מנהגים אלה משקפים את מהותו היחודית של החג.

ב. "עצרת" ביום השמיני-מדרגה מיוחדת לישראל מעל לטבע.

אמנם שמיני עצרת הוא רגל בפני עצמו, אולם בכל זאת יש לו זיקה מיוחדת לחג הסוכות, ולכן הוא נקרא "שמיני"¹²⁷:

"שבעת ימים תקריבו אשה לד', ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם והקרבתם אשה לד' עצרת הוא, כל מלאכת עבדה לא תעשו".

הזיקה הזו מבוארת במדרש ע"י השוואה בין ה"סעודה הגדולה" של חג הסוכות, שמיועדת לכל האומות ולבין "סעודה קטנה" של שמיני עצרת שמיועדת לעם ישראל בלבד¹²⁸:

אמר רבי אלעזר, הני שבעים פרים כנגד מי? כנגד שבעים אומות.

פר יחידי למה? כנגד אמה יחידה.

משל למלך בשר – ודם שאמר לעבדיו, עשו לי סעודה גדולה.

ליום אחרון אמר לאוהבו, עשה לי סעודה קטנה, כדי שאהנה

ממך.

¹²⁶ שמות פרק כג יד: "שלוש רגלים תחג לי בשנה". ושם היא מונה אותם: "את חג המצות תשמר וגו'". "וחג הקציר בכורי מעשיך וגו'". "וחג האסיף בצאת השנה וגו'".

¹²⁷ ויקרא פרק כג לו.

¹²⁸ גמי סוכה, דף נה ע"ב.

עיונים לירח האיתנים

לאוהבו של המלך נועדה "סעודה קטנה" במתכונת אינטימית, חז"ל כינו אותה "סעודה קטנה", משום שכאן מדובר על פר אחד ולא על שבעים, וכן שרק ישראל סועדים בה עם המלך ולא כל שבעים אומות העולם.

יש ששאלו האם לאוהבו של מלך לא ראוי היה שתיוחד סעודה גדולה ולא סעודה קטנה?¹²⁹ ומה מייחד את שמיני עצרת, כרגל בפני עצמו וכבעל זיקה לחג הסוכות?

נראה שיחודו קשור לכינוי שלו בתורה - "עצרת". הגמ' מבארת אותו בהקשר של "עצירה ממלאכה"¹³⁰:

"מכדי מאי עצרת, עצור בעשיית מלאכה".

אך במדרש מבארים חז"ל שהכינוי עצרת, קשור לסוג של עיכוב והתכנסות מיוחדת, לאחר חג הסוכות, שמיוחדת למקורבי המלך בלבד¹³¹:

עצרת היא - עצרתי אתכם אצלי כמלך שזימן את בניו לפעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמנו להפטר אמר בני בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד קשה עלי פרידתכם.

מכאן, ששמיני עצרת הוא חג שמבטא את האינטימיות המיוחדת שיש בקשר שבין הקב"ה לעם ישראל. על כן בחג זה באה לידי ביטוי

¹²⁹ כדוגמה: בספר "בני יששכר" (מאמרי חדש תשרי - מאמר ג): "הנה יש להתבונן אדרבא כיון שהוא אוהבו אצלו אדרבא מהראוי להגדיל ולהאריך עמו בסעודה יותר ויותר". עיי'ש בתשובתו.

¹³⁰ גמ' חגיגה דף ט' ע"א.

¹³¹ בגירסת המדרש המובאת ברש"י על ויקרא פרק כג פסוק לו. ובאופן דומה במדרש תנחומא פנחס פרק טז: "אמר הקב"ה כל שבעת ימי החג שהייתם מקריבים לפני קרבנות על או"ה הייתם מקריבים שבעים פרים אבל עכשיו הקריבו על עצמכם שביום השמיני עצרת תהיה לכם. והקרבתם עולה אשה ריח ניחוח לה' פר אחד איל אחד משל למלך שעשה סעודה שבעה ימים וזמן כל בני המדינה בשבעת ימי המשתה כיון שעברו שבעת ימי המשתה אמר לאוהבו כבר יצאנו ידי חובותינו מכל בני המדינה נגלגל אני ואתה במה שתמצא בליטרא של בשר או ליטרא של דג או ירק כך הקב"ה אמר לישראל כל קרבנות שהקרבתם בשבעת ימי החג על או"ה הייתם מקריבים אבל ביום השמיני נגלגל אני ואתם במה שאתם מוצאין בפר אחד ואיל אחד". ובדומה במדרש רבה במדבר פרשה כא פסקה כד.

קדושה מיוחדת שאין בכל מועדי ירח האיתנים, כפי שמבאר הרב קוק זצ"ל¹³²:

בחודש תשרי מתגדלת בנו הקדושה הטבעית, יסוד עריגת האמונה על פי מקוריותה הנפשית, ומזה מתפרנסים כל העמים כולם פרנסתם הרוחנית – "שבעים פרים כנגד שבעים אומות". אמנם הננו מעבדים את הטבעיות הזאת על ידי הופעת הקודש הפנימי של אור המצוות, והטבע הולך ומשתכלל בשכלולו העליון, רז הנסירה של דו פרצופים של אדם הראשון, עד שמניני עצרת שמופיע בו אור הישראלי המיוחד שאין לזרים שום חלק בו, הכל למעלה מן הטבע. "עשי לי פעודה קטנה שאהנה ממך".

בשמיני עצרת באה לידי ביטוי הקדושה היחודית של עם ישראל. בכל מועדי "ירח האיתנים", מופיעה "קדושה טבעית, יסוד עריגת האמונה על פי מקוריותה הנפשית", וב"שמיני עצרת" באה לידי ביטוי המדרגה הישראלית העליונה ש"מעל לטבע", מדרגה שמשיקה לעולם הנסתר. המהות הזו של "שמיני עצרת" יוצרת התאמה מופלאה בית ה"עצרת" לבין מועדה ביום ה"שמיני", שכן מציאות ה"שמונה" משקפת מהות נסתרת, שמעל לטבע, כפי שמבאר המהר"ל במקומות רבים במשנתו¹³³:

כי השביעי הוא קרוב אל השמיני, שבו יהיה התחלת הויה של ישראל. כי התחלת השמיני מיוחד דוקא לישראל, כמו שהתבאר. ודבר זה ידוע ממה שהיו מקריבים בשבעת ימי סוכות, שהיו מקריבין שבעים פרים כנגד האומות (סוכה נה ע"ב), כי אין באומות אחדות רק רבוי. לכך בהם הקרבת ע' פרים בו' ימי סוכות, כי שבעה ושבעים דומים ושונים. ומזה

¹³² הרב קוק זצ"ל עולת ראייה, ח"ב, עמ' שפד, וכן בשמונה קבצים קובץ ז' פסקה קלג.
¹³³ מהר"ל נצח ישראל - פרק לב.

עיונים לירח האיתנים

תדע כי האומות יש להם עולם הזה שנברא בו ימי בראשית.
ואחר השבעה מקריבין פר אחד (במדבר כט, לו), נגד האומה
הישראלית היחידה (סוכה נה ע"ב).

דווקא "שמיני עצרת" המבטא את ה"שמונה" שמעל לטבע,
שמותאם לעם ישראל, הוא יום "שמחת התורה" שמעל לטבע¹³⁴:

ומפני כי עכו"ם הם מן העולם הטבעי לכך היו שבעים
אומות, כי עולם הטבע נברא בשבעת ימי בראשית, וכנגד
שבעת ימי עולם הטבע היו שבעים אומות כנגד כל יום
עשרה. והאומה היחידה היתה על הטבע והיא כנגד השמיני
כי השמיני הוא על הטבע, ולכך ראויה לישראל התורה שהיא
על עולם הטבע, והתורה נבראת קודם שנברא העולם הטבעי
וישראל נבראו גם כן קודם שנברא העולם הטבעי, לכך כל
ענין התורה שהיא בשמיני כי הטבע היא תחת מספר שבעה
ומה שהוא על הטבע הוא שמיני וכי¹³⁵

ג. ה"רגל הרביעי" – חיתום מתכלל של מועדי "ירח האיתנים".

אולם יש משמעות נוספת לכינוי "עצרת", ששופך אור יקרות על
משמעות החג.

הרש"ר הירש באר את הכינוי "עצרת" ככינוס איסוף ושימור
המטען הרוחני שנקלט ונצבר בימים הקודמים, כך הוא בהקשר
לכינוי של שביעי של פסח כ"עצרת" וכך הוא גם לגבי "שמיני
עצרת"¹³⁶:

¹³⁴ מהר"ל תפארת ישראל - פרק א.

¹³⁵ וכ"כ המהר"ל בגבורות השם - פרק מז: "לכך המילה ביום השמיני כי בדרך הטבע אין
ראוי המילה שהרי נולד האדם בערלה והמילה היא על הטבע, ומפני שיש בישראל
מדרגה זאת שאינם טבעיים שהרי יש בהם המילה".

¹³⁶ רש"ר הירש, ויקרא כג, לו.

נראה ברור, ש"עצר" קרוב אל "אצר", "אזר", "אסר", "עשר", "עזר". ההוראה המשותפת לכולם: לרכו, להחזיק ולשמור בכפיפה אחת. וכו'..

משום כך נראה לנו, שלא נטעה אם נאמר: עצרת (שביעי של פסח) היא יום, שלא נועד לקליטת אומיות חדשות, אלא ייעודו הוא לעבב אותנו לפני ה' וכו'.. כדי לחזק בליבנו הכרות שכבר נרכשו למען יעמדו ימים רבים, ודבר זה מתאים יפה לייעודו של יום טוב אחרון. במשך ששה ימים ספגנו את כל האומיות שיציאת מצרים מעניקה ללב יהודי. היום השביעי הוא עצרת, בו נצבור ונשמור את כל ה"אוצרות" הרוחניים שאספנו אותם בימי החג – כך יעשירו אותנו באמת, וכך נעביר אותם לחיים הרגילים המתחילים עם תום היום השביעי. תפקיד העצרת מתמלא אם נחזור ונזכור את כל מה שרכשנו, אם נקבל על עצמנו שהרכוש הזה לא יישמט מידינו במאבק החיים ובעמלם. והרי כאן "עצר" בשתי בחינותיו – להתעכב עם ה' ולשמור על כל ההישגים שנרכשו במחיצתו. ושתי הבחינות האלה אינם, לאמיתו של דבר, אלא אחת. עצרת תשמור לנו את כל הרכוש, וכך נהיה אנחנו שמורים לה'. כעין זה היינו אומרים גם בסוכות, אילו היה יומו השביעי קרוי "עצרת" – היינו אומרים שתפקיד הצבירה והשמירה של יום זה מתייחס רק לאמיתות שנרכשו בסוכות. אולם היום השמיני הוא שקרוי כאן "עצרת", והוא רגל בפני עצמו, והתפקיד להתעכב עם ה' ולשמור לפניו על כל הרכוש יוצר מועד לעצמו, ומועד זה איננו מכיים רק את חגי החודש השביעי – אלא את חגי כל השנה כולה. ומכאן, שזה עיצומו של שמיני עצרת: ביום זה נאסף את כל ההכרות וההחלטות שנתקבלו במועדי החודש

עיונים לירח האיתנים

השביעי ואף במועדי השנה כולה, נקבל על עצמנו להישאר במחיצתו של ה' ולשמור על כל הרכוש שרכשנו לפניו. כך לא יאבד מידינו העושר הזה בחיים הרגילים המתחילים עתה. נשמור עליו בתמורות העיתים המצפות לנו, ונישאר דבקים בה' וכו'.

יחודו של שמיני עצרת בכך שהוא סוכס ומקבץ את כל המטען הרוחני שנצבר במהלך ירח האיתנים כולו. המטען הרוחני שלו הוא בעצם המכלול של המועדים הקודמים. מבחינה זו שמיני עצרת מהווה מעין "סגירת מעגל" רוחני, למעגל מועדי ירח האיתנים, מועדים רבי עוצמה שראשם בראש השנה וסיומם ב"סיום" הגדול של שמיני עצרת. מבחינה זו ניתן להסביר מדוע אין ב"שמיני עצרת" מצוות מיוחדות, שכן ענינו הוא המכלול של מה שכבר נכלל באופן פרטני במועדים הקודמים, ו"לית ליה מגרמה כלום"¹³⁷.

פירושו של הרש"ר הירש לכינוי "עצרת" מתנבא בסגנון אחד עם פירושם של בעלי התורות החסידיות על פי הקבלה, אעפ"י כן "נהרא נהרא ופשטיה"¹³⁸ ולכל אחד המאפיינים שלו¹³⁹:

וזה בחינת שמיני עצרת. שאז גמר התקון של ראש השנה ויום – כפור וסכות כמו שמבאר בכונות האר"י ז"ל. ועל – כן נקרא עצרת לשון אספה, כי עקר כלל התקונים שהמשכנו מראש השנה עד שמיני עצרת הוא בחינת תקון הקבוצ

¹³⁷ העקרון הרוחני, שבמרכיב הרביעי יש מכלול של שלושת המרכיבים הקודמים מובא כמה פעמים. לדוגמה עיי בבאור הגר"א על תקו"ז - תיקון ע: "גומלת כו' דאיהי ד' - ר"ל "מלכות" דאיהי רביעאה לכל תלת ואיהי רביעאה לגי"ר כנ"ל, בסוד עטרת בעלה, אות רביעי דשמא קדישא, ואמר דאיהי ד' ר"ל שהיא נקראת אות ד' על שם שהיא דלה ועניה, דליל ליה מגרמיה כלום, ואמרו גי"ד גמול דלים והוא כמ"ש כאן ואמר כאן ב' דברים א' גומלת ומגדלת ב' גומלת חסד כו"ל. זהו עיקרון הדומה למה שכותב הקהילות יעקב - ערך "גר": "העניין כי כאשר מתקנים הו' מדות אזי מדת מלכות ממילא מתקנת, כי הוא כללות ו' הקודמין ולית ליה מגרמיה כלום, ופירש בזה מה שאמר ששת ימים תעשה מלאכה ויום השביעי יהיה לכם קודש שכאשר מתקנים הששה ימים אזי יום השביעי ממילא קודש".

¹³⁸ עפ"י חולין דף יח ע"ה, וברש"י ובר"ג שם.

¹³⁹ ספר ליקוטי הלכות-ברסלב או"ח - הלכות נט"י הלכה ו אות קג.

והאספה של נפשות ישראל שהצדיקים האמתיים בחינת רועי ישראל מתיגעין בזה ביותר בכל חדש תשרי מראש השנה עד שמיני עצרת לאסף ולקבץ את כל נדחי ישראל שכלם ישובו לה' יתברך באמת ויעמדו על עמדם באפן שיתקים הקבוץ הקדוש לדורות עולם שבזה תלוי כל הגאלה שלמה בבחינת בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס. וכן מפטירין בכל תענית צבור שהוא בחינת תשובה נאם ה' מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו. ועקר זה התקון נעשה בראש השנה על ידי תקיעת שופר בחינת והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האבדים וכו'. והנדהים וכו'. והגמר הוא בשמיני עצרת. ועל – כן נקרא עצרת לשון אספה וקבוץ כנ"ל

בעוד שהרש"ר הירש, מבאר את ההיבט הרוחני של הכינוס והאיסוף ב"עצרת", הברסלבי מייחס אותו להשלמת עבודת הצדיקים בכינוס ואיסוף נשמות הכלל. כך הוא מבאר גם את המנהג להעלות ביום זה את כל בני הקהילה לתורה (שם):

ועל – כן נוהגין אז לקרא את כל אחד לעלות לתורה, כי זה כל עסקנו בחדש הזה לקבץ ולאסף ולהעלות הכל אל התורה כנ"ל שגמר תקון זה נגמר בשמיני עצרת ושמתה תורה כנ"ל. ועל – כן הכל עולין אז אל התורה וכנ"ל.

בכך נוכל למצוא פתרון לשאלתנו: אם שמיני עצרת הוא רגל בפני עצמו מדוע התורה מונה רק שלושה רגלים. מצד אחד הוא אכן רגל בפני עצמו אולם המטען הרוחני שלו הוא בעצם המכלול האינטגרטיבי של שלושת הרגלים, ואין בו מטען רוחני נוסף ונפרד. באופן דומה קצת באר ה"שפת אמת"¹⁴⁰:

¹⁴⁰ שפ"א דברים סוכות תרל"ז.

עיונים לירח האיתנים

"ענין שמיני עצרת שהוא רגל בפני עצמו ומכל מקום יש רק ג' רגלים. והענין הוא שהג' רגלים הם מתנות משמים. וכשמקבלים הג' רגלים כראוי זוכין לשמיני עצרת. וז"ש במד' פינחס עליך להוסיף לנו מועדות כו'. וז"ש והיית אך שמה שהוא לרבות שמ"ע כי זה בא ממילא כשמקיימין הרגלים כראוי. והוא כמו תוספות ברכה שמתפשט מהג' רגלים תוספות רגל בפני עצמו. ואיתא במשנה שלשה כתרים הם כתר תורה כהונה ומלכות וכתר שם טוב עולה על גביהן. והג' כתרים הם ג' מועדות ושמיני עצרת עולה על גביהם. והם הג' אבות ודוד המלך עליו השלום רגל הרביעית שבכסא".

לאור דברים אלה ניתן לומר שהעדר המצוות המיוחדות מהתורה, ב"שמיני עצרת" אינן בבחינת "איך" בבחינת "יש" אינסופי כללי, שאי אפשר להביאו לידי ביטוי והגדרה בצורה פרטנית מוגדרת ומצומצמת. בבחינת "אור המקיף"¹⁴¹:

ענין שמיני עצרת ושמחת תורה, מה שאמרו בזהר¹⁴²: "ובעוד דאיהו עם מלכא שאל מה דבעי ויהיב ליה", וגם ענין ההקפות שנוהגין ביום ההוא, הבנתי מדברי הרב הגדול החסיד המפורסם מהרש"ז זצ"ל [שער האלול], ממעשה כל המצות מתהוים (על האדם גם כן) אורות מקיפים, אך הוא בחינת אור מקיף פרטי מקיף החוזר היינו האור שלא יכולנו הכלי יחזור להיות בבחינת מקיף על הכלי¹⁴³, והוא דמיון בחינת "חיה" אשר הוא מקיף פרטי לכל מדריגה בפני עצמה היינו לנפש בפני עצמה ולרוח בפני עצמה ולנשמה בפני עצמה

¹⁴¹ ספר בני יששכר - מאמרי חדש תשרי - מאמר יג ב.

¹⁴² זוהר ח"א דף ס"ד ע"ב.

¹⁴³ העיר שם: "כתבתי במקו"א הנרצה במאמרם ז"ל מצות ומעשים טובים, היינו המצות ודקדוקי המצות אשר מתהווה מזה אור מקיף עי"ש".

כנודע, אבל יש אור מקיף כללי אשר הוא מקיף מתחלתו היינו מתחילת הארתו ומקיף הכל בהשוואה דמיון בחינת יחידה המקיף הכל ביחד לכל חלקי נר"ן,¹⁴⁴ (והיא באה משמחה של מצוה), והוא ענין יום שמחת תורה להתהוות המקיף הכללי מן כללות עשיית המצות ולכל התורה, ע"כ דברי קדשו, ולדעתי הוא סוד ההקפות שעושים ביום שמחת תורה לרמוז המקיף הנ"ל, וז"ש בזהר (על יום הזה) ובעוד דאיהו עם מלכא שאל מה דבעי ויהב ליה, כי ממלאין משאלותיו בלי גבול וצמצום כמו אור מקיף הכללי שאינו נגבל כלל אפילו בבחינת התחלקות, הבן מאד הדבר הזה הנכבד¹⁴⁵.

עקרון זה בא לידי ביטוי במנהג היום, להעלות את כל בני הקהל לתורה, ולהתחיל ולסיים את קריאת התורה (שם):

ומעתה תתבונן דבר מתוך דבר, מנהג אבותינו תורה היא שביום זה אין חשבון ומספר אל העולים לקריאת התורה, כיון שהארת היום מבחינת אור מקיף הכללי אל התורה, ממילא אין גבול וחשבון, וכן תבין מה שנוהגין תיכף אחר סיום התורה ביום זה מתחילין תיכף בבראשית לנעוץ סופה בתחלתה, כי אין סיום וגבול, הבן הדבר היטב.

¹⁴⁴ [הגהה שם - ונ"ל בדומה ענין מנהגינו בטלית של מצוה הנהוג אצלנו שאינו כעין מלבוש בחיתוך איברים בפני עצמן רק על המלבושים הנעשים בחיתוך אברים עוד יש למעלה מהם מלבוש עליון בלא חיתוך איברים, עטיפת כל הגוף ביחד, ותבין לפי"ז מה שמברכין להתעטף בציצית ועטיפה לא נזכרה בתורה, הבן],

¹⁴⁵ [הגהה שם - לפי מ"ש בהג"ה הסמוכה תבין מ"ש בגמ' [קידושין כט ע"ב] חזייה דלא פריס סודרא ארישא וכו' אמר אכתי לא נסיבת, וכן נוהגין עד היום דאין מתעטפין בטלית עד הנשואין וטעמא בעי, ולפי מ"ש בהגהה הסמוכה תבין, דהנה ענין העיטוף מורה על אור מקיף הכולל בחינת יחידה והאור ההוא בא מן שמחה של מצוה, והשרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה [גימות סב ע"ב], שמחת לב אשה [שבת קנב.], נ"ל, והבן:]

עיונים לירח האיתנים

ד. עצרת בשמיני – ומחזוריות השבע

הרובד העמוק והנסתר של שמיני עצרת קשור לחיבורים נוספים שבין המשמעות של המספר שמונה ובין המשמעות של "עצרת", כמועד מאסף ומכנס לכלל מועדי ירח האיתנים. כדוגמה, דבריו של רבי יעקב סקילי¹⁴⁶:

"ענין שמחת תורה והסעודה קטנה: ועל כן נהגו ישראל בכל מקומות מושבותיהם לעשות שמחת התורה ביום חג שמיני עצרת כי אין לנו עצרת בשמיני ולא רגל בשמיני כי אם זה. וכבר חגגנו שבעת ימים עם השנה וגמרנו וסיימנו היקף שבעת ימי בראשית ונכנסנו ביום השמיני לאכול סעודה קטנה, והיא גדולה לנו.

ועל כן קראו אותה סעודה קטנה לפי שכבר נגמר כל היקף שבעת הימים ואנו חוזרים חלילה ומתחילין מן הראשון שלא היה בו כי אם יצירת האור הראשון הזך והנקי הדק שבדקים ואין בו אכילה גסה כלל, וכנגד דקותו וזכותו קראו לה סעודה קטנה. ומפני שהוא יום ראשון של יצירה אחד מיוחד, הקרבן בו אחד, פר אחד איל אחד שעיר עזים אחד מה שאין כן בשאר שבעת ימי החג, ואע"פ שיש בו שבעה כבשים תמימים בא לרמוז כי השבעה חוזרים חלילה לעולם כל ימי הארץ".

המחזוריות בעולמנו באה לידי ביטוי במספר שבע¹⁴⁷. המחזוריות היא מעגלית, ולאחר השלמת מחזור של שבע, מתחיל מחזור חדש וחוזר חלילה. מבחינה זו המספר שמונה נמצא ב"תפר" בין המחזור

¹⁴⁶ ספר תורת המנחה לרבי יעקב סקילי - דרשה פו.

¹⁴⁷ ובמדרש רבה ויקרא פרשה כט פסקה יא: "כל השביעין חביבין לעולם. וכו' ... **בשנים שביעי חביב**: שנאמר (שמות כג) והשביעית תשמטנה ונטשתה. **בשמיטין שביעי חביב**: שנא' (ויקרא כה) וקדשתם את שנת החמישים. **בימים שביעי חביב**: שנאמר (בראשית ב) ויברך אלהים את יום השביעי. **בחדשים שביעי חביב**: שנא' (ויקרא כג) בחדש השביעי באחד לחדש.

הקודם למחזור הבא ועל כן הוא מהווה נקודת ההשקה שביניהם. במספר שמונה יש שתי בחינות הוא מעבר למחזור השבע וגם מהווה את המספר הראשון של המעגל החדש. אולם יש לכך גם משמעות נוספת כי במספר השמונה יש מעין "סגירת מעגל" שמאיר בסופו את השורש שהיה בכח בתחילתו. יש משעות ל"נקודה" המחברת, שהיא בבחינת "אין" ונקראת "סעודה קטנה", אולם היא מכילה תוכן עצום ואינסופי. גם המעגליות המחזורית הזו באה לידי ביטוי, ומשתקפת במנהגי החג (שם):

וזהו שתקנו חכמי ישראל להשלים התורה בזה היום ולהתחילה מיד, בשם שזה היום הוא יום שמיני והוא חוזר חלילה כן אנו חוזרים חלילה התורה. ועוד לומר כי סופה ראשה וראשה סופה, וכמו שאמרו בספר יצירה סופן נעוין בתחלתן בשלהבת קשורה בנחלת¹⁴⁸.

המשמעות של המעגליות באה לידי ביטוי ב"סיום" של קריאת התורה, וההתחלה המחודשת, המעגליות הזו מבטאת את אינסופיות התורה, שמעל הטבע, שאינה ניתנת לסיום לעולם, וכל סיום הוא בעצם ההתחלה של המחזור הבא¹⁴⁹:

¹⁴⁸ שם הוא מרחיב את דבריו: "וראה והתבונן בזה הקשר האמיץ והחיבור השלם שאנו קושרין ומחברים סוף התורה שהיא "ישראל" לתחלת התורה שהוא "בראשית", והיא על דרך (ירמיהו ב) קדש "ישראל" להי' "ראשית" תבואתה. ועוד אנו מחברים וקושרים הלמ"ד שבסוף התורה לבי"ת שבתחלת התורה וזהו (משלי יד לג) בלב נכון תנוח חכמה, ובין שנחבר ראשה לסופה ובין שנחבר סופה לראשה, החכמה תחיה בעליה (קהלת ז יב), כי בשלשים ושנים נתיבות פלאות חכמה חקק ית' צבקות וכו' שלשה ספרים. והם כנגד השלשה דברים שהתורה מתקיימת בהם השמיעה והשמירה והעשיה, וכמו שנא' והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם. וזהו שאמר סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור, הזכיר שמיעה ושמירה ועשיה שהיראה כוללת העשיה".

¹⁴⁹ ספר בני יששכר - מאמרי חדש תשרי - מאמר יג ג. וראה שם: "ומעתה רמו לך ג"כ ענין החותם בהושענא רבא, שימני כחותם על לבי", היינו על וקודם ליום הנועד שמחברין את הלי עם אות ה', וביותר צודק למה שאמרו בזהר שעיקר גמר החותם נגמר ביום שמיני עצרת בתפלת מוסף, הגם שהרמ"ע ז"ל מיאן בזה ודעתו שטעות סופר הוא בזהר, קשה לבש כל ספרי בזהר שבידינו ואין לזה הכרח".

עיונים לירח האיתנים

בשמיני עצרת הוא יום שמחת תורה הנה מסיימין התורה באות ל' ומתחילין באות ב', להיות יום ההוא יחודא שלים קוב"ה ונכפת ישראל כמו"ש לעיל [אות א'] רמיות דברי חז"ל כדי שאהנה ממך (תבין שמחת ל"ב וכו'), וכו'. ומעתה בין תבין את אשר לפניך, ביום היחודא שלים הנה אמרת כנסת ישראל, אף על גב דאיזיל הכא או הכא (ובפרט בימי הגלות) שימני כחותם על לבך, ולרמוז זה כשחותמין ומסיימין התורה ביום היחוד הזה באות ל', תיכף מתחילין באות ב', הוא החות"ם על ל"ב, וכו', שימני כחותם על לבך, פשוטו ומלואו, אז הללוהו בתורה ומחז"ל [תהלים קנה], וכו', והוא זמן המחול מקוף הכללי כמו"ש לעיל [אות ב'] שאין לו ראש וסוף בהתחלקות, והוא דמיון המחול שהוא סביב סביב, וכענין משלם ז"ל שאמרו עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים [תענית לא.], בין והתבונן:

גם מנהג ההקפות עם ספרי התורה שהנהיגו המקובלים, מבטא את המהות המעגלית שבו מתחילים מנקודה מסויימת וחוזרים לאותה נקודה, זה לא ריקוד סתם של שמחה אלא מחול מעגלי.

ה. בסוד התיקון שבתהליכיות המעגלית.

לאור באמור לעיל, המשמעות המעגלית שמשתקפת במהותו של שמיני עצרת קשורה ל"סוד התיקון שבתהליכיות המעגלית" שעליו הרחבנו במקום אחר. בשל חשיבות הדברים מצאנו לנכון להביאה גם כאן.

הבדל בולט יש בין תהליך טורי, לתהליך מעגלי¹⁵⁰. התהליך הטורי מתחיל מהאין המוחלט, ובכל שלב יש תיקון הנבנה על גבי השלב שקדם לו. בסופו של התהליך נוצר דבר חדש שלא היה מעולם.

¹⁵⁰ כאן עלינו להדגיש שבדברינו אנו מתכוונים למושג המעגליות והטוריות במובן אחר ממה שעוסקים בהם בספרות הפנימיות, כ"עגולים" לעומת ה"ישר", כפי שמובאים באוה"ק ח"ג כד פסי י"ח, והוא מ"עץ חיים" לאריז"ל, שער ב'; ומ"קלי"ח פתחי חכמה" לרמח"ל, פתחים ח, י"ג וכן מה שמבאר הנזיר בקול הנבואה עמ' ריג ס"ק רז, וכן בשמונה קבצים קובץ א' קמז.

מבחינה זו יש אבחנה ברורה וחד משמעית בין שני כיוונים ווקטוריים, בין וקטור של התקדמות ובין וקטור שפונה אחורה. "החזרת מצב לקדמותו" פירושו ללכת אחורה ולא להתקדם. לעומתו בתהליכיות המעגלית, יש נקודת מוצא שמתחילה מ"משהו". בכל שלב יש התקדמות מנקודת המוצא, ובסופו ובמיצו יש בו מעין חזרה ליסוד, לנקודת המוצא שהיתה מלכתחילה. מכאן שבתהליכיות המעגלית ההתרחקות מנקודת המוצא היא בעצם התקרבות לאותה נקודה!

צריך להדגיש שבהסתכלות זו ממדית נראה לכאורה שבתהליכיות המעגלית כשהגענו לנקודת הסוף אנחנו חוזרים לנקודת ההתחלה, ונראה לכאורה שלמרות המאמצים שהשקענו לא התקדמנו, ולא הועלנו מאומה כעין תאורו של קהלת¹⁵¹ :

"מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה ואין כל חדש תחת השמש וגו'. וזרח השמש ובא השמש ואל מקומו שואף זורח הוא שם. הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב סבב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח וגו'"

מזוית מבט זו המאמצים הסזיפיים שהושקעו אינם יכולים להביא לתכלית, ומכאן קצרה הדרך למסקנה (שם) :

"הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכול הבל: מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמל תחת השמש וגו'.. כל הדברים יגעים לא יוכל איש לדבר לא תשבע עין לראות ולא תמלא און משמע: מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה ואין כל חדש תחת השמש".

אולם כאמור כל זה אינו אלא מצג שוא שנובע מהסתכלות זו מימדית, אבל אם נתבונן בתהליך בצורה תלת מימדית נוכח שמדובר

¹⁵¹ קהלת פרק א א-ט.

עיונים לירח האיתנים

על תהליכיות מעגלית ספירלית שבכל פעם שמשלימים סיבוב נוסף ישנה גם עליה כלפי מעלה.

מבחינה זו החזרת מצב לקדמותו פירושו ללכת קדימה. גם אם במבט דו מימדי, נראה שחזרנו לנקודת המוצא, הרי שבמבט תלת מימדי אנו מבינים שכעת התהליך הגיע למדרגה גבוהה יותר של נקודת המוצא. מכאן אנו מבינים שבנקודת המוצא כמוסות "בכח" כל המדרגות שעתידות לצאת לפועל מהתהליך המעגלי.

לעיתים תהליך השגת התכלית מושג ע"י סיבוב מעגלי יחיד. ולעיתים אין התכלית מושגת אלא ע"י תהליך מתמשך של אינספור סיבובים. בכל סיבוב יש התקדמות ועליה! לעיתים ככל שהתכלית נעלה יותר כך ידרשו סבבים רבים יותר לשם השגתה.

נוסף על כך: ניתן להצביע על כך שבמעגל של המהלך הכללי הגדול, יש גם מעגלי משנה קטנים יותר, שסובבים על צירם. לרוב יש זיקה ביניהם ובין המעגל הכללי. לעיתים המעגלים מתנהלים זה לצד זה, ולעיתים בדרוג, זה לאחר זה. לעיתים כל מעגל עומד בפני עצמו ולעיתים המעגלים תלויים זה בזה.

סוד התיקון שבתהליכיות המעגלית קשור לאושיות עולם האמונה והמחשבה. בהמשך לאבחנה שהזכרנו לעיל בין התהליך הטורי לתהליך המעגלי, יש להוסיף מספר רבדים.

התהליך המעגלי מאפיין את המהלכים הבאים מעולם האינסוף השלם לעולם המעשה. ואילו התהליך הטורי מאפיין את המהלכים המתנהלים בתוך עולם המעשה המוגבל והחמרי. במהלכים הבאים מהאינסוף והשלם עוד לפני הופעת הדבר במציאות החמרית הוא כבר קדם בתצורה רוחנית, בהופעה עליונה שמעל לעולמנו. הופעתו במציאות החמרית היא גילוי שלו והתממשות בעולמנו, בסוד "סוף מעשה במחשבה תחילה", ועל כן בהשלמת התהליך החמרי הוא בעצם חוזר למה שהיה כבר בשורשו וסוגר את המעגל. לעומת זאת

התהליך הטורי מאפיין את העולם המוגבל החמרי שבו לפני ההיווצרות כל שלב שבו הוא עדיין איננו בנמצא. גם בהגדרה הפילוסופית של השלמת התהליך מה"בכח" אל הפועל, אין היא אלא אמירה תיאורטית, ואינה מבטאת כל מציאות ממשית.

התהליך הטורי הוא כולו בחירי. על כן ישנה בו התניה ברורה, שאלמלא הבחירה האנושית הוא לא היה קיים. התהליך המעגלי מתחיל ממקום גבוהה יותר, ממציאות רוחנית אלקית שקדמה, והיתה עוד לפני הבחירה האנושית. אולם הבחירה האנושית משלימה אותה בכך שהיא מוציאה אותה מן הכח אל הפועל בעולם הגשמי. אין זה דבר של מה בכך משום שהפעולה האנושית המשלימה את המציאות הרוחנית מוסיפה לה נופך מיוחד וחשוב, הנופך שבשלו ברא הקב"ה את השמים והארץ.

הפער הזה יוצר את האפשרות לקיום מציאות החטא, את החטאת המטרה, שקדמה בהופעתה להופעת המציאות.

לכאורה התהליכיות הטורית מבטאת את עוצמת האחריות הבלעדית הגלומה בכח ה"רצון" וה"בחירה" של האדם יותר מאשר התהליכיות המעגלית. אולם היא באותה מידה מגבילה את משמעותו משום שגובהו וערכו מוגבלים לגובה של ערך מעשי האדם בעולם החומרי, בעוד שבתהליכיות המעגלית ישנה השראה של עולם הקדושה והערך שמעל לעולמנו, שמתחבר למעשה האדם ומקנה לו את משמעותו הנעלה.

זהו גם סוד מורכבותה של התהליכיות המעגלית. בעוד שבתהליכיות הטורית הכל מתחיל מהיוזמה האנושית, מהבחירה וההחלטה, התהליכיות המעגלית מתחילה מהצוו האלקי, הוא מתחיל מרצונו ולא מרצונו. לשם כך נדרשת "קבלה" של האדם בכמה מובנים. הראשון: ה"קבלה" שיש "משהו" שלמעלה ממנו, שקודם לו, ולא הכל מתחיל ממנו. והשני: ה"קבלה" של האדם שהדברים שקודמים

עיונים לירח האיתנים

לו במציאותם מטילים עליו אחריות ויוצרים מחויבות אובייקטיבית למרות שהוא לא החליט על כך.

ה"קבלה" וה"בחירה" הם שני קטבים שיוצרים סוג של מתח ניגודי שצריך לגשר עליו. ה"בחירה", יוצרת באדם תחושה של חשיבות עצמית - "בשבילי נברא העולם"¹⁵², הוא הקובע והמחליט ויש בו מודעות לכוח השפעתו. מאידך, ה"קבלה" מחייבת את האדם להיות "מקבל" ועניו, ובמידה מסויימת לבטל את עצמו ולהכיר את מך ערכו כלפי מה שלמעלה ממנו. הענווה נובעת גם מתובנה עמוקה יותר, מכך שגם היכולות להחליט לתכנן וליצור אינם נוצרים ע"י האדם ובכוחו אלא הוא מקבל אותם, כמשהו שקדם לעצם קיומו, והוא רק מוציא אותם מן הכח אל הפועל.

התהליכיות המעגלית נותנת מענה ערכי לסוגיית ההנעה (המוטיבציה) האנושית. כאשר מדובר על תהליך טורי, עולה השאלה "לשם מה"? שאלה זו הולכת ומתעצמת ככל שנדרש מאמץ אנושי גדול כדי לקדם את התהליך, ובמיוחד כאשר מדובר בתהליך תובעני שכרוך בויתורים גדולים ובסיכונים אישיים. תהליך שנובע מהחלטת האדם, מעלה את השאלה: מה הטעם בהובלת תהליך שמסכן את עצם קיומו האישי, מהו האינטרס והתועלת האישית שתצמח לו מכך? על כן התהליך הטורי מחייב יצירה של מנגנוני הנעה, שייצרו לאדם ענין ותועלת בקידום התהליך. לרוב, מדובר בתועלת חיצונית, בתגמול שאינו קשור לעצם החשיבות שיש בהשגת התוצאות של התהליך מצד עצמו. וככל שמדובר בתהליך תובעני יותר כך – כדי לקדמו נדרש תגמול גבוה יותר¹⁵³.

¹⁵² לפי משנה מסכת סנהדרין פרק ד משנה ה'.

¹⁵³ במקום אחר הארכנו בדבר שלא בהכרח מדובר תמיד בתגמול חומרי מובהק, לעיתים מדובר גם על תגמול פסיכולוגי, חברתי, של כבוד והערכה, צ"ש, וכו'. אולם עדיין כל אלה אינם הערך של הדבר לכשעצמו.

לעומת זאת כשמדובר על תהליך מעגלי, ההנעה לקידומו קשורה לעצם האידיאל האלקי העליון והטהור הגלום בדבר, בעצם הוצאתו מהכח אל הפועל. זהו סוד עוצמתו, ומכאן הוא מייצר תעצומות נפש לאדם המקדם אותו. על כן אין הוא צריך להנעה ע"י מניעים חיצוניים. אדרבא, ככל שמעורבים בקידומו מניעים חיצוניים, שאינם "לשמה", הוא מאבד את העוצמה והקדושה שבו. לעיתים בשל כך הוא אף מאבד את קיומו.

האבחנה הדיכוטומית שערכנו לעיל נועדה כדי להבליט את היחודיות שיש בתהליכיות המעגלית לעומת הטוריות. אולם במציאות יש בדרך כלל סוג של שילוב בין המעגליות לטוריות. פעמים רבות המרכיב הראשון בתהליך התיקון הוא אכן היוזמה האנושית, היא אשר מתחילה את התהליך, ועל פניו הוא נראה כתהליך טורי. זאת ה"איתערותא דלתתא". אולם עצם יוזמה זו היא הוצאה מן הכח אל הפועל של ה"ראשית", המעגלית, של המציאות האלקית שקדמה ליוזמה האנושית. עצם היוזמה האנושית, גם היא מבוססת על כלים שניתנו לאדם ע"י הקב"ה עוד בטרם קיומו. העשייה האנושית מגיעה למיצוי והשלמה ע"י גמר התהליך האנושי, אולם בכך לא מסתיים התהליך, משום שבהשלמת התהליך האנושי מתווסף שלב נוסף של השלמה אלקית "לא-ל גומר עלי", תוספת של אותם ממדים אלקיים נלוים, לאותו תהליך המשלמים אותו לכדי גמר¹⁵⁴.

¹⁵⁴ התובנה המשולבת הזו מביאה את הלל הזקן, מהגדולים מענווי כל הדורות לומר אמירה מורכבת: "אם אין אני לי מי לי" דהיינו הכל תלוי בי, ומאידך "וכשאני לעצמי מה אני", אמירה זו משלבת את שני הממדים כאחד.

עיונים לירח האיתנים

מלחמת

ירח

האיתנים

חרב הרוח המהפכת

"חרב הרוח המהפכת"

מלחמת יוה"כ- ה"מהפך" והנצחון ששורשו ברוח

א. הקדמה- "מלחמת ירח האיתנים"

"מלחמת ירח האיתנים" הוא שם הספר של הרב נריה זצ"ל על מלחמת יום הכיפורים, שיצא לאור לאחר המלחמה. המלחמה שפרצה ביוה"כ בשנת תשל"ד היתה מן הקשות שידענו, גבתה מחיר דמים גבוה, ונותרה בתודעה הלאומית שלנו כצלקת טראומטית. המלחמה יצרה רעידת אדמה, שהשפיעה ומשפיעה עד היום על תהליכים רוחניים, חברתיים ומדיניים.

האופן בו הפתיעו הסורים והמצרים את צה"ל עורר תהליך של חשבון נפש לאומי נוקב. הציבור שידר שהוא איבד את אמונו במנהיגות שהיתה אחראית: לתחושת השאננות, להתנשאות והיוהרה, והזלזול באוייב, להתפתחות הקונספציה הבטחונית הבלתי מעורערת, והתכחשה לעובדות ולהתפתחויות בשטח, ומנעה מצה"ל לזהות את סימני ההערכות למלחמה רחבת היקף.

מידי התקדש חג צפים זיכרונותיה הקשים של מלחמה זו בלבם של רבים וטובים בעם ישראל, שנושאים את צלקותיה בגופם ובנפשם. תהיה טעות מצידנו אם נתייחס למלחמה זו רק מבחינה בטחונית ופוליטית. יש לה ולמהלכים שהתרחשו בה משמעויות קיומיות לצד היבטים רוחניים משמעותיים, שכן מלחמת יוה"כ היתה קו פרשת המים בתחומים רבים בתולדות מדינת ישראל "ראשית צמיחת גאולתנו".

על כן בחרנו לכלול פרק בחוברת תורנית על ירח האיתנים, למלחמת

האיתנים שפרצה בחודש זה¹⁵⁵.

ב. תחילתו "מחדל" וסופו "מהפך"

במשך השנים הודגשו רק ה"מחדלים" והכישלונות של המלחמה ובהתאם לכך התעצבה התפיסה הציבורית ביחס אליה. אולם במלחמה זו התרחש גם "מהפך" חסר תקדים והוא לא זכה להבלטה ראויה. מלחמת יום הכיפורים הסתיימה בניצחון גדול שאין לו אח ורע בהיסטוריה הצבאית!

המלחמה נפתחה בהפתעה בשתי חזיתות בו זמנית ובכוחות עדיפים באופן משמעותי לטובת הסורים והמצרים. תוך פחות מיממה הצליחו הסורים לכבוש את רוב שטחה של רמת הגולן, והמצרים כבשו רצועה משמעותית בעומק סיני. בקרב הקברניטים המופתעים והמודאגים צוטט מי שאמר שאנו בסכנה קיומית ועל סף "חורבן בית שלישי"! אולם ב"ה תוך כמה ימים הצליח צה"ל להפוך את הקערה על פיה: מצבא מוכה ושותת דם, שנמצא במגננה מול כוחות עדיפים פי עשר ויותר, בפתיחת המלחמה, לצבא יוזם, שתוקף בתוך עומק שטח האויב, ברמת הגולן תוך חמישה ימים, ובסיני תוך אחד עשר יום, ומסיים את הלחימה - 40 ק"מ מדמשק ו-101 ק"מ מקהיר. זהו מהפך חסר תקדים בהיסטוריה הצבאית המודרנית!¹⁵⁶

ג. מה חולל את "המהפך"

מלחמה בסדר גודל שכזה מחייבת הפקת לקחים רלוונטים בכל

¹⁵⁵ המאמר שלפניכם נכתב במקורו לפני עשר שנים, ערב שנת השלושים למלחמת יוה"כ. החוברת יוצאת לאור, ערב שנת הארבעים למלחמת יוה"כ, וע"כ נראה שיש לדברים שמובאים כאן, במספר עידכונים, נחיצות גדולה. קרוב לוודאי שבמהלך השנה הקרובה ישונו וידונו במלחמה בהקשרים שונים. כמו בארבעים שנה שחלפו יש להניח שיתמקדו יותר ב"מחדל" מאשר ב"מהפך" ולקחיו.

¹⁵⁶ צבא ארה"ב של אחרי מלחמת וייטנאם, חקר את המלחמה והפיק ממנה לקחים שלאורם הוא בנה את צבאו מחדש. ללקחים אלה הוא זוקף את הצלחתו במלחמת המפרץ הראשונה.

המישורים. במשך השנים היתה נטיה להתמקד בעיקר בניתוח ה"מחדלים" וב"קונספציה" שגרמו לתוצאות הקשות. במישור האופרטיבי הוקדשה תשומת לב רבה לסוגיית ה"התראה המודיעינית" ("תהיה או לא תהיה").

אין ספק שהמחדל בתחום זה גרם לרעידת אדמה בקהיליית המודיעין. אולם אין בכך כדי להבטיח לחלוטין שלא נופתע גם בעתיד, ולא נמצא את עצמנו במצב של איום בטחוני מן הסוג של מלחמת יום הכיפורים. כלל ידוע הוא שמי שירצה להפתיע ויפעל בתבונה יוכל להפתיע. בל נשלה את עצמנו שאם אוייבנו ינסו להפתיע אותנו הם יבחרו לחזור פעם נוספת על השיטה בה נקטו בעבר. (מה גם שלקח בתחום זה הוא רלוונטי למי שמופקד על תחום המודיעין ואין לו השלכות אופרטיביות על הציבור בכללו). לעומת זאת, לדעת העוסקים בלקחי המלחמה בתחומים שונים, מעט מדי תשומת לב הוקדשה, במהלך השנים מאז, לניתוח הדבר המשמעותי יותר שמאפיין את המלחמה ההיא - "המהפך"!

ד. ניסים ולחימה בדרך הטבע.

מלחמת יוה"כ היתה רצופה ניסים שהשפיעו על היווצרות ה"מהפך". החל מעצם פתיחתה ביום הכיפורים, שהסורים והמצרים סברו שהדבר ישחק לטובתם, נהפוך הוא, כשכל בית ישראל היה מכונס מי בבתי הכנסיות, ומי בביתו, התאפשר לזרז את גיוס המילואים שהגיעו במהירות לחזיתות כדי לתגבר את הכוחות הסדירים הדלילים שסבלו מנחיתות ניכרת.

דוגמה נוספת פחות מוכרת היא ההחלטה המשותפת של הסורים והמצרים לאחר את תחילת המלחמה מהבוקר לאחר הצהרים. החלטה זו גרמה לסורים לבטל את תכניתם לפתוח את המלחמה ע"י הנחתה של אנשי קומנדו על גשרי הירדן! אנו יכולים לדמיין לעצמנו

עיונים לירח האיתנים

כיצד היתה נראית המלחמה אם תכנית זו היתה יוצאת אל הפועל. רמת הגולן היתה מבודדת וכוחות המילואים לא היו יכולים להגיע לחזית.

גם בארועים שונים במהלך המלחמה - ניתן לראות כיצד החלטות של האויב, שלא תלויות בצה"ל, סייעו לבסוף לצה"ל לנצח בקרבות. מי שאמון על תפיסה אמונית רואה בכך את יד ד' המכוונת ומסייעת לעם ישראל בעת מלחמתו על נפשו. אחרו המלחמה היו שקיבצו אירועים מהמלחמה המשקפים זאת. אולם מאידך יש להדגיש, שכאנשי אמונה אנו אמונים על כך שעיקרם של הניסים במלחמה חלים על גבי פעולות אנושיות של לחימה בגבורה וחכמת המצביאות הנעשים בדרך הטבע. גישה זו נוסחה בצורה תמציתית ע"י שלמה המלך¹⁵⁷:

סוּם מוֹכֵן לְיוֹם מִלְחָמָה וְלִדְ הַתְּשׁוּעָה

צריך לשלב בין השניים, בין הכנת כלי המלחמה לקרב, ה"סוס", ועל גבי הכנה טבעית זו חלה תשועת ד'. כך גם מלמדנו הרמב"ן¹⁵⁸ וכך שמענו מפי מו"ר הרצי"ה קוק זצ"ל¹⁵⁹ שהיה מזכיר את דברי הר"ן בדרשותיו על "ואמרת, כוחי ועוצם ידי"¹⁶⁰. בספר החינוך הדגיש את עקרון זה¹⁶¹:

¹⁵⁷ משלי פרק כא לא.

¹⁵⁸ במקומות מספר כגון, רמב"ן על במדבר פרק א פסוק מה: "והיו משה והנשיאים צריכין לדעת מספר חלוצי צבא המלחמה וכן מספר כל שבט ושבט ומה יפקוד עליו בערבות מואב במערכות המלחמה, כי התורה לא תסמוך על הנס שירדוף אחד אלף וזה טעם "כל יוצא צבא בישראל", כי המנין מפני צבא המלחמה ועוד שיחלק להם הארץ למספרים". וכן שם על חטא המרגלים, פרק יג פסוק ב: "וזו עצה הגונה בכל כובשי ארצות, וכן עשה עוד משה עצמו שנאמר (להלן כא לב) וישלח משה לרגל את יעזר, וכן ביהושע בן נון (יהושע ב א) שנים אנשים מרגלים, ועל כן היה טוב בעיני משה כי הכתוב לא יסמוך בכל מעשיו על הנס, אבל יצוה בנלחמים להחליץ ולהשמר ולארום, כאשר בא הכתוב במלחמת העי (שם ח ב) שהיתה על פי השם ובמקומות רבים אז נמלך משה בשכינה, ונתן לו השם רשות ואמר לו שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען, וידעה ויגידו לכם ועל פיהם תתיעצו בענין הכבושי". ועוד.

¹⁵⁹ מובא גם בכתובים בשיחות הרצי"ה בעריכת הרב אבינר.

¹⁶⁰ דרשות הר"ן, תחילת הדרוש העשירי.

¹⁶¹ מצוה תקמו-מצות מעקה".

"ואמרו זכרונם לברכה¹⁶²: "שכל הסומך על הנס אין עושין לו נס". ועל הדרך הזה תראה רוב עניני הכתובים בכל מקום, כי גם בהלחם ישראל מלחמת מצוה על פי ה' היו עורכין מלחמתן ומזיינין עצמן ועושין כל ענינם כאלו יסמכו בדרכי הטבע לגמרי, ובן ראוי לעשות לפי הענין שזכרנו, ואשר לא יחלוק על האמת מרוע לב יודה בזה".

על כן גם מנקודת מבט אמונית שומה עלינו לבחון מהם הפעולות האנושיות "בדרך הטבע" שחוללו את ה"מהפך", וללמוד מהם למלחמותינו בעתיד.

ה. "רוח הלחימה" כ"מכפיל כח".

המחקר העדכני של המלחמה מלמד שאחד הגורמים העיקריים ל"המהפך" מצוי בתחום הערכי, ב"רוח הלחימה" ובדפוסי ההתנהגות הערכית של מרבית הלוחמים. הלחימה במלחמת יום הכיפורים התאפיינה בכך שהלוחמים המשיכו להלחם ללא חת באומץ ובגבורה גם במצבים חסרי סיכוי ומול כוחות עדיפים. (בדרך כלל, במצבים כאלה, חיילים אינם מחזיקים מעמד ונסוגים). לא מדובר על אירועים יוצאי דופן של מספר גיבורים מצומצם, אלא על צורת התנהגות של אלפי לוחמים בעשרות קרבות שונים בגזרות שונות! דרך לחימתם היוותה "מכפיל כוח" ששיבש את מאזן הכוחות בשדה הקרב. מכאן ניתן ללמוד עקרון חשוב: בניגוד לדעה הרווחת - שמלחמה מוכרעת רק באמצעות עדיפות של כח פיזי, אנו רואים שבמלחמה זו וכן במלחמות אחרות ההכרעה נוצרת דווקא ע"י מי שכוחו הפיזי היה נחות בשלבים שונים, אולם רוחו אמונתו ותעצומות נפשו היו איתנים יותר!

¹⁶² תורת כהנים אמור פרשתא ח'.

עיונים לירח האיתנים

החברה הישראלית הפצועה והכואבת לא השכילה להכיל כאחד, את הכאב על פצעי המלחמה, ובו זמנית גם להוקיר ולהעלות על נס את אופן התפקוד של הלוחמים שבלמו בגופם את ההתקפות הסוריות והמצריות, אלה שבמסירותם ובהקרבתם חוללו "מהפך" חסר תקדים. נראה שכתוצאה מכך, גם לאחר שנים רבות, הוחמץ אחד מהלקחים העיקריים של המלחמה: משקלו של ה"ממד הערכי" בשדה הקרב - של "רוח הלחימה", המוטיבציה, החוסן ותעצומות הנפש שנובעים מאמונה בצדקת הדרך ומהכרת האחריות לגורל המדינה ולשלומה. אלה הופכים בשדה הקרב ל"מכפיל כוח" ועוצמה. לקח זה אמור לשמש כמסד לתוכנית חינוכית ערכית של הלוחמים והמפקדים, לדורות.

1. עוצמת ה"עוגן" המוסרי במלחמה – עפ"י הרב קוק זצ"ל

בהקשר ל"מהפך במלחמה" ראוי להזכיר עקרון שמבאר הרב קוק זצ"ל במאמר על טעמי המצוות. שם בוחן הרב את טעם איסור "אכילת גיד הנשה" והשפעתו על עיצוב היחס של עם ישראל למלחמה.

האיסור של אכילת גיד הנשה נקשר בתורה למאבק האיתנים המפורסם בין יעקב למלאך (בראשית לב):

"וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירד יעקב
בהיאבקו עמו",

למרות שיעקב מנצח במאבק הוא הוכה ע"י המלאך בכף ירכו ויצא מהקרב כשהוא צולע על ירכו.

כזכר לקרב הזה מצווה התורה את איסור אכילת גיד הנשה: (שם ל"ג):

"על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף
הירד עד היום הזה כי נגע בכף ירד יעקב בגיד הנשה".

הרב זצ"ל מפרש את הכאת הירך והפגיעה בגיד הנשה כניסיון להכריע עימות בין שני יריבים באמצעות כח פיזי ולא על פי עקרונות הצדק והאמת. בעל הכח התוקף שיש לו יתרון בכוח פיזי על יריבו מנסה להכריע את העימות עם היריב ע"י הכאתו והפלתו. ההכאה מכוונת אל הירך והגיד משום שהגיד מייצב את העמידה¹⁶³:

"משפט התקיף מתחיל להראות את כחו באישי בני אדם, ובאופן היותר עתיק ופשוט הוא ע"י התאבקות באין עוד כלי מלחמה לשום צד.

הצעד הראשון לניצחון הוא הפלת המנוצח, כנהוג, ע"י המעדת מותניו, הבא ע"י הכאה או דחיקה אכזרית בכף הירך המחלישת את כח הגיד המחזיק את הגוף על עמדו". כשלונו של המלאך להכניע את יעקב ע"י הכאת הירך, למרות היתרון שהיה לו, מלמדת שהניצחון אינו מושג רק באמצעות הכח, למוסר ולצדק יש השפעה לא פחותה¹⁶⁴:

ראשית ההערה אשר תביא את האנושיות לבא לידי הכרת וכו'.. היא בהיודע לאדם שאין נכון להכיר את התקיף לבעל יתרון, כי לא המעלה של הזרוע והאגרוף תנחל הנצחון המוחלט כי אם מעלת המוסר והעליה הרוחנית¹⁶⁵.

המשמעות של הכאת הירך היא הניסיון להכריע באמצעות הכח. לעומתה המצוה שמונעת מאיתנו מלאכול את גיד הנשה, באה להשריש בנו את התובנה שהרוח וצדקת הדרך היא זו שצריכה להכריע. הכח אינו מעניק צידוק לחזק לשלוט במי שחלש ממנו, אלא דווקא הצידוק המוסרי הוא שקובע מי צריך לשלוט בעולם!

¹⁶³ הרב קוק זצ"ל "אוצרות הראיה" ד' עמ' 38.

¹⁶⁴ שם.

¹⁶⁵ בדרך זו מבאר הרב קוק זצ"ל גם את האיסור לאכילת גיד הנשה בבהמה – כדי לבטא את המסר שאין אנו מרשים לעצמנו לאכול את בשר בעל החיים משום שאנחנו בעלי כח חזק ממנו אלא מפני הצידוק המוסרי שיש בכך: "ובכן לא מפני שהאדם הוא יותר תקיף מהחי האחר יש לו המשפט לטול את חייו ולאכלו".

עיונים לירח האיתנים

עקרון זה, שהנצחון שורשו ברוח, כבר מוזכר בנבואת זכריה¹⁶⁶:

”כי לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ד' צבאות”

וכבר קידמו בכך החכם מכל אדם¹⁶⁷:

שִׁבְתִּי וְרָאָה תַּחַת הַשָּׁמַיִם כִּי לֹא לְקָלִים הַמְרוֹזִין וְלֹא לְגִבּוֹרִים
הַמְלַחְמָה.

ז. מאפייני העימות בעידן שאחרי מלחמת יוה”כ

כשלוך ההתקפה המשולבת והמפתיעה של מלחמת יוה”כ, הביאה את אויבנו למסקנה שהם אינם יכולים להכריע את העימות המתמשך נגד מדינת ישראל, באמצעות מלחמה רגילה, והם בחרו להסיט את מאמצייהם לזירות אחרות, שבהם, הם מאמינים שעשוי להיות להם יתרון מכריע.

אויבנו ”גילו” את הזירה הבינלאומית ואת זירת התודעה, כזירות שבהם הם עשויים ליצור לעצמם עדיפות מכריעה ולהשיג הישגים איסטרטגיים. במהלך השנים מאז הם השקיעו מאמצים רבים בפיתוח של כלי טרור אסימטרי כואב ורצחני, וארסנל של נשק רקטי תלול מסלול, שבאמצעותם ניסו לפגוע בבטחון האישי של האוכלוסייה, ולשחוק את החוסן הלאומי וכח העמידה של הציבור. בכלים אלה, הם מקוים לגשר על הנחיתות בזירת המלחמה הפיזית.

אויבנו למדו עם השנים כיצד לפגוע בנו באמצעות פעולות שמשפיעות על התודעה של החברה הישראלית ועל אמונתה בצדקת דרכה! הם ”הפכו את היוצרות” ובמקום לנסות לפגוע ב”ירך יעקב” הם מנסים לנצל את תורפותיו הערכיות והרוחניות. הם מאתגרים את החברה הישראלית בהעלאת טענות מוסריות וערכיות, של אפליה

¹⁶⁶ זכריה ד' ו'.

¹⁶⁷ קהלת פרק ט יא.

כיבוש ודיכוי, שהמענה אליהם יכול לבוא מתוך שורשי האמונה והמורשת היהודית.

ח. הבטחון הלאומי – מטבע בת שני צדדים.

בהקשר של עימות זה מקבלים הלקחים של מלחמת יוה"כ משנה תוקף. בכל שנה בשלהי "ירח האיתנים" ראוי שנלמד על המלחמה ההיא ואת לקחיה. ראוי שגם נעלה על נס את דפוסי ההתנהגות של הלוחמים במלחמה ההיא. בכך נוכל גם להפיק את הלקח להווה - לגרום לכך שהחברה הישראלית ומערכותיה, ביחד עם צה"ל, יתנו את הדעת כיצד לתת ל"ממד הערכי" של האומה ולרוחו של הלוחם בשדה הקרב את משקלם הראוי. חלקים רחבים באוכלוסיה עדיין לא הפנימו שהביטחון הלאומי אינו תלוי רק בממדים פיזיים של כוחות צבאיים. העימות בין מדינת ישראל לאוייביה הוא בעל מאפיינים יחודיים, והוא כבר אינו רק מאזן כוחות בין שני כוחות צבאיים, זהו "קרב על הרוח". עימות מסוג זה יוכרע ע"י מי שרוחו איתנה יותר ואמונתו בצדקת הדרך חזקה יותר. גם ביחס לעימות הזה אנו איתנים באמונתנו בקב"ה ובטוחים שננצח. אולם ברור לנו שבנוסף לפעולות הצבאיות הנחושות, צריך לבצע פעולות ערכיות רוחניות ואמוניות כדי לחזק את רוח העם.

לשם כך עלינו לפעול להעמקת הברור והעיון בסוגיות הקיום הלאומי ורוחני שלנו, בכל אתר ואתר, ולהבטיח שהעיסוק בו יהיה נחלתם של כל חלקי הציבור.